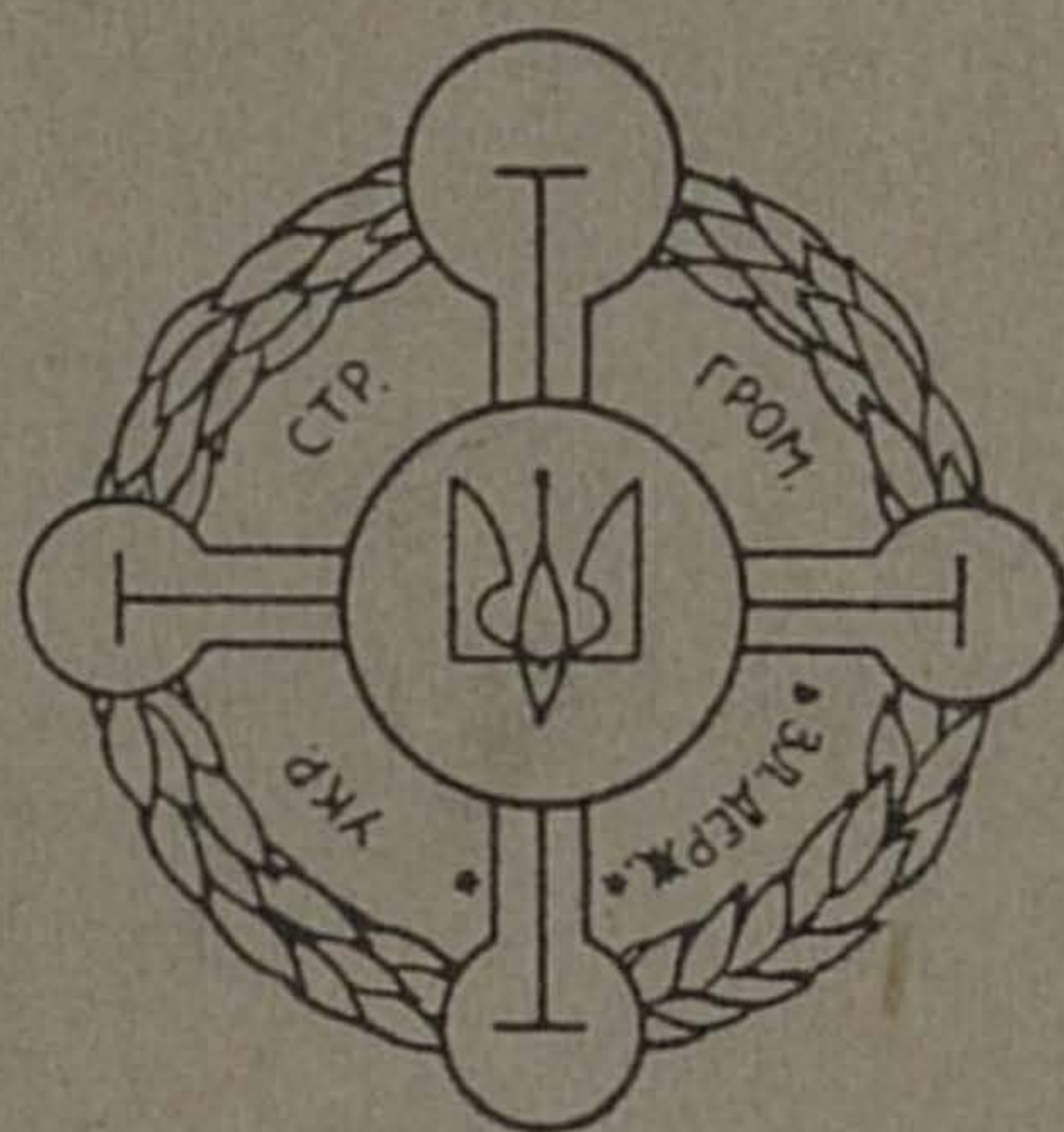


Др. КАРЛО КОБЕРСЬКИЙ

УКРАЇНА

В

СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ



ПРАГА 1933.

УКРАЇНСЬКА СТРІЛЕЦЬКА ГРОМАДА В USA

УКРАЇНА В СВІТОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ

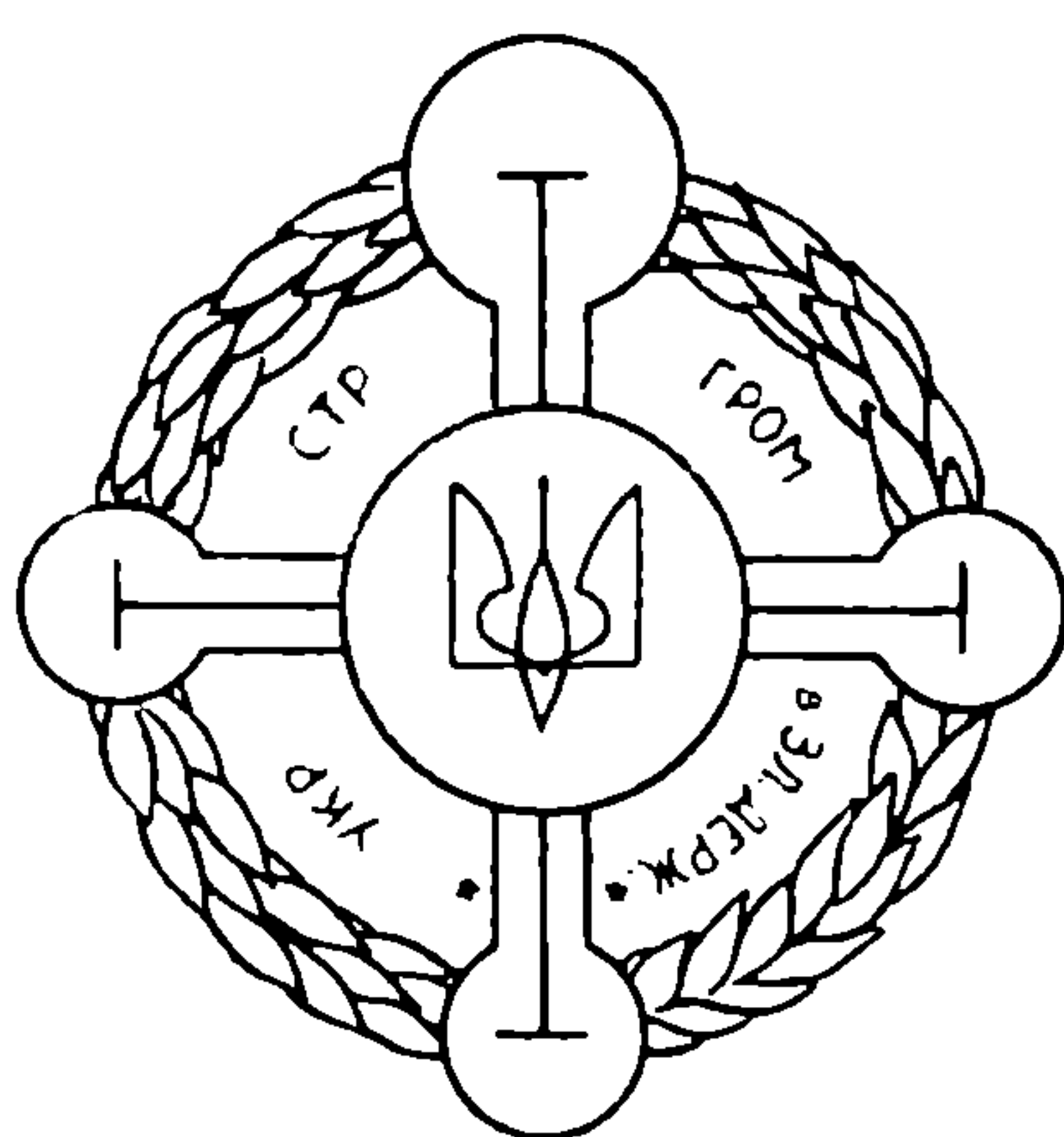
НАПИСАВ

Др. КАРЛО КОБЕРСЬКИЙ

Б. ДОЦЕНТ УКР. ГОСП. АКАДЕМІЇ В ПОДЄБРАДАХ

РЕДАКТОР „КООПЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛИКИ“

У ЛЬВОВІ



ПРАГА 1933.
УКРАЇНСЬКА СТРІЛЕЦЬКА ГРОМАДА В USA



На друк цієї книжки взято з Американсько - Українського
Національного Фонду 150 доларів, які зібрав покійник
О. Л. Левицький.

**Copyright by the Ukrainian Legion in the United States
of America.**

Printed in Czechoslovakia.

Vytiskla Slovanská tiskárna Aloise Fišera, Praha - Strašnice 289.

МОЇЙ ДРУЖИНІ

ПРИСВЯЧУЮ

З М І С Т.

	Стор.
1. Що буде головним предметом нашого досліду? . . .	5
2. Природні багатства України та стан її виробничих сил. .	6
3. Торговельний білянс українських земель.	12
4. Торговельний білянс В. України по війни.	14
а) Аналіза довоєнного експорту	16
б) Аналіза довоєнного імпорту	25
в) Білянс довоєнних торг. зносин В. України з іншим провінціями б. Росії.	26
5. Госп. значіння В. У. за сучасного большевицького режиму.	27
а) Процес відбудови по війні й революції.	27
б) Зовнішня торгівля УСРР. Основні тенденції. . . .	31
в) Місце УСРР в зовнішній торгівлі СРСР.	36
г) Подрібний розгляд торгов. білянсу УСРР.	37
д) »Пятирічка« на Вел. Україні	40
6. Зовнішній товарообмін Кубані.	45
7. Зовнішній товарообмін Галичини.	47
8. Закарпаття, Буковина, Бесарабія.	62
9. Місце України, як етнографічної цілості у світовій про- дукції й товарообміні.	64
10. Закінчення.	77
I. Джерела.	78
II. Діаграми, як образове пояснення тексту.	
III. Предметний показчик.	

Вступне слово.

Інтелігенція
а народне
Господарство

Згадуючи про визвольну боротьбу нашого народу, вельми прихильний нам чужинецький обсерватор завважує, що наша інтелігенція дуже мало займається господарськими справами народу. Ця нехіть до міркувань над господарськими справами вводить цього обсерватора в сумнів, чи така інтелігенція — без належного розуміння матеріального положення народу — зможе повести його до 'нової успішної боротьби.

Кожному з нас, хто брав і бере участь у визвольних змаганнях народу відомо, що ці завваги чужинця правдиві; що мимо страшних досвідів недавньої війни наш національний провід і наша школа виховують в більшості класичних інтелігентних »неуків«, непридатних до щоденної тяжкої праці.

Наукові установи а нар.
господарство

І тепер — як трийцять чи сорок літ тому назад — наші наукові установи звертають всю увагу на переписування старих шпаргалів, видають великі суми на друк цілих тонн літературного хабазя в той час, коли — поминувши кооперативні видавництва — немає одного господарського журналу, немає навіть господарського відділу при однім часописі на Західних Українських Землях.

Господарський
мотив в між-
народніх зно-
синах

Чи ж дивно, що при таких умовах наше громадянство а в першу чергу молодь не може як слід оцінити міжнародніх подій, які саме є вислідом гри економічних чинників?

Чи ж дивно, що ми не можемо як слід оцінити значення нашого народу в міжнародніх подіях, не перевівши основної студії про нашу дійсну господарську силу і її значення для всього світа?

А це відома річ, що нарід має значення для світа тільки тоді, коли він представляє собою певну господарську цінність.

Правда, в міжнародніх зносінах мало говориться про господарські справи мабуть тому, що загал радше слухає про геройські діла чи гуманітарні нахили...

Як раз тому читали ми в час світової війни шумні заяви Росії, Англії, Франції, Німеччини, Америки та других про оборону демократії, права, людськості і друге але ні один уряд не згадав про дійсну причину війни а саме господарські користи.

**Пейдж про
війнні довги
Англії**

Говорячи про силату війнних довгів відомий англійський економіст Пейдж заявив отверто, що всі війни на європейському континенті почавши від 17. століття були фінансовані Англією. Англія однак ніколи не жадала звороту війнних довгів — лише певних господарських уступок. Так вона була в очах мас даної країни її добродієм —, а вже господарські привілеї самі сплатили в двоє всі війнні довги, хоч маси про це і не знали.

**Проф. Вілліамс
про розору-
ження наро-
дів**

Американський професор Б. В. Вілліамс у своїй книзі: Господарська загранична політика Злучених Держав каже, що війна між Америкою а злученою Європою коштувала б кожду сторону поверх сто міліярдів долярів. І коли тепер говоритья про розоруження то не з пасифістичних мотивів — бо ці ніколи не відграють рішачої ролі в міжнародніх зносінах — але чисто господарських, з переконання, що така війна не принесе матеріяльних користей ніодній стороні, а навпаки — матеріяльні втрати.

**Погляди У.С.Г.
про державне
життя народу**

Члени Української Стрілецької Громади в З. Д. на своїх організаційних зборах в Нью Йорку в 1926. р. здавали собі ясно справу, що про державне життя народу не рішає симпатія других народів, але власне господарське, військове та політичне підготування. В слід за цим, рядом резолюцій вложено на голову Управу Громади завдання вести працю в цих напрямках.

**Завдання
книжки:**

Виконуючи ухвали Зізду та вважаючи господарську справу за найбільше у нас занедбану, Управа Громади рішила видати як першу частину Військового Альманаху книжку доцента Др. Карла Коберського, в переконання, що вона зверне увагу нашого загалу, а в першу чергу нашої молоді, на значення господарських справ і заставить їх до дальших студій в цьому напрямі та обєднає всі наші наукові господарські сили та їх прихильників до створення одного Українського Економічного Товариства, для спільної праці над господарським відродженням нашого народу.

**студії
нар. господ.**

**Злука нау-
кових сил.**

З цими надіями Українська Стрілецька Громада передає отсю книжку нашому громадянству а зокрема нашій МОЛОДІ.

Филадельфія, ПА

В лютні, 1934.

ДР. ВОЛОДИМИР ГАЛАН
Голова У. С. Громади.

1. Що буде головним предметом нашого дослід.

Роль якоїсь країни як чинника міжнародних господарських взаємин визначає кілька моментів. Перший і головний, це значіння цієї країни як експортера згл. імпортера матеріальних дібр, це б то торговельний білянс. В другу чергу іде взагалі платничий білянс країни, цебто вся сума її грошового обороту як прихового так розхового. Далі йдуть інші фактори господарського значіння, ось такі, як роль країни як доставника живої людської сили (еміграція), як виконувача певних господарських послуг (пр. значіння Англії як морського спедитора), як транзитного терену, врешті роль країни як доставника грошового капіталу або його приймача (прим. роль Франції, а по війні Спол. Держав Америки).

Господарське значіння України (розуміємо Україну як етнографічну цілість) як фактора міжнародних господарських взаємин виявляється найбільше в ділянці продукції і звязаного з тим експорту та імпорту товарів. Таким чином, коли ходить о роль України в світовому господарстві, то в першій мірі належить звернути увагу на продукцію і торговельний білянс українських земель; платничий білянс України не повинен в значній мірі відбігати від торговельного.¹⁾ Поважну роль поза експортом та імпортом товарів грала Україна до війни лише як терен льокацій заграничного капіталу.

Звернемо отже наші очі передовсім до товарового білянсу українських земель себто поглянемо, що українська земля мала і має на вивіз для других народів, а що мусить від них купувати і тим їх собою зацікавлювати.

Треба відразу підчеркнути всі труднощі такого завдання. Вони є двоякого рода. Перше всього основна трудність у поділі України між кілька різних держав; друга походить звідси, що головний пенъ України — Надніпрянщина з Кубаню знаходиться зараз у спеціальному («ненормальному») господарському положенні, так, що судити про продукційні здібности і можливости

¹⁾ Чит. на цю тему ширше у статті Е. Гловінського, Проблема разрахункового білянсу України Укр. Економіст, неперіод. збірник кн. I. Подебради 1928). ст. 42—57.

на основі лише того, що зараз там продукується чи не продукується — абсолютно не має основ. Продукційні сили, головное села там приголомшені (вказати хоч би на зменшену видайність збіжжя з десятини площі), а спеціально важний для України діл — скотарство, замість іти вперед, упадає під ударами всяких »ударних« кампаній в роді примусової колективізації. Коли би ми хотіли судити про продукційні можливості Наддніпрянщини й Кубані на основі цифр про сучасну продукцію на тих територіях, то висновки наші про »значіння України для світового господарства« мусіли би бути дуже песимістичні. Отже ми мусимо наш огляд оперти головне на довоєнних даних про народне господарство України; бо хоч і тоді свідомою політикою царського російського уряду гальмовано розвиток продукційних сил України, то все таки не в такій мірі, як це діється зараз. Очевидно, що це ускладнює наше завдання, але на це нема ради. Відтак візьмено на увагу і ті зміни на гірше, чи еwent. на краще, що заістнували вже за большевицького панування. Крім Вел. України звернемо увагу і на західні землі, та поспробуємо вивести загальний торговельний білянс усіх українських земель.

Передтим, заки перейти до розгляду самого вивозу та довозу України, кинемо оком в дуже скороченій формі на природні багатства України та стан її виробничих сил. Без того не булоб можливим зрозуміти вповні й характер українського торговельного білянсу.

2. Природні багатства України та стан її виробничих сил.²⁾

В цьому досліді маємо на увазі лише суцільну територію українського народу, без кольонії і без еміграції за океаном. Кольонія України, це т. зв. Зелений Клин, територія на далекому Сході, заселена суцільно українським населенням (Амурська Область, Приморська і Сахалінська).

1. Територія і населення. Найбільш авторитетний географ України, проф. С. Рудницький подає величину суцільної території України мінімально 904.645 км², максімально 1.056.264 км² (це розріжнення він робить з огляду на те, що національний характер деяких окраїн спірний при односторонности статистики, робленої чужими Україні чинниками). З огляду на те, що обчислення проф. Рудницького роблені на основі довоєнного стану теригоріяльних розмежувань, які тепер підлягли зміні, ми приймаємо в основу нашого підрахунку як дані проф. Рудницького так і коректури до них на основі новіших праць Таким чином суцільна українська територія в Європі складається з таких частин:

²⁾ Див. мапа зем багатств України в прилозі ч. 1.

Укр. Соц. Рад. Республіка (1926 р.)	451.584 км ²
Укр. Націон. територія в Рад. Росії (Курщина, Вороніжчина, Північний Кавказ з Кубаню, Крим і пр.)	381.986 км ²
В межах Польщі (Галичина, і Північно-Західні Землі) (В тім Галичина 54.577 км ²)	137.135 км ²
В межах Рومунії (Буковина і Бесарабія) (в тім Буковина 5.276 км ²)	17.264 км ²
Закарпатська Україна (з Пряшевом)	14.673 км ²
Разом укр. територія	1,002.642 км²

(Дані про територію укр. земель в Росії, неприлучених до Укр. Соц. Рад. Республіки, подано за розвідкою А. Жука (Кооперат. Республіка ч. 5/6 1930 р. Входять сюди крім сумежних Україні повітів Курщини і Вороніжчини ще ціла територія теперішньої т. зв. «Північно-Кавказької Области», а саме укр. часті Донщини, Терщина, Чорноморя, Кубань, Ставропільщина. Окремо стоять Астраханські українські землі, відділені від матірнього пня смугою неукраїнської території).

На тій суцільній українській території жило в 1914 р. всього 51.136.000 населення, в тім 37.240.290 Українців (72.8%).

Кольонія України, т. зв. Зелений Клин на далекім Сході обіймає величезну територію на північ від Манджурії, на яку складаються такі області:

Амурський край (над рікою Амур)	400.895 км ²
Приморський край	543.121 км ²
Сахалінський край (сумнівний щодо національного складу)	147.037 км ²
разом	1.091.054 км²

«Зелений Клин» скольонізували українські зарібкові емігранти і селяне-переселенці протягом 19. століття, оселяючись тут великими групами і надаючи тій напів пустій країні переважно український національний вигляд.

Щодо площі то етнографічна територія України в Європі друга країна. Перше місце припадає Росіянам (європейським); Франція, що займає в Європі 551.000 км², Еспанія, Німеччина зі ще меншими територіями стоять далеко позаду України. Числом населення Україну в Європі перевищує тільки Росія і Німеччина; за Україною йдуть: Вел. Британія, Франція, Італія і т. д. (див. рисунок ч. 2).

2. Управна площа. Жадна з європейських держав, крім Росії, не має такої абсолютної кількості орної землі, що Україна, де орної землі є 47 міл. гектарів. Але важніше те, що процентово Україна є між тими країнами, що мають найбільший

відсоток орної площі Франція має 56%, Німеччина 48.6%, за нею зараз іде Україна з 47%. Коли розходиться взагалі про придатні до ужитку землі, то Укр. Соц. Рад. Респ. має їх 75%, тоді як СРСР (з Україною) всього 45%. (див. діягр. ч. 2.).

3. Ліси. На 1914. р. Рудницький числить до 13 міл. гект. лісів на укр. етногр. території, себто кругло 13% максимальної території. Мінімально має Україна 9 міл. га. ліса (УССР 3,5, окраїни з Кубаню 1,3, Галичина 1,5, Волинь-Полісся 1,7, Закарпаття 0,6, Буковина 0,3). Україна належить до країн бідніших на ліс. Перед нею стоїть чимало країн з далеко більшим процентом лісової площі. (Спол. Держави 36%, СРСР 40%, Фінляндія 60%, Швеція 58% і т. д.). Річний приріст дерева на В. У. 2,9 м³ на гектар, в Галичині 3.4 м³.

4. Джерела механічної енергії. а) Запаси кам'яного вугілля України (донецького Кряжу) подає проф. Рудницький на 3,5 міліярдів тонни.³⁾ При середній довоєнній продукції вугля цього повинно стати на 175 років, при річній продукції рівній сучасній німецькій — вичерпано-б донецький вугіль за не цілих 15 років.

Однак за обчисленнями російських чинників, які увійшли теж в зіставлення міжнароднього геолог. конгресу 1913 р., Україна має 56 (новіші радянські джерела подають 60) міліярдів тон запасу. Без порівняння більші запаси має Росія в Сибірі, де в самім Кузнецькім басейні начислюють 250 міліярдів тонн (таку цифру прийнято, як подає проф. Тимошенко, на Геологічнім Конгресі 1920 р.). Це важний дуже момент і про нього прийде-ся нам говорити далі при огляді продукції вугля, бо Росія свідомо занедбує добування свого вугля, вичерпуючи запаси України.

Після обчислень геологічних Конгресів в р. 1913 і 1920, з поправками за даними польського Геол. Інституту (перші дані за проф. Тимошенко, другі за »Рочнік-ом Статист.«) світові запаси вугілля (певні і правдоподібні) є такі (в міліярдах тонн):

	камінне	буре
Спол. Держави Ам.	3225	1863
Канада	1217	563
Китай	996	—
СРСР	474	—
в тім: Сибір . . . 410 ⁴⁾		
УССР 56		
Росія евр. . . . 8		
Англія	182	—
Австралія	170	—
Німеччина	115	4

³⁾ 1 тонна = 1000 кг. = 10 метр. сотнарів (q).

⁴⁾ Сам Кузницький басейн в Зах. Сибірі 250 млрд. т.

	камі́нне	буре
Брит. Індія	79	2
Польща	62	—
Франція	24	1
Чехословаччина	24	2
Бельгія	11	—
Інші	29	6

б) Запаси нафти. Запаси ще не добутої нафтової ропи на галицькому Підкарпатті оцінюють на 120 міл. тонн) (за ост. 50 літ добуто 30 міл. тонн). Даних про запаси Кубані і Закарпаття не маємо. При світових запасах нафти, які числять (Сухов) на 8—12 міліярдів тонн це не є дуже багато, але є країни, і то чимало, які і того не мають. — На центральній Україні нафти покищо не знайдено, але великі виходи паливних газів коло Мелітополя кажуть припускати, що там деє глибоко є зложища нафти.

в) Запаси білого вугля (водної енергії). Це ще ніні мало використовуване джерело енергії звертає на себе щораз більшу увагу господарських чинників, в міру того, як вичерпуються запаси вугля і нафти. Україна посідає у хвилях Дніпра і деяких других рік велике джерело цієї енергії, яку можна перетворити в енергію електричну. Запаси водної енергії України по підрахункам проф. Опокова є біля 1,3 міл. механічних кінських сил, при загальній цифрі європейської частини СРСР 6 міліонів. Правда, такі великани в тій ділянці, як Спол. Держави — йдуть даледо попереду нас, але і те, що маємо, то велике багатство.

Запаси білого вугілля (міліонів кінських сил):

СРСР	45	Франція	6,0
(в тім європ. частина	6)	Еспанія	6,0
Спол. Держави	28	Японія	6,0
Брит. Індія	27	Мексик	6,0
Канада	20	Італія	5,4
Китай	20	Австрія	3,7
Швеція	11,7	Польща	3,7
Норвегія	11	ЧСР	1,7
Швайцарія	8,0	УСРР	1,3

г) Торфовища. Енергетичною резервою України є величезні зложища торфу, grubости у два й більше метрів (часто 4—5 метрів), які залягають по обчисленням проф. Опокова на просторі біля 550 тис. гектарів. Кількість обчислюють у півгора міліярда тонн (найменше). Місця находиття торфу — головно Поліська країна і Подніпровя в низ. Щорічний приріст торфу

⁵⁾ J. Cezak, Geografija gospodarcza, Warszawa 1929.

виявляється 5,6 міліонами тонн, що рівняється 2,5 міл. тонн камяного вугілля. Експлоатацію торфу зачне найшвидше Правобережна Україна.

5. Запаси живої енергії. Для України, як для країни. покищо, переважно хліборобської, величезне значіння має запас перш усього живої людської енергії; як відомо, в хліборобстві процес механізації праці тільки в початках. Запас мязневої людської енергії на Україні відсотково менше корисний, як в багатших і культурніших країнах. Возмім як прим. Францію. Там на 100 душ населення припадає 22% на дітей до (скінчених) 14 років, на Україні (УСРР) аж 40% (до 10 літ на Україні 26,1%, у Франції всього 17,6%). Але зате людей понад 70 літ має Франція 5%, Україна всього 1%! (цифри комбінуємо з даних Воблого, Гікмана і «України»). У віці понад 59 літ (від 60 в гору) є на Україні всього 6,1% населення, у Франції, у тій ніби «нешасній, вимираючій» Франції є їх аж 14%. — Правда, Україна під цим оглядом стоїть дещо краще, як сама Росія, але все таки, як бачимо, стан фізичного здоров'я і робочої спроможности населення тут значно нищий, як на Заході. Що-ж казати про духові, умові сили та їх трудову вартість! Але і для цієї кількості (відносно так малої) робочих рук Україна не має в себе досить праці, а це дякуючи недорозвиткові промислу та страшно низькому рівневі агрокультури. Вона викидала до війни (а якби умовини на це дозволяли, то викидала б і нині) щорічно по пару сот тисяч люду, в найкращім для праці віці, за границі, помагаючи тим творити цивілізацію других країн. Сама В. У. до війни вислала річно 150.000 душ на постійне поселення на Далекому Сході і в Сибірі. Західні землі висилали річно по кілька десятків тисяч за океан. Під цим оглядом відносини на Україні вимагають швидкої і поважної направи, головню через піднесення матеріального добробуту населення, зменшення народин і поліпшення гігієнічних умов життя.

Друге джерело живої енергії, нині важне майже виключно тільки для сільського господарства (не промислу), це стан робочих звірят, коней і волів.

Коней начислив проф. Рудницький у передвоєнний час 9.388.000 на суц. укр. території (17,4 шт. на 100 душ населення). З тою цифрою Україна стояла на третьому місці в світі: Росія (ціла) 27,4 міл. шт., Спол. Держави 20,6 м. шт., По ній йшли: Аргентина 7,5 міл. шт., Німеччина 4,5 міл., Франція 3,2 м. По війні маємо дані про УСРР (5.461.000) і галицько-волинські землі (Гал. 827.729, Півн.-зах. землі 616.628). Вже це разом дає близько 7 міл. штук. Кубань мала 1916. р. кругло 1 міл. коней. — На 100 душ населення припадало 1928. р.: в Аргентині 88 шт., Австралії 33, СРСР 21, Данії 15, Польщі 13. (див. діягр. ч. 2.).

Робочих волів має Україна значну кількість: УСРР 925.000, Гал.-вол. з. 77.623, інші землі (коли за прикладом УСРР

взяти 19% від заг. стану рог. худоби) приблизно 510.000, разом отже кругло 1.512.000 шт. Порівняння з іншими країнами не можемо дати.

6. Запаси сировин. Україна має всі дані для того, щоби стати могутньою індустріальною країною. На це вказують голов-но її великі засоби заліза, тої основи промислового виробництва, відтак деяких других копалин.

а) Залізо і манган. Основне зложище залізних руд це Кривий Ріг (на правому березі Дніпра. на захід від Запоріжжя). В тім-же куті, троха на південь, біля Нікополя над Дніпром є находища найкращої залізної руди, мангану. На Криму є третє богате зложжа зал. руди — Керченський басейн. Запаси України подає «Госплан» (Сухов) на біля 21 міліярдів тонн. Запаси руд України тоді булиб більші в 4—5 разів як Франції; Україна по цим обчисленням стояла б на першім місці в Європі:

Запаси руд врахованих і ймовірних після «Госплана»
(міліярдів тонн):

Західна Європа	25,8	Україна	21,0
в тім числі:		Решта европ. СРСР	4,0
Франція	9,4	Півн. Америка	127,0
Англія	5,7	Інші частини світа	3,4
Німеччина	3,7		
Швеція	2,0		

Цифри, що їх подає Сухов такі великі, що аж виклика-ють сумнів, чи нема тут якоїсь фантазії і то з певною метою. Проф. Воблий зате подає куди скромніщі цифри: 500 міл. тонн для Кривого Рогу, 76 міл. тонн для Нікополя, 700—800 міліонів для Керча. Проф. Тимошенко приводить обчи-слення нім. ученого Бегачеля (1922.р.), котрий приймає для цілої европ. Росії з Україною 361 міл. тонн певних запасів і 1808 м. т. імовірних, разом всього 2,1 міліярдів тонн; на Україну з того припадає 200 міл. певних і 1.000 міл. імовірних запасів, разом всього 1,2 міліярдів тонн (60% запасів СРСР). Цифра отже май-же та сама, що у проф. Воблого, отже здається, найблища правди.

б) Сіль, потасова сіль, фосфорити. Україна має три головні сільні області: карпатську, донецьку і чорноморсько-каспійську. Богаті запаси соли укр. землі необчислені цифрою. Дані про продукцію соли та місце України серед інших країн найде читач далі. Те саме відноситься до іншого великого бо-гатства — калієвих солей (потасових). — Українські запа-си фосфоритів, дуже важного сирівця для фабрикації міне-ральних — (річ першорядної ваги для сільського господарства України), досі ще мало експлоатовані. Вони залягають у вели-

ких масах в Подністровю, на Поділі, Херсонщині та Чернигівщині та ще в Ізюмському повіті на Харківщині. Одно тільки родовище по річці Верхній Ушиці (біля Кам'янця) нараховує $\frac{1}{2}$ мільярда тонн.

в) Дерево. Про лісові простори України та запаси дерева говоримо подрібно при продукції дерева.

г) Глина. Україна богата на запаси першої якості глини пригожих для керамічного виробництва; на жаль керамічний промисл і досі мало розвинений.

3. Торговельний білянс українських земель.

Хто коли небудь науково інтересувався зовнішнюю торгівлю, той знає, які труднощі приходить ся переборювати, хочаби встановити с'як-так точніше рух різних родів товарів через кордони держав, порівнюючи зі собою різні періоди часу. Передовсім в протязі часу міняється митна і транспортна номенклатура товарів; коли розходить ся про встановлення вартости транспортів в грошових одиницях, виникає основна трудність в тім, що вартість грошової одиниці даної держави змінюється в залежности від курсу валют.

Але ці всі перепони є нічим у порівнанні з основною трудністю, на яку натикаємося по відношенні до всіх країн, які входять або входили в склад більших митно-кордонних комплексів. Українські землі в межах бувшої Росії і Австро-Угорщини не мали ніколи власних митних кордонів (хвиба остільки, оскільки їх межі припадали якраз на державні кордони) і ніколи не велася окрема статистика ввозу і вивозу спеціально для цих територій. Правда, цю прогалину по часті заповнюють статистичні підрахунки, що велися залізничною адміністрацією бувшої Росії. Дякуючи цим сирым матеріалам вдалося кільком статистикам, з приватної ініціативи, накреслити приблизний образ експорту України. Але не мали такого щастя ті українські землі, що перебували під владою Австро-Угорщини (взагалі економічна наука у Галичан ніколи не була трактована серіозно).

Усі дотичні матеріали львівської та станиславівської залізничної дирекції загинули підчас воєнного лихоліття. (див. у Бігеляйзена, вступ). Всі дані про імпорт української Галичини й Буковини опираються не на офіційних статистиках, а на приблизних підрахунках, зроблених (оскільки зроблені) ріжними людьми, що с'як чи так стояли ближче до ріжних галузей нар. господарства цих земель (Рутовскі, Бігеляйзен). Рутовскі склав торгов. білянс Галичини на основі даних з 90-х років мин. століття; його дані обіймають цілу тодішню Галичину, отже і Краків. Його білянс подає Бігеляйзен.

На жаль не краще стоїть справа з українським торговельним білянсом і в післявоєнний період. Західні Землі включено в окупаційні держави без якої небудь уваги для їхніх окремішностей, не дивлячись навіть на обов'язки накладені на них міжнародними актами; статистика зовнішніх торговельних зносин ведеться тут тільки для цілодержавних комплексів. Як не дивно, але і в т. зв. Радянському Союзі справа не стоїть ні трохи краще: і тут державні статистичні органи подають дані тільки що до екста імпорту через кордони Союзу, а не через межі окремих держав Союзу.⁶⁾ І знову лише дякуючи приватній ініціативі знаємо дещо про зовнішню торгівлю Рад. України і то знова на підставі даних залізно-дорожного управління.

Залізнодорожна статистика подає тільки дані про вагу вантажів, не торкаючись їхньої грошової вартости. А тимчасом зведення загального торговельного білянсу вимагає необхідно преведення всіх вантажів на якусь спільну базу, розуміється грошову. Приходиться отже робити перерахунки квот, показаних в тоннах, пудах і под. на рублі, корони і т. д., беручи за підставу пересічні ціни даного товару в даному часі; звичайно, на підставі можливо найпевніших цінових бюлетенів, чи то урядових, чи різних торговельних корпорацій та установ.

Все, що вище сказано, впливає на те, що всі цифри, які приводяться відносно імпорту чи експорту таких крїн, що не мали власних митних кордонів, треба брати „cum grano salis“, зі застереженням, памятаючи про те, як ті цифри прийшли на світ.

Слід згадати ще про одну кардинальну хибу, від якої терплять майже всі торговельні білянси всіх країн світу без винятку, а саме: більша точність є завжди в статистиці імпорту як експорту. Причина цього зрозуміла: мито платиться звичайно при імпорті і тому на точність тих цифр урядові митні органи налягають більше. З експортованих товарів багато взагалі проходить мимо митних урядів а вартість тих, що проходять, часто подається висилачами нижче дійсної вартости (з огляду на фрахт, асекурацію і т. д.). Тим можна пояснити нелогічний факт, що загальний підсумок імпортів та експортів усіх країн земної кулі майже постійно, а в кождім разі дуже часто дає перевагу імпорту над експортом (v. d. Borgh, Handel und Handelspolitik, Leipzig 1907).

Та все таки, основну лінію розвитку міжнародних торговельних зносин, навіть при наведених недостачах натури методологічної і на підставі існуючих даних, встановити можна.

⁶⁾ В сучасній радянській літературі клопотливо оминається питання про експорт з України в Росію і не робиться нічого для його статистичного досліду.

4. Торговельний білянс Великої України до війни.⁷⁾

Дослідники українського торговельного білянсу (довоєнного) беруть одні за базу рік 1913, як останній мирний рік, другі ж взяли триліття 1909—1911, а це тому, що вже пізніші роки були ненормальними (балканська війна, воєнні підготовки). Беремо на увагу найбільш авторитетного дослідника, статистика проф. Кривченка («Внешняя торговля Украины» в проспекті до Київського Контрактового Ярмарку 1923, вид. б. Укр. Зовніш. Торгу).

Торговельний білянс України за рр. 1909—1911. пересічно за рік після проф. Кривченка.⁸⁾

Вивіз нетто.

Групи товарів	Весь вивіз		Вивіз через корд. б. Росії		Вивіз в Росію	
	%	тис. карб.	тис. карб.	%	тис. карб.	%
1. Продукти землеробства (в т. числі хліби:	50,1	398.560	311.102	84,4	87.458	20,5
2. Худоба та прод. скотарства ¹¹⁾	—	(367.705)	(286.330)	—	(81.375)	—
3. Деревні матеріали	7,1	56.389	26 909	7,3	29.480	6,9
4. С. г. індустрія (цукор і тд) ⁹⁾	0,6	4.827	4.827	1,3	—	—
5. Копалини (руди) ¹⁰⁾	27,8	221.720	22.331	6,0	199.389	46,8
6. Металі та вироби з них	1,6	12.462	3.423	1,0	9.039	2,1
7. Інші	11,3	90 092	—	—	90.092	21,1
	1,5	10.761	—	—	10.761	2,6
Разом	100	794.811	368.592	100	426.219	100

Довіз нетто.

Групи товарів	Весь довіз		Довіз через корд. б. Росії		Довіз з Росії	
	%	тис. карб.	тис. карб.	%	тис. карб.	%
1. Дерево і дер. матеріали	3,6	16.883	16	0,01	16 867	4,6
2. Мануфактура	39,0	188.639	780	0,7	187.859	51,4
3. Нафт. прод. та прод. копалень	7,2	33.519	2.835	2,4	30 684	8,3
4. Машини та металеві вироби	7,5	34.573	29.260	28,0	5 313	1,5
5. Риба	6,0	29.264	5.570	5,3	23.694	6,5
6. Шкіра та шкіряні вироби	6,7	31.330	3.408	3,2	27.922	7,4
7. Спиртні напитки	5,5	26.010	2.900	2,7	23 110	6,3
8. Галянтерія	5,9	28.080	4.160	4,0	23 920	6,6
9. Хемічні продукти	1,6	7.478	7 476	7,1	2	—
10. Кольоніяльні товари	7,2	32.703	26 961	25,6	5 742	1,6
11. Інші	9,7	43.223	22.866	21,0	20.357	5,8
Разом	100	471.702	106.232	100	365.470	100

⁷⁾ 9 губерній (Волинська, Катеринославська, Київська, Подільська, Полтавська, Таврійська, Харківська, Херсонська, Чернігівська) без Холмщини, Підляша, Курщини, Вороніжчини та других окраїн.

⁸⁾ Обчислення відсотків наші — автор.

⁹⁾ Роля цукру в 1913. р. зросла (гл. далі). ¹⁰⁾ Теж саме. ¹¹⁾ Головно яйця.

Крім Кривченка, довоєнний торг. білянс України підраховували ще: М. І. Галицький і А. Копорський. Нище подаємо для повноти образу оба ці білянси (за Баранским). Статистик М. І. Галицький (в Збірнику Комісії електрифікації) подає дуже високоактивне сальдо білянсу (528 міл. карб.); сальдо Копорського (в »Сборнику Статтей по вопросам внешней торговли и экономики») виносить 413 міл. карб. Підрахунки проф. Кривченка, на яких ми далі спираємося, дають сальдо нище як у Копорського, значно нище як у Галицького (319 міл. карб. взагалі, 262 міл. карб. коли виключити товарообмін з б. Росією). Ось оба білянси:¹²⁾

1. М. І. Галицького:

Назви товарів	Вивіз		Довіз		Надвишка	
	міл. руб.	%	міл. руб.	%	вивозу	довозу
Харчеві припаси	663,2	84,1	37,1	14,2	626,1	—
Звіринні продукти	24,7	3,1	0,1	0,0	24,6	—
Сирівці і півфабрикати	91,5	11,6	64,8	24,9	26,7	—
Вироби	9,5	1,2	158,8	60,9	—	149,3
	788,9	100	260,8	100	677,4	149,3

Сальдо 528,1

А саме:	Вивіз:	Довіз	Надвишка вивозу
Оборот з Росією	375,8	237,3	138,5
„ з іншими країнами	434,9	45,4	389,5
	—	—	528,0

2. А. Копорського: 1913. р. (включно з оборотом з самою Росією):

Вивіз (нетто) в міл. карб.		Довіз (нетто) в міл. карб.	
Збіжжа і борошно	235,3	Лісові товари	35,9
Насіння	6,5	Продукти лісового госп-ва	1,1
Висівки і вижимки	11,7	Лен, коноплі, прядиво	5,5
Худоба й тварини	27,9	Мануфактура	197,4
Продукти скотарства	25,0	Нафта та її продукти	13,2
Садовина, городовина	3,0	Мінерал. оброб. та необ.	1,6
Хемічні, товари	4,7	Металі оброб.	10,1
Кам. вугілля й кокс	49,8	Інші	66,5
Цукор	264,7	Разом	331,3
Руди й металі необробл.	115,9	Вивіз	744,5
Разом	744,5	Надвишка вивозу	413,2

¹²⁾ Див. рисунок ч. 3.

Перевага вивозу над привозом у 1913. р. 413,2 міл. карб., тоді як в роках 1909—11 (білянс Кривченка) вона виносила менше 319,1 міл. карб.

Вже перший погляд на повищі цифри і графічні зображення повчає, що у своїх зносінах безпосередно через кордони Росії Україна виступала як доставець продуктів с. господарства і промислових сировин; у зносінах з іншими частинами б. Росії Україна виступала як *par excellence* індустриальна країна. В експорті України через кордони б. Росії припадало 98% на харчеві продукти (прод. землеробства 84,4%, скотарства 7,3%, с. г. індустрії (цукор) 6%). На самі зернові продукти припадало 80%. Коли ж поглянути на те, що вивожено в глиб Росії, то бачимо, що продуктів с. господарства Україна вивозила всього на са 117 м. карб. (кругло четвертина), решта вивозу припадала на цукор, продукти гірництва та деякі інші промислові вироби. Цукор вивозилося поза межі б. Росії всього 10% цілого експорту.

а) Аналіза довоєнного експорту.

Приглянемося окремим позиціям довоєнного вивозу Вел. України.

Зернові продукти.

На увагу приходять в першій мірі т. зв. головні збіжжя (пшениця, жито, ячмінь, овес, кукурудза). Цифри подаємо за збірником Кривченка, переводячи пуди на тонни (в реляції 16,4 кг = 1 пуд).

вивезено в рр. 1909—1911. пересічно за рік:

Рід збіжжя	Через кордон б. Росії	до Росії	Разом
	тис я ч т он н		
пшениці	2.265	58	2.323
пшен. муки (в переводі на пшеницю по 60%)	(муки 45) 75	(муки 694) 1.160	(муки 739) 1.235
жита	366	51	417
вівса	205	—	205
ячменю	2.225	—	2.225
висівків (грису)	254	44	298
Разом	5.390	1.313	6.703

(Про кукурудзу Кривченко не подає даних).

У вічі впадає передовсім різниця торговельних відношень України до зовнішно-російських ринків і до самої Росії. Ця різниця впливає із хліборобського характеру нашого експорту. Цифра 1,3 міл. тонн вивозу збіжжя до Росії є нічим у порівнанні

до близько 5,4 міл. тонн експорту через кордони бувшої Росії. До Росії, як видно, вивозилося майже виключно борошно (мука) і висівки (розвиток укр. млинарства!).

Хто був головним споживачем нашої муки?

По всіх даних видно, що крім самої Московщини (столичні міста), значну участь в цьому брали: Леванта (Мала Азія), Польща, прибалтійські краї, зокрема-ж Фінляндія. Українська мука йшла туди почасти сухопутним, почасти водним шляхом, т. зв. далеким каботажем, з Одеси, Миколаїва і т. д. в Ригу, Лібаву, Петроград. — За кордони б. Росії укр. мука вивозилася в незначній кількості (2,7 міл. пуд. в порівнянні до 42 міл. пудів). Причина цього лежала в дорожнечі фрахтів в головні країни імпорту і крім того, у високих цінах самої муки. Українські млини працювали дорого. Говорилося, що пшенична мука 4-го сорту коштує в Одесі більше, як мука першого сорту в Нью-Йорку.

Американець платив від борошна за перевіз з Нью-Йорку до Ліверпуль між 6,1 — 1,8 коп. за пуд, тоді як за укр. муку за шлях з Одеси до Лондона платилося 9,14 — 4,30. Не було з укр. торгів прямого і регулярного ходу парохідів. Врешті грало роль і те, що українська мука не була стандартизована (14 сортів, в Німеччині 8, в Америці всього 3 типи).

Характерно й те, що беручи справу в історичному розвитку, видно, як експорт укр. муки в краї близького Сходу (Туреччина, Єгипет, Персія, Греція) від початку ХХ. стол. невпинно падає, уступаючи перед конкуренцією румунського, болгарського (в Туреччині), французького і англійського (Єгипет) імпорту.

В р. 1909. фрахт з Одеси до Александрії виносив в четверо більше, як фрахт з Марсей у Єгипет! Отже виплачувалося привозити муку в Марсей, і відтіль в Орієнт. Крім цього французькі млини одержували ще $3\frac{1}{2}$ фр. вивізної премії за 100 кг.¹³⁾

На цьому прикладі видно, як свідомо тарифна політика тих держав, що були монополістами водного транспортного тонажу, стреміла до того, щоби з України вивозити не готовий фабрикат, а сировину, щоби за те дати працю млинам в своїх країнах. В майбутньому для України буде справою першорядної ваги — бути паном на своїм морі і мати свою торговельну флоту.

Ми зокрема зупинилися на експорті муки довше тому, що з точки погляду майбутнього розвитку укр. млинарства необхідно мати на увазі ті головні перепони, що стоять на цьому шляхові. Придивляючись до прикладу Америки, можна спостерегти ясну тенденцію до вивозу муки замість зерна: по даних Міжнар. с. г. Інституту в Римі,¹⁴⁾ коли порівняти зі собою роки 1909—1913 і 1914—1918, видно, що на протязі такого невеличкого часу експорт пшениці (зерна) зріс всього на 3,6 міл. квінта-

¹³⁾ О. Friebe. Der Handelshafen Odessa.

¹⁴⁾ Энциклопедия русского экспорта, т. I, ст. 113.

лів (q), а експорт готової муки зріс о 10,9 міл. кв. Правда — по світовій війні у всіх країнах стали обмежувати довіз готової муки.

Отже Україна вивозила головним чином неперемелене зерно.¹⁵⁾ При цьому треба відразу заважити, що українське зерно на світовому збіжжєвому ринку не тішилося доброю славою, через велике засмічення. Вину в цьому поносили не самі тільки хлібороби-продуценти, але й торговці, котрі окремо для підмішки скуповували всяку покидь. Царський уряд вів боротьбу з тим явищем. По даним контролі збіжжя виносило його засмічення в р. 1897 навіть більше як 6% ваги, при чому найбільше падало на 2—6%, а вінець слави у цьому напрямі, з усіх портів бувшої Росії, припадав Одесі. Взагалі-ж північні російські порти мали чистіше і солідніше зерно і тому транспорти з тих пристаней цінилися в Лондоні на 8% вище ніж з чорноморських портів

Ця несолідність була результатом того, що в торгівлю по-валазило чимало злочинних елементів. Число торг. фірм постійно росло, тоді як торг. оборот Одеси падав (за час 1900—1909 кількість торг. домів збіжжя зросла з 35 на 56).

Цей стан (якості зерна) мав по війні змінитися, коли правдиві відомости сучасних радянських чинників. По їхнім словам, СРСР вивозить товар першої якості, після належної очистки. Одначе в Європі ще якось не чути особливо доброї opinii про радянське збіжжя; зі стандартизованим зерном і борошном за-океанських країн сьогодні видержати порівняння річ дуже трудна.

Для оцінки виглядів українського експорту в майбутньому необхідно знати його минуле. Отже не завадить знати прим. як відбувався на б. Росії а в тім і на Великій Україні великий наступ американського збіжжя під кінець XX. століття?

Через те, що головними імпортерами зернових хлібів (головно пшениці), як нині, так і тоді були європейські промислові країни, кинемо оком на розвиток цього імпорту за останніх 30 літ до світової війни. користуємося тут таблицею Брошньовського, приведеною (з других рук) у капітальній роботі проф. Вол. Тимошенка: »Вчення про світове господарство« (Подебради 1923).

З тої таблиці видно:

а) що участь Росії в загальному світовому імпорті збіжжя була дуже висока, бо Росія сама давала більше $\frac{1}{3}$ загально-європейського імпорту. (Що правда, то вже тоді була помітна тенденція до знижування ролі Росії в користь країн ще новішої кольонізації: Аргентини і Канади). Коли-ж зважимо, що сама В. Україна (у вузкому розумінні), як це ще далі буде показано, давала $\frac{2}{3}$ загально-російського експорту, а Кубань теж великі

¹⁵⁾ Вівірки (грис) в Німеччину; це був мінус укр. господарства.

цифри, то, коли б не участь (значно менша) Донщини і Бесарабії, можна би сміло твердити, що весь експорт збіжжя б. Росії, отже $\frac{1}{3}$ європейського імпорту, походив з України.

б) Сполучені Держави півн. Америки з 70-х років і до початку 20-го віку виявляли величезне екстенсивне поширення продукції та експорту збіжжя. В рр. 1898—1902 вони витиснули навіть Росію з першого місця як експортера і самі давали 34,8% світового імпорту збіж.¹⁶⁾ Однак вже в першому десятилітті ХХ. віку Спол. Держави почали різко зменшувати свою продукцію, очевидно не будучи в силі конкурувати з Аргентиною, Румунією, Болгарією і самою Росією-Україною. Повний підйом збіжжєвої продукції пережили Спол. Держави у 2-гім десятиліті ХХ. віку та в час світової війни, під впливом підвищених цін збіжжя, отже звички кон'юнктури. Але згодом прийшов опять відплив продукції збіж в С. Д. А.

Для Росії і України були останні довоєнні роки одночасно роками найвищих цифр експорту зернових продуктів.

Куди-ж йшло українське збіжжя в рр. 1909—1911? В цьому огляді маємо доволі докладні дані, а саме тому, що головна маса цього експорту проходила через портові і сухопутні кордонні митниці б. Росії. Основним відбирачем укр. збіжжя була довгий час Англія. В рр. 1901—1907 з одеського порту вивозилося середньо між 300—600 тисяч тонн збіжжя до Англії але починаючи з 1908 цей вивіз падає чимраз нижче, доходячи в р. 1912 до низької цифри 123 тис. тонн; зростає зате значно вивіз до Німеччини:

р. 1901 — 167 тис. тонн.	р. 1910 — 349 тис. тонн.
„ 1902 — 306 „ „	„ 1911 — 536 „ „
„ 1904 — 143 „ „	„ 1912 — 220 „ „
„ 1906 — 234 „ „	

Живі завше звязки з Голляндією (транзитова дорога в Німеччину) остають доволі добрими:

р. 1901 — 395 тис. тонн.	р. 1909 — 291 тис. тонн.
„ 1903 — 663 „ „	„ 1911 — 418 „ „
„ 1907 — 350 „ „	„ 1912 — 251 „ „

(В р. 1912. слідно спад експорту взагалі, отже рік не характерний).

Подивімся, куди вивозилися окремі роди збіжжя?

Вел. Британія, головний споживач пшениці, звертається в ХХ. стол. за тим товаром до Америки. Сприяє тому також тарифна політика корабельних ліній. В р. 1903. виносив фрахт за 1 к пшениці з Одеси до Англії 109,5 фен., з Нью-Йорку до Англії 58,3 фен.

Не дивниця, що експорт з України і взагалі з Росії рапідно падає:

¹⁶⁾ То є: пшениці, жита, ячменю, вівса, кукурудзи.

Експорт пшениці з Росії в Англію виносив:

р. 1904 — 68,9 міл. пудів.	р. 1912 — 27,4 міл. пудів.
„ 1905 — 73,5 „ „	„ 1913 — 19,1 „ „
„ 1911 — 49,1 „ „	„ 1914 — 19,1 „ „

А між тим загальний імпорт Вел. Британії в цьому часі зріс і то значно. Росія випомагає лише тоді, коли в Америці трапиться неврожай. Цей стан закріпився в Англії ще більше в часі світової війни і після неї.

Взагалі-ж, як ми бачили, Україна вивозила в роках 1909—1911, кругло беручи, в 8 разів більше пшениці, ніж жита.¹⁷⁾

Невелика релятивно кількість жита (22,3 міл. пуд. через кордони) вивозилася головним чином в Німеччину.

Ячмінь становив між збіжжям другий по кількості предмет укр. експорту. В р. 1904. рахувалося, що зі загальної маси експорту цього збіжжя припадало $\frac{1}{3}$ на Англію, менше $\frac{1}{3}$ на Німеччину, решта на Бельгію і Голландію.

Овес, взагалі в невеликій кількості, яко основний кормовий хліб, виходив 1904 р. в 28% до Німеччини, 60% в Англію.

Кукурудза, головою з Бесарабії, Херсонщини і Поділля, експортувалася через Одесу в поважній кількості. З цього йшло в Англію в р. 1904. біля 45%, в Німеччину 35%. Загальна сума експортованої кукурудзи з Одеси (головний осередок кукурузної торгівлі) виносила в рр. 1902—1912 са 300 тис. тонн пересічно за рік, отже навіть більше, як цифра ячменю або жита, що переходили через Одесу.

З хлібних продуктів заслуговують на окрему увагу ще стручкові (бобові) рослини.

Одеса (знова головний експортний пункт) вивозила (в тис. пудів):

	фасолі	бобу	гороху	сочевиці
1911	289,5	1124,0	2640,7	219,6
1912	135,0	705,0	2443,5	254,7

отже приблизно в 10 разів менше як кукурудзи.

Участь України у загальноросійському довоєнному експорті збіж представлялася у слідуєчих цифрах:

Вивіз 1913—1914 (в міл. пудів):

	пшениця	жито	ячмінь	овес	Всього
Вивезено з Росії	273	43	270	35	625
„ „ України	180	30	121	9	340
% України	66	64	45	26	54

Таким чином, на Україну припадали $\frac{2}{3}$ загально-російського вивозу пшениці й жита, майже по-

¹⁷⁾ Звертаємо увагу на те, що це взаїмоотношення обох хлібів підлягло нагній зміні в післявоєнній і революційний час. Див. низше.

ловина ячменю і чверть вівса. (Сухов, Екон. географія, стор. 98).

Яким районам України припадає головна заслуга в цьому експорті? Справа великого значіння і актуальна. Отже львина частина хліба, призначеного на експорт, походила із трьох приморських степових губерній: Херсонщини, Таврії та Катеринославщини (степова »трійка«). На степ припадала половина загально-російського експорту пшениці, 0,4 ячменю і половина жита (Сухов). Цей факт підчеркує величезне значіння для України тих районів і разом з тим він висвітлює справжній характер заходів сучасної сов. влади біля колонізації тих територій чужими Україні елементами.

Цукор.

Другим побіч збіжжя експортним товаром України був цукор. В р. 1913. експорт цукру вартістю перевищав експорт збіж! Цукру, а саме цукру піску (бо рафінада вивозилася лише в незначній кількості до Орієнту) вивозилося з України в трьохріччю 1909—11 пересічно 55 міл. пудів (887.000 тонн), з того до самої Росії 45,6 міл. пуд. або 731.000 тонн, решту, 9,6 міл. пуд. або 156.000 тонн на Захід (Англія).

Продукувалось цукру на Україні в п'ятиліттю 1910—1915 пересічно біля 75 міл. пуд. річно (1,17 міл. тонн), отже на місцеве споживання припадало біля 20 міл. пуд. Пересічне споживання цукру на голову населення в б. Росії виносило біля 17 фунт. (7 кг.) — що й зовсім відповідає даним цифрам. (Україна мала біля 21 міл. населення). Тільки дякуючи місцевій низькій нормі спожиття цукру, Україна досягала такого активного торг. білянсу в області цукру.¹⁸⁾ Навіть коли б конкуренція підрізала в деїм можливості експорту укр. цукру, то велике завтра для цукрової продукції ховається у збільшенні спожиття на самій Україні.

Великої конкуренційної небезпеки для укр. цукру і зараз ще немає, а це тому, що майже весь його вивіз був звернений в країни відносно недалекі: в центральну Росію, Сибір, Кавказ Персію, Близький Схід, почасти в Англію.

Конкурентами українського цукру можна в Англії рахувати Ч. С. Р., Німеччину, Францію і заокеанський тростиновий цукор.

Найпевнішими покупцями укр. цукру за межами б. Росії були: Персія і Фінляндія.

З продуктів, що близько стоять до с. госп-ва, важну роллю в експорті України грав спирт; розвинене горальництво України давало для того гарну базу. За п'ятиріччя 1905—1910 Україна вивозила лише з Правобережжя 67% всього експорту Росії, са-

¹⁸⁾ Норма спожиття цукру на душу населення виносила до війни: Бельгія 26 фунтів, Франція 40 ф., Голляндія 42 ф., Німеччина 93 ф., Швайцарія 60 ф., Данія 81 ф., Англія 97 ф. (1 фунт — 410 грамів).

меж Поділля давало 35%. За роки 1909—11 спирту вивозили річно 244 тис. пудів. Вивіз ішов головним чином у близький Схід та Німеччину, Голяндію і Англію. Центром вивозу була Одеса; від р. 1908. її монополію стала підкопувати Лібава (що до обслуговування західно-європейських покупців).

Певне значіння мав експорт олійних насінь (коноплі, льон, соняшник) також насіння бурячане стало останніми часами предметом вивозу. Вивозила Німеччина, розвозячи відтак по тих країнах, що продукують цукор. (Америка, Франція, Італія, Румунія). Року 1916 вивезено 740 тис. пуд., з них 533 тис. пудів до Америки та 143 до Франції. (Стоїть у звязку з тенденцією, особливо Америки, до заснування власного виробництва бурякового цукру).

Певне значіння мав теж вивіз тютюну.

Після продуктів землеробства йдуть продукти скотарства. На Україні головну масу цього товару для експорту постачав цукровий район (Київщина, Поділля, Волинь), де годівля скогу найшла сильну опору в побічних продуктах цукроварського промислу, а також Харківщина і Полтавщина. Загальна сума вивозу продуктів скотарства в рр. 1909—1911 дійшла до 56,3 міл. карб.

Вивіз ішов в північні столичні города і в Польщу; частина йшла до Німеччини. Останніми часами місце укр. худоби на московському ринкові стала заступати дешевша худоба східних та південно-східних екстензивних районів. Із цукрового району 60% вивозу йшло до Польщі (зараз Варшава й інші міста отримують своє м'ясо з Малополющі, Познаньщини і Галичини).

Скотарі в цукровому районі купували використану на полевих роботах худобу і відгодовували її на заводах побічними продуктами цукроварництва та горальництва після 3-4 місяців вони випускали її на ринок. На зовнішніх ринках Україні доводилося би конкурувати з Північ. Америкою, Аргентиною та Австралією, де маються в достат. кількості холодильні, холод. кораблі і вагони.

Значних розмірів досяг експорт безрог (Полтавщина). Скрізь на Україні сильно розвинений вивіз яєць; в 1893-4 рр. вивезено з України 1,3 міл. пуд., а в р. 1912-13 вже 4,3 міл. пуд. За Кривченком в часі 1909—11 річно 3.820 тис. пуд., або 53.600 тонн. Як у скотарстві, так і в цій області більше інтенсивности виявила Правобережна Україна, як район більшого роздрібнення земельної власности. Також Полтавщина і взагалі Слобожанщина теж особливо Курщина і Вороніжчина підходять до цього типу. Вивозять теж чимало живої птиці. Україна (без окраїн) вивезла 1913. р. кругло 1 міліярд яєць, що дає 62,5 тис. тонн, отже $\frac{1}{7}$ всього світового експорту. В експорті України яйця стоять між першими позиціями.

Через українську територію вели шляхи експорту для де-

рева (лісу). Одначе вивізником не була Україна; Україна сама ще довозила дерево з півночі.

Це були б головні продукти с. господарства, як предмет експорту України, що разом з тим становлять „*gross*“ вивозного активу (96%).

Остаються сировини як шерсть, шкіри, прядиво, далі продукти гірництва та оброблюючої промисловости. Промисловість України була звернута своїм обличчям до внутрішнього українського і внутрішньо-російського ринку.

Не рахуючи згаданого вже цукру і спірту, Україна вивозила необроблений метал (руди) і дещо металевих виробів; за кордон вивозила руду залізну і манганову.

По Кривченку в рр. 1909—11 цього вивозу було:

руди в Росію за 9.039 тис. карб.
„ за кордон за 3.423 „ „
разом . . . 12. тис. карб.

Металів та готових виробів в Росію за 90.092 тис. карб.

Продукція руд росла надзвичайно швидким темпом: у 1913. році руд вивезено нетто за 115.9 міл. карб., себто в 9 разів більше, як в пересічні 1909—11! Розвиток метально-оброблюючої промисловости не йшов так швидко, як добуваючої і надвишка йшла на експорт. У цьому році 1913 руди і необроблені метали висунулися на третє місце в укр. експорті:

цукор у вартости	267,4 міл. карб.
збіжжя і борошно	235,3 „ „
руди і метали необр.	115,9 „ „

В вивозі металевих виробів значне місце займали с.-господарські машини. Їх в 1913. р. вивезено за 22,7 міл. карб.

Вивозила Україна теж і кам'яне вугілля, хоч це не перечить тому, що райони блище чорноморських портів отримували вугіль кораблями з Англії; вугіль цей привозився як баласт при нагоді поїздок кораблів за хлібом в Одесу, Миколаїв і т. д. В 1913. р. Україна вивезла кам'яного вугілля за 37,6 міл. карб. (в рр. 1909—11 цифри значно низші).

Експорт ішов головно в Росію; заграничний був нічим у порівнанні з тими послугами, які віддавав укр. вуглевий центр, Донецький басейн, внутрішньому російському споживанню вугля. Досить згадати, що по відході від Росії з початком світової війни Домбровського Басейну (Польща) — майже весь тягар постачання опалу для всеросійських залізниць і промислу упав на Донбас. Цифри: добуття вугля в цілій Росії у 1913. р. дало 29 міл. тонн, з того на Донбас припадало 25,3 міл. тонн, отже 87%. Коли прийняти за правдиве твердження проф. Тимошенка, що річне спожиття вугля на Україні двічі більше, як у Росії, виносило 0.6 тонн на душу,¹⁹⁾ то виходилоби,

¹⁹⁾ „Вчення“ і т. д. стор. 310.

що з загальної добичі Донвугілля спотребовано на Україні $0,6 \times 25$ міл. = 15 міл. тонн, решта, отже поверх 10 міл. тонн, ішла на експорт в Росію.

З інших предметів експорту на увагу заслуговують:

Сіль, котра колись домінувала на ринках цілої Росії а також Польщі. До війни добували її пересічно 584 тис. тонн, по відчисленні на спожиття (по 14,5 кг. на душу, за Івасюком, в Польщі зараз подібна норма) оставало на вивіз поза межі України, числячи 3 міл. укр. населення, кругло 150 тис. тонн.

Крім того вивозилися: макухи — 4.700 тис. пуд., сім'я — 2.079 т. п. (зате олій довозили!), сода — 5.183 т. п., сірчана кислота — 220 т. п. і т. д.

Місце України в загальному експорті б. Росії.²⁰⁾

Участь України в заг. експорті бувшої Росії значно перевищувала не лише процент території, але і процент населення. Не забуваймо, що Вкраїна (Наддніпранська) займала всього 2,5% території був. Росії, а населення України становило 20% населення Росії. Коли навіть брати за підставу господарської сили не саму територію, лише число населення, то треба би думати, що % експорту України повинен держатися приблизно десь біля 20%. Міжтим він перевищував цю міру, бо беручи на увагу тільки самий експорт через кордони, він (у 1909—11, зі своєю цифрою кругло 370 міл. карб., 25% експорту Росії (експорт Росії в тім же часі пересічно $1\frac{1}{2}$ мільярда карб.)). — Коли ж дочислимо ще експорт з України в саму Росію, то квота 794 міл. карб. (весь укр. експорт) становитиме 53% експорту Росії.

Зокрема давала Україна (1913. р.) понад $\frac{1}{2}$ експорту збіж, $\frac{7}{10}$ цукру, $\frac{9}{10}$ залізної руди, майже $\frac{3}{10}$ вивозу яєць. Тут узгляденено однак тільки безпосередній експорт через українські митниці, не числячи того, що йшло в Росію і евент. звідти далі за границю. Проф. Сухов, на цій основі твердить, що українська частка в експорті б. Росії була в р. 1913. — 27%, а в рр. 1909—11 навіть 32%, отже майже третину (450 міл. карбованців).

Відносно значіння укр. експорту набирає ще більшої яскравости, коли порівняти з імпортом.

Участь України у довоєнному загально-російському імпорті була значно менша, бо тільки 10% (106 міл. карб. на всіх са 1100 міл.). Можливо тому, як твердить проф. Сухов, що деңо товару не враховано статистикою довозу, а друге тому, що чимало товару, як галянтерія тощо, Україна одержувала із за-границі через Росію. Беручи на увагу весь імпорт кругло 472 міл. зл. і порівнявши його зі загально-російським, одержимо 42%, отже все таки значно меншу частину; як при експорті.

²⁰⁾ Див. рисунок ч. 4.

Україна була дуже активною країною під продукційним оглядом. Вона була перлиною в корні рос. царів; не диво, що вони її так »кохали« і за ніщо в світі не віддали б нікому; не диво, що й сьогоднішні володарі держать її в руках цупкіше, як будь яку іншу частину — от хочби Польщу, яку вони з легким серцем віддали.

Україна багатий край з природи, а його населення — трудяще і продуктивне, як на східноєвропейські відносини.

б) Аналіза довоєнного імпорту.

Перейдемо до довозу України в довоєнний час.

Україна, ставлячи тільки перші кроки на дорозі до своєї індустріалізації, розвинула в себе покищо таку промисловість, яка стоїть в прямому зв'язку зі земними скарбами і плодами української землі. Це є передовсім добування вугілля, виплавка сирого заліза, варка цукру. Вищого ступня оброблюючої промисловости Україна досягла лише в виробі с.-госп. машин. Відси й висновок про те, який повинен бути характер укр. імпорту. Це будуть передовсім готові вироби оброблюючої промисловости, особливо-ж такої, для якої на Україні немає своєї сировини. Найбільша недостача України під тим оглядом — це була майже повна відсутність фабричної текстильної промисловости. Україна імпортувала до війни: матерії (мануфактуру), готову одіж, пром. машини, апарати, автомобілі, ґалянтерію, дещо виправленої шкіри і виборів із неї. Зі сировини: нафту, вовну і бавовну; з харчів кольоніальні товари, рибу (селедці), ростинні олії.

Текстильні вироби: це основна стаття українського імпорту. Із загальної маси довозу в 471 міл. карб. на них припадало в р. 1909—11 аж 208 міл. Основним доставником цього артикулу для України, а саме бавовняних і льняних виробів, являвся центральний московський текстильний район, не дивлячись на невисоку, релятивно беручи, якість товару і доволі високі ціни. В області виробів з вовни перше місце займала Польща (Лодзь).

В році 1913. відношення було слідує:

Постачали	в и р о б і в		
	Бавовн.	Вовнян.	Льняних
Моск. район	72	25	93
Польс. „	28	75	3
	100%	100%	100%

Зпоза кордону б. Росії майже не ввозилося текстильних виробів (780 тис. карб. на всіх 208 міл. карб.!). Це не було навіть можливе при протекційній митній політиці бувшого російського уряду. В інтересі української держави, як самостійної одиниці, буде — визволитися від промислової залежності і вийти на вільний ринок текстильних товарів, шукаючи, де кращий і дешевший виріб. Приміром Чехословаччина зі своїм високо роз-

винутим текстильним промислом могла би мати гарні вигляди на Україні, особливо, коли би вдалося знайти прямий доступ до України, не через Польщу, а напр., через Галичину, або вниз по Дунаю.

Другим по кількості артикулом довозу являється нафта; очевидно, вона довозилася із Кавказу, хоч не було доброї сполуки; Україна привозила всіх нафтових продуктів (по Кривченку) са 17 міл. пуд. = са 272 тис. тонн. Таку, а то й кілька разів більшу кількість нафтових продуктів Україна мала б у себе дома, коли б Польща не заняла української Галичини.²¹⁾

З інших продуктів доставляли:

Росія: дерево, чай, каву, рибу, масло, олії.

Англія: кам. вугіль, вальц. залізо, бляху, дрібні заг. прибори, (ножі і т. д.), с.-г. машини, мотори (молотілки, льокомобілі), бавовну, чай, кольон. товари; чай згодом більше прямо з Цейлону.

Німеччина: машини, с.-г. прибори, ножі, плуги, мотори і авта, машини до шиття, конторські машини, фарби анілінові й циноброві, дроги (аптичні матеріяли), колоніальні товари, бавовну, цемент.

Американ. Спол. Держави: с.-г. машини (9% зноповязок і косярок), маш. конторські, авта, залізні пристрої.

Австро-Угорщина: коси і серпи, с.-г. машини, дрібні зал. вироби.

Франція: струментальні машини, авта, овочі, вина і лікери.

Італія: півд. овочі, горіхи.

Туреччина і Греція: півд. овочі, горіхи.

Загально: 74% всього довозу складали готові вироби. (Подрібні дані про імпорт гл. в 7. розділі).

в) Білянс довоєнних торг. зносин України з іншими провінціями б. Росії.²²⁾

Він виглядав в слідуєчий спосіб:

(За М. Шрагом, Зовн. Торгівля України, 1924): (в міл. карб.):

	Вивіз	Довіз	Лишок з гл. недобір.
Продукти с. г.	76,4	40,5	+35,9
„ лісного госп.	2,6	42,8	—40,2
„ промисловости	437,9	217,8	+220,1
Інші	2,2	43,6	—51,4
	519,1	344,7	+164,4

(Шраг бере дані із праць А. Копорського, сам зазначаючи, що ці дані значно відмінні від цифр Кривченка).

²¹⁾ Продукція ропи в Гал. виносила в р. 1913.: 1.663.200 тонн.

²²⁾ Див. рисунок ч. 4.

Щож торкається товарообмінних зносин України з Польщею (б. королівством П.), то тут Україна мала пасивний білянс: вивіз 65,4 міл. карб., довіз 105,2 міл. карб.

З усіх же частин б. Росії, Україна мала найживіші торг. зносини: з моск. пром. районом, з Кавказом і Подонням та Центр. Землеробським районом (Шраг 14).

5. Господарське значіння Наддніпрянщини (УСРР) за сучасного большевицького режиму.²³⁾

а) Процес відбудови по війні і революції.

Перескочимо час світової війни і перших років революції, підходячи до часу, коли після чудових по своїй необдуманості спроб воєнного комунізму совіцька держава під офіційною назвою Союзу Радянських Соціалістичних Республік, а з нею і Україна, почала повертати до форми товарообміну, хоч і не «вільного» в європейському розумінню, та все таки хоч з видом тої вільности.

Україна, хоч помалу, значно помаліше як західно-європейські держави, що теж брали участь у світовій війні, відбудовує свої господарські позиції. Перегляд того процесу дасть нам слідуюча табличка, складена на основі різних джерел. Окремі її позиції вказують, як помалу йде відбудова навіть таких відносно нетрудних до направи ділянок, як примітивне сільське господарство. Ми подаємо цифри з останніх літ, оставляючи на боці роки самої війни, революції і воєнного комунізму; коли-б привести за порядком по собі всі роки, то ми побачили-б там жахливі цифри упадку продукції збіж, виробу цукру, добування вугля, виплавки заліза і т. д. Був час, коли засівна площа (1922. р.) впала до 83% довоєнної, а що до цукрових буряків, то аж до 25%; замість довоєнних 25,3 міл. тонн вугля добувалося 7 міліонів; замість довоєнних 3,1 міл. тонн чавуну виплавлювалося в 1921/22. р. всього 78 тис. тонн і т. д.

З поданої нижче таблиці можна вичитати крім гемпа відбудови господарства України (який відсоток довоєнного стану представляє нинішня продукція), також роль України в цілім Рад. Союзі (последня рубрика).

Повища таблиця цікава під кожним оглядом. Вона говорить передовсім про те, що українське селянство відбудовує швидшим темпом свою тваринну продукцію чим рослинну. Це може стояти у звязку з подібною тенденцією на Західній Україні, як і взагалі в цілій Європі (про яку ми говоримо ширше при обговорюванні господарства Галичини).

²³⁾ Подані туу цифри відносяться до тих територій, з яких утворено нинішню УСРР, без окраїн. Господарське значіння тих останніх узгляднюємо по часті у кінцевому зіставленні цифр з усіх земель України (розділ 9).

Показчик	Одиниця міри	Продукція на території нин. УСРР				% дово- єнної продукц.	Продукція цілого СРСР		% УСРР до СРСР	Примітка:
		до війни		тепер			Роки	Кількість		
		Роки	Кількість	Роки	Кількість					
Територія	тис. км ²	—	—	—	452		—	21352	2,1	див. також рису- нок ч. 5 в додатку.
Населення	млн.	1914	28	1929	30		1929	154	19,7	
СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО:										
А. Стан звірят:										
Рогатої худоби	тис. шт.	1916	7669	1928	8574	111	1928	67124	12,8	Довоєнні дані за Сухошим згл. Воб- лим, повоєнні за „Україною“ дані приблизні
свиней	„ „	„	4535	„	5800	127	„	25367	22,9	
коней	„ „	„	5443	„	5461	100	„	32206	17,0	
овець	„ „	„	6292	„	7705	122	„	124757	6,2	
курей і птиці	„ „	„	?	„	28700	?	„	120000	24,0	
Б. Продукція тваринництва										
мясо та сало	тис. тон			1927/28	553		1927/28	3640	15,2	за збірником „У- країна“ улов ри- би за Сухошим
молоко та мол. продукти (в пе- реводі на молоко)	„ „			„	4450		„	31270	14,2	
в тім масло . . .	„ „			„	50		„	407	12,4	
яйця	млн. шт.			„	2195		„	10968	20,0	
шкір сирих вел.	тис. шт.			„	1781		„	14076	12,7	
вовна	тис. тон				8,2			163	5,0	
улов риби	„ „	1914	26,2		25	96		685	4,0	
В. Продукція землеробства										
1. Зернові:										
пшениця	тис. тон	перес. 1911—15	5710	перес. 1925—28	4830	84	перес. 1927—27	21400	22	Дані про Україну за Воблим і Су- хошим; про СРСР за збірником „У- країна 1929“ з коректурою на
жито	„ „	„	4120	„	4800	116	„	21940	22	
ячмінь	„ „	„	4400	„	2210	50	„	5850	38	
овес	„ „	„	2510	„	1670	66	„	14767	11	
кукурудза . . .	„ „	„	630	„	1500	238	„	3464	46	

Показчик	Одиниця міри	Продукція на території нин. УСРР				% дово- єнної продукц.	Продукція цілого СРСР		% УСРР до СРСР	Примітка:
		до війни		тепер			Роки	Кількість		
		Роки	Кількість	Роки	Кількість					
картопля в зерні (4 тони карт. — = 1 тона зерна).	тис. тон	перес. 1911—15	1252	перес. 1925—28	1800	143	перес. 1927—28	9976	18	рахунок кольгос- пів і радгоспів. Довоєнні дані про картоплю і бобо- ві обчислені за Кривченком
гречка	" "	"	460	"	574	125	"	1717	34	
просо	" "	"	520	"	780	150	"	3173	25	
бобові	" "	"	316	"	200	63	"	1768	11	
2. Спеціальні культури										
Льон-коноплі	тис. гектар.	1913	235	1926	213	90	1926	3352	6,	дані за Суховим згл. Воблим; со- няшник і тютюн за „Україною“
Соняшник	" "	"	65	1928	1087	1670	1928	3625	30	
Тютюн	" "	"	31	"	30	97	"	43	70	
Буряк цукр.	" "	1914	524	1927	468	89	1927	566	89,2	
ГІРНИЦТВО І ОБРОБЛЮЮЧА ПРОМИСЛОВІСТЬ:										
вугілля (кам. і ан- трацит)	тис. тон	1913	25230	1927—28	24806	98	1927—28	31930	77	за 1929/30 пода- ють 36200 т.т. вуг- ля, 3400 т.т. чаву- ну (пятирічка!). Дані про Україну по війні за Сухо- вим, решта за „У- країною“; про ма- хорку за Кривчен- ком. Сіль на Украї- ні за „Україною“, в СРСР за Сухо- вим (Україна дає 40%).
руда залізна	" "	1914	6930	"	4411	63	"	"	"	
чавун (сире залі- зо)	" "	"	3050	"	2365	77	"	3374	70	
сіль	" "	1909—14	900	"	946	105	"	2360	40	
сода й ін. луги	" "	"	"	1925—26	125	"	1925—26	200	62	
цукор сирівець	" "	"	1176	"	1087	92	"	1340	82	
спірт 100°	міл. літр.	"	1328	"	56,2	42	"	172	24	
готова махорка	тис. тон	1910—12	18,5	1926—28	24,3	131	1926—27	51	47	
с.-госп. машини	міл. карб.	1913	31	"	70,3	230	"	120	58	

Цю тенденцію, що правда, затемнюють останні роки (1930—1931), коли на Україну ринула хвиля примусової колективізації. Селянство масово вибило худобу, свині, дріб і коні. Та це тільки патологічне явище, за нормальне його вважати не можна.

Друге, що впадає в вічі, вже серед самої ростинної продукції, це занепад продукції збіж, зате надзвич. зріст управи кукурудзи (238%), сильний зріст продукції картоплі (143%), гречки (125%), проса (150%) і прямо неімовірно поширення площі засіву соняшника (близько в 17 разів). Шукати на це пояснень треба, та не тут на це місце. Позволимо собі висказати здогад: чи не є це відповідь селянства на те полювання за пшеницею-житом (для експорту за кордон), яке що року влаштовує рад. влада по наших селах? Чи не є це прямо втеча до таких культур, які все таки мають свою відживну вартість, але не викликають такого апетиту органів влади? Що-ж до соняшника, то чи не є це спосіб села забезпечити себе товщем (олієм), — хоч такої меншої вартости, як соняшниковий? На те саме вказувавби теж факт, що між тваринною продукцією найбільше зросла годівля свиней — якраз джерела того-ж товщу.

Таблиця наша цікава ще з погляду тої ролі, яку грає Україна в межах СРСР. Маючи всього щось поверх 2% площі і біля 20% населення всього «Союза», дає все таки: 23% свинини, 24% курей і яєць, 22% пшениці-жита, 28% ячменю, 46% кукурудзи, 34% гречки, 30% соняшника, 70% тютуну, 89% цукр. буряка, 77% вугілля, 75% зал. руд, 70% сирого заліза (чавуну), 82% цукру, 40% солі, 62% соди й ін. лугів, 58% с.-г. машин, 47% гот. махорки. В нашій таблиці не узгляднено ще деяких галузів промислу (за браком цифр), в яких Україна грає визначну роль. Знаємо загально, що прим. УСРР дала 1926. р. 37% всіх паровозів (до війни 30%) і подібний процент вагонів; цементу дає УСРР весь час кругло $\frac{1}{5}$, порцеляни $\frac{1}{3}$, скла понад $\frac{1}{4}$. За даними Геологічн. Комітету в р. 1925/26 Україна дала 52,3% вартости всієї гірничої продукції СРСР взагалі. (Економ. Пол. ВКП, Хрестоматія V. Харків 1930).

Аж у світлі тих чисел можна вповні зрозуміти чим є для Росії Україна з її багатствами та її матеріальною культурою.

В матеріалах «пятирічного плану» (гл. низше) подано такі дані про участь УСРР в промислі Рад. Союзу за рік 1928/29:

Виробництво засобів продукції	1. паливна група,	Україна дала	37,5%
	2. металева „	„ „	35,7%
	3. електротехнічна група,	„ „	13,4%
	4. будівельні матеріали (цемент, вугля, дерево)	„ „	13,0%
	5. хемічна група	„ „	27,9%

Виробництво засобів споживання:	6. текстильна група	„ „	1,4%
	7. швацька (кравецька) група	„ „	17,0%
	8. шкіряна і обувяна група	„ „	12,8%
	9. паперова група	„ „	8,2%
	10. поліграфічна група	„ „	14,5%
	11. порцеляново-фаянсова група,	„ „	33,4%
	12. хемічна група	„ „	3,4%
	13. цукрова група	„ „	78,0%
	14. олійна група	„ „	14,0%
	15. тютюнева група	„ „	17,3%
	16. махоркова група	„ „	76,0%
	17. горальняна група	„ „	15,0%
	18. соляна група	„ „	35,4%
	пересічно у всіх групах		19,0%

б) Зовнішня торгівля УСРР. Основні тенденції.

Перейдемо до розгляду самої зовнішньої торгівлі Радянської України.

Початковим роком відновлення зовн. торгівлі УСРР можна вважати лише 1922 рік. Саме в середині 1921 р. в економічному та міжнароднім політичному становищу рад. республік наступило помітне поліпшення, на зміну якому, однак, прийшов тяжкий неврожай, наслідки якого відбилися у всіх сферах рад. економіки, зокрема-ж у зовнішній торгівлі. З експорту цього року випав зовсім хліб, що перейшов в білянсі «пшеничниці Європи», з вивозу в статтю довозу, гворючи тим цікавий екон. парадокс (Шраг, 15). Слідуючий 1922. поліпшив заг. господарську кон'юнктуру країни. Цьому сприяв у значній мірі добрий врожай, що дав можливість збільшити експорт, при одночасному скороченню імпорту. Рік 1922/23 дав уже активний білянс, в якому вивіз перевищує довіз в $3\frac{1}{2}$ рази.

В порівнянні однак з 1909—1911. рр. експорт 1922—23. виносить всього 5,5%, імпорт же 5,43% (не рахуючи біля 18% благодійного вантажу).

Участь України в торгівлі Раддержави доходить 1922—23 до 15,1% (проти 25,9% довоєнних).

Правда, як за царської Росії, так і зараз не маємо систематичних офіційних цифр про торгівлю України з рештою Росії і приходиться брати на віру дані тих приватних або півприватних осіб, що з власної ініціативи і маючи доступ до звітів транспортних відомств, зацікавилися й цією справою. Ще за рік 1922. існують обчислення Госплану СРСР, які приводимо за Н. Баранським.²⁴⁾ Звівши до купи дані за обі частини, на які

²⁴⁾ Экономическая география СССР, обзор по области Госплана, Москва 1927.

поділив Україну »Госплан«, долучуючи до обрахунку ще й Крим. Ось те наше зіставлення:

Вивіз і довіз УСРР з Кримом за 1922. р.
після даних транспортної статистики
(цілий вивіз і довіз, отже з углядженням Росії).

Вивіз.	Тисяч пудів.
Збіжжя	54.932
Цукор	1.954
Худоба жива	495
Сіль	5.665
Залізо необр. (руда)	877
Кам. вугіль	34.106
Всього	98.029
Дерево і вироби з нього	11.153
Нафтові продукти	11.546
Риба	2.489
Зал. вироби і с.-г. машини	695
Мануфактура	377
Масло	42
Шерсть	57
Всього	26.359
Довіз:	Тисяч пудів

Крім величезного зменшення руху торгів бачимо ще за-
садничі пересунення між окремими групами товарів; прим. май-
же зникає експорт цукру, імпорт мануфактури і т. д. Цей рік
має спеціально некорисне відношення між імпортом та експортом
(1:3,7), що в умовах большевицького »натурального товарообмі-
ну« означає звичайне скріплення експлоатації країни. Більш-
менш те саме показує зіставлення М. Шрага за рік 1923:

Всього привезено 99.723 тис. пуд. різних товарів.
Всього вивезено 177.977 тис. пуд. різних товарів

Сальдо активне + 78.254 тис. пуд. різних товарів.

Як бачимо, вивезено майже в двоє тільки, що привезено;
в грошовій вартості:

вивіз 143,9 міл. довоєнних карб.
довіз 95,6 „ „ „ „ „

сальдо вивозу + 48,3 міл. довоєнних карб.

(Для повної виразності цих цифр слід тут-же зазначити, що
автор, подаючи грошову вартість, як заявляє, брав довоєнну
пересічну вартість окремих сортів товару).

Вивіз поза межі СРСР мав у тому році такі напрямки: в Німеччину пішло в цім році 43,1% укр. експорту, далі йшли: Данія, Англія, Голандія, Туреччина, Італія, Франція і т. д.

Довіз зпоза меж СРСР мав такі джерела: Німеччина дала 34,9%, Польща 10,1%, Естонія 9,2%, Англія 7,7^{0/0}, Китай 6,7^{0/0}, Ч. С. Р. 6,5%, Австрія 6,2%.

Безперечно, що експорт України та йночасти й її імпорт потроху відбудовуються. Це видно і в дальших роках. За К. Воблим, комбінуючи його дані з даними М. Шрага,²⁵⁾ одержуємо такий образ торг. білянсу України до р. 1926/27. включно (без вивозу до Росії і привозу з неї):

	в міліонах карб. по цінах 1913. р.						
	1909 - 11	1921 - 22	1922 - 23	1923 - 24	1924 - 25	1925 - 26	1926 - 27
вивіз	368,0	5,1	19,9	75,9	64,5	98,8	136,9
довіз	106,0	11,9	5,8	10,7	78,7	84,6	80,5
сальдо (вислід)	+262,0	-6,8	+14,1	+65,2	-14,2	+14,2	+56,4

З перебоями, з хоробливими скоками, зовнішня торгівля України все таки відбудовується, причім швидше відбудовується імпорт з поза меж СРСР, як експорт туди. Це явище пояснюється, можливо, збільшення відносного вивозу в саму Росію, Україна вивозить туди по революції навіть харчеві продукти, чого до війни було мало; ці цифри однак у повищій таблиці не є показані. В кожному разі видно, що ще в році 1926/27. експорт «в Європу» виносив всього щось більше третини довоєнного.

По свідоцтву М. Шрага, повоєнний товарообмін України з рештою СРСР, перевищує в десять разів (10) обмін України зі закордоном, тоді як до війни це відношення було приблизн як 2:1. Виходить, що відбудова укр. зовн. торгу пішла передовсім в напрямку відбудови зносин з Росією і то в темпі 5 разів сильнішим, як із закордоном.

Коли взяти на увагу, що цей «товарообмін» зі «Союзом» в практиці виглядає головним чином як безплатний вивіз із України в Росію вугля і «заготовка» хліба в селян під примусовий диктат цін державними закупочними органами, тоді тайна швидкого темпа такої «відбудови» стане відразу зрозумілою. «Торгівля» зі «Союзом», в суті-ж річи з Росією, носить всі признаки колоніяльної експлоатації багатств України, а «експорт» України, особливо її хліба в Росію є в суті річи формою додаткового оподаткування України.

²⁵⁾ Статист. збірник „Україна“ подає інші цифри за рр. 1924-1928. Таке явище незгідности стрічається в рад. статистиці м. на кожному кроці.

Хоч головну позицію вивозу Україн. Рад. Республіки становить по старому збіжжя, то серед окремих родів збіж слідне пересунення: пшеницю витискає жито:

	т и с я ч т о н н :				
	1923/24	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28
пшениця	245	7,2	195	382	70
жито	835	23,2	115	291	99
ячмінь	164	23	223	192	16
кукурудза	65	44	61	101	3,6
макухи	—	58	78	93	53

Явище, що жито вступає на місце пшениці, було б зовсім незрозуміле, коли б не брати на увагу специфічних відносин большевицького режиму. Відомо, що на світових ринках по війні тенденція є якраз протилежна: замість жита питають більше за пшеницею. Але річ у тім, що цілий експорт з Рад. Союзу, а головню з України носить характер не експорту справжніх надвишок збіжжя, тільки примусового відібрання в селян того, що вони наготовили для себе самих. Рад. влада була примушена брати зі села, що попадало, що було під рукою і вивозити за будь яку ціну. Інакше не бувби навіть мислимий експорт збіжжя з України в часи найбільшого голоду і скрути — в роках 1922—1924.

М. Шраг, склавши табличку торг. зношень України зі Союзом за рік 1923, приходить, як ми казали вище, до сальда 78,2 міл. пудів або 48,3 міл. карб. На жаль однаке ця остання, грошева квота являється фікцією, бо немає ніяких підстав для перевірки, чи укр. господарство, в особах своїх хліборобських та промислових продуцентів дійсно отримало цей грошовий еквівалент за вивозений від себе товар, та чи дійсно по тих цінах, які взяв за підставу обрахунку автор (1913).

Що до цін, то якраз 1923. і 1924. р. був критичним роком славетних «ножиць», горрендальної диспропорції між високими цінами за промислові і смішно низькими цінами за хліборобські продукти. Самий же проф. Лященко, людина, що працює в СРСР, не може скрити негодування за явну і свідому політику руйнування села низькими цінами не селянські вироби.

Проф. Лященко (Хлебная торг. России — в I. томі «Енциклопедія русск. Экспорта», Берлин 1924 р.), писав:

»В годе 1924 уровень мировых цен давал нам возможность значительного повышения внутренних цен;²⁶⁾ причина этого лежит, главным образом, в тех организационных дефектах современной нашей торговли, благодаря которым, даже при баснословной дешевой покупке хлеба у производителя, он обходится на рынке весьма дорого, что слишком значительная часть

²⁶⁾ Тоді як в цілому світі ціни значно піднялися.

рыночной цены отнимается всевозможными, чрезвычайно высокими накладными расходами».

»Баснословные« ціни були такі: в 1923. р. урядові органи платили за хліб:

Копійок за 1 пуд:

Р а й о н и :	жито	пшениця	овес	ячмінь
Центр. хлібний	35	—	28	40
Півд. східний	23	36	—	19
Волжський	32	64	37	19
У к р а ї н а	22	32	17	17

(найнижше на У к р а ї н і !)

Таких цін, каже проф. Л., як 19 коп. ячмінь (на Вкраїні 17 !), 40 коп. пшениця (на Вкраїні 32 !) і 30 коп. жито (на Україні 22 !)... »не знало русское с. хозяйство даже во времена кризиса 80-х годов. При том и тогда 30—40 коп. значили все-же 3-4 аршина ситца, тогда как в 1923 г. эти 30 коп. не значили и 3-4 вершков«.²⁷⁾

Це робилося тоді, коли хлібні ціни в цілому світі, беручи період 1901—10 за 100, виносили 130—140% а то й більше (Энциклоп., Ясний, стор. 154).

Тенденція до економічного використання українського селянина через плачення йому цін нижших за ціни, плачені в Росії, залишилася по весь час і до нині. Будучи фактичним монополістом в закупованні продуктів села (хлібозаготівлі), влада примінює різні способи для досягнення своєї мети. Від »продразваторстки« воєнного комунізму, через »лімітні ціни« хлібозаготівельних органів вона прийшла нині до »контрактації« з примусовим диктуванням цін за рік згори, при підписуванні контракту на здачу хліба. Притім, очевидно, з України береться безміру більшу данину як з самої Росії. Хоч, як видно з поданої вище таблиці, Україна продукує 22% пшениці-жита всього »Союзу«, то на хлібозаготівлі з неї взяли за час від 1921 до 1929 року аж 29,8% всеї її хлібної продукції. (Володимирів, Боротьба за хліб, Кооп. Респ. квітень 1931). Притім ціни, що їх платив уряд, були на загальне 25,75% нищі від цін, що були на приватнім ринку в Союзі; рахуючи навіть ті ціни, які офіційально публікуються (на ділі ціни приватного ринку значно вищі. Читай про це як і про »ножиці« цін в основній праці проф. О. Мицюка »Селянство і економіка большевизму« Львів 1930.).

Ми привели повищі дані з найважливішої для України ділянки — збіжєвої господарки, для того, що вони яким способом характеризують основну тенденцію госп. політики московсько-комуністичної влади на Україні. Маючи на оці цю основну проти-українську тенденцію Москви, яка являється продовжен-

²⁷⁾ Аршин або локоть (71 см.) має 16 вершків; ситець-каліко.

ням старої проти-української політики царів з роду Романових, ми швидше зрозуміємо сучасне господарське положення України в межах СРСР.

в) Місце УСРР в зовнішній торгівлі СРСР.

Для з'ясування значіння УСРР для зовнішньої торгівлі Рад. Союзу подаємо нище табличку скомбіновану нами на підставі даних Чернова, Шрага, Воблого і статист. збірника «Україна»:²⁸⁾

Участь України в зовнішній торгівлі СРСР.

(вивіз і довіз через кордони СРСР).

(по цінах 1913. р., за виїмком ост. року).

	Експорт		У. С. Р. Р. у % до СРСР	Імпорт		У. С. Р. Р. у % до СРСР
	СРСР	УСРР		СРСР	УСРР	
	мл. руб.			мл. руб.		
1909—11	1422,0	368,6	25,9	920,4	106,2	11,5
1921—22	—	5,1	—	—	12,1	—
1922—23	—	20,1	—	—	5,8	—
1923—24	370,9	75,9	20,5	240,5	10,7	4,4
1924—25	371,1	64,5	17,1	411,5	78,7	19,1
1925—26	465,0	98,8	21,2	465,5	84,6	18,1
1926—27	558,0	136,9	24,5	497,4	80,5	16,2

З повищого зіставлення видно, що Україна, підкошена революцією, все таки у відношенні до решти Рад. Союзу намагається задержати свою попередню роль, як експортера, доходячи в р. 1926/27 майже до своєї передвоєнної четвертини всього російського експорту. (Інша річ, що абсолютні цифри експорту з України не доходять навіть до половини довоєнного стану: в 1909—11. рр. — 368,6 мл. карб., в 1926/27. всього 136,9 мл. карб.). Зате в імпорті є поважна зміна відношень: із 11,5% всеросійського імпорту Україна піднялася на 16,2% (мова йде про експорт та імпорт через ті кордони, що лежать в області України, отже Чорне море, та румунський і польський кордон). Це значить перш усього, що СРСР взагалі, а Україна особливо, є приневолені привозити різні товари зпоза меж СРСР, і то в більшій як до війни пропорції, очевидно в наслідок упадку виробництва в краю (головно промислу) та взагалі зубожіння краю.

Релятивне збільшення імпорту на Україні (більше як в інших частинах СРСР), не свідчить про поправу її стану і

²⁸⁾ Оперувати радянськими цифровими даними треба обережно і з певним завжди застереженням; прим. цифру українського експорту за рік 1924/25 подає проф. Воблий (Економічна географія УСРР, 1929 р.) в сумі 64,5 мл. карб.; а Чернов 41, 4 мл. карб.; імпорт у Воблого був 78, 7 мл. карб., у Чернова 49,4 мл. карб. (Дані Чернова за М. Храпком).

навпаки, воно свідчить про зубожіння країни, навіть відносно більше як других частин Рад. Союзу.

Величезне значіння України для большев. держави як того району, що дає відносно найбільше експортних товарів видно особливо з порівняння цифр експорту збіж і продуктів скотарства. Україна дає в повоєнний час пересічно $\frac{2}{5}$ експорту збіж цілого Рад. Союзу що до ваги, а майже половину що до грошової вартости. Приміром: в 1926-27. року цілий СРСР вивіз 2.688 тис. тонн збіж на суму 192 міл. карб. З того часу Україна сама дала 38% що до ваги, а 46% що до вартости (Сухов ст. 99). В 1925. р. цілий Союз вивіз 800 міл. яєць, а в тім сама Україна 300 міл.; конопель дала УСРР на вивіз $\frac{1}{4}$.

г) Подрібний розгляд торгов. білянсу УСР.
(без зносин з Росією).²⁹⁾.

Переглянемо окремі позиції торговельного білянсу, останнього року, за який опубліковані числа, а саме: за господарський рік 1926/27.³⁰⁾ Очевидно, тут показаний тільки рух товарів через кордон СРСР. Отже білянс не є повний

Експорт (у міл. карб. по суч. цінах):		%
1) Продукти землеробства	81,1	59,2
{ в тім числі хліб та зерно	{ 72,5	{ 52,8
{ „ „ „ насіння	{ 1,4	{ 1,1
{ „ „ „ макуха	{ 4,8	{ 3,5
2) Продукти скотарства	21,3	15,5
{ в тім числі яйця	{ 12,0	{ 8,9
{ „ „ „ масло	{ 0,8	{ 0,6
{ „ „ „ м'ясо	{ 3,1	{ 2,3
3) Лісові матеріяли	1,6	1,2
4) Продукти рибальства та мисливства	4,5	3,3
у тому числі шкіри диких звірів	(2,4	1,8)
5) Продукти харчевої промислов. (цукор, росл. олії, спирт, тощо)	9,7	7,1
6) Руди	4,6	9,3
7) Кам'яне вугілля	8,2	
8) Продукти інших галузей пр.	5,4	4,0
9) Інші товари	0,6	0,4
Разом	137,0	100,0

²⁹⁾ Див. рисунок ч. 6.

³⁰⁾ Сухов ст. 227. На Радянщині „господарським роком“ є час від жовтня до жовтня. Статистичний Збірник „Україна“ подає цифри значно відмінні (прим. експорт цукру 37, 4 міл. карб., продуктів землеробства 76, 8 міл., інші 7,3 і т. д.).

Імпорт (в міл. карб. по случ. цінах).

		%
1) Харчеві продукти (колоніальні і т. д.)	7,3	9,1
2) Продукти скотарства та вироби (шкіра, вовна, тощо)	21,4	26,7
3) Лісові матеріяли та вироби з них, насіння	0,9	1,1
4) Керамічні матеріяли та вироби	1,8	2,2
5) Паливо, асфальт, смоли	0,6	0,7
7) Хемічні продукти (гарб. екстракти, тощо)	7,9	9,8
8) Металеві товари (машини, кольорові мет. руди) металі руди)	33,0	41,0
9) Папір, книжки, тощо	2,5	3,1
10) Текстильні товари	5,0	6,2
11) Одежа, галантерія, тощо	0,1	0,1
Разом		80,5 100,0

Хоч яку проблематичну вартість має приведений щойно біля нас без образу експорту та імпорту України до і від решти країн Рад. Союзу, без таких позицій експорту, як цукор, вугілля (вивіз до Росії), як мануфактура (з Росії) і т. д., то все таки дещо і він говорить.

А саме в першу чергу він свідчить про незвичайний упадок торговельних зносин зі загрою в загальні. Замість 368 з лишком міл. карб. експорту через кордони б. Росії маємо зараз всього 137 міл. карб. і то по сучасній вартості карбованця, хоч вона на половину менша за довоєнну; замість 471 міл. карб. довозу маємо 80,5 міліонів.

По окремих ділянках експорту паде у вічі передовсім зменшення відносної ваги продуктів землеробства. До війни вони давали 84,4% експорту через кордони Росії, зараз всього 59,2%. Зате продукти скотарства із 7,3% довоєнних вискочили на 15,5%; між ними на перше місце вибились яйця.

Це не мусить бути негативне явище; навпаки може навіть бути позитивним, про що буде мова далі.³¹⁾ В кожному разі одначе абсолютне зменшення експорту хлібних продуктів є доказом великого зубожіння України. Їх експорт нині, навіть по цінах у сучасній знеціненій рад. валюті, становить всього 27,9% довоєнного експорту (в 1913. р. — 289,8 міл. карб., в р. 1916—27 — 8 міл. карб.), на ділі-ж яку половину того.

Зате експорт руд і необроблених металів та кам. вугілля зріс у відношенні до інших предметів вивозу (через кордони СРСР). До війни ця частина експорту становила лише 1% всього вивозу, зараз аж 9,3%. Не маючи застережень проти вивозу

³¹⁾ Ходить про це, що такі області України як Лісостеп і Ліс повинні стремити до переходу на годівельний тип с. госп-ва, досі на В. Україні занедбаний.

вугілля, треба одначе піднести небажаність вивозу таких цінних сирівців як руди. До війни руди йшли головню в Московщину і вергали відтам як оброблений метал, але зараз і Московщина очевидно не в силі переробити всієї укр. продукції руди і для неї шукають збуту поза межами СРСР.

Збільшилася теж відносна участь у вивозі продуктів рибальства та мисливства, які у довоєнному білянсі майже зникли, а зараз дали 3,3% експорту.

В структурі імпорту через кордони СРСР зайшли теж поважні пересунення: частка кольтоніальних харчевих товарів упала з 25,6% до всього 9,1% (з рибою до війни було 30,8%).

Частка шкіри і виробів з неї сильно зросла: до війни вона становила всього 3,2%, зараз 26,7% (правда, в купі з вовною).

Частка машин і метал. виробів зросла і то майже у двоє: з довоєнних 28% імпорту підскочила на 41%. Це почасти пояснюється політикою індустриалізації краю, яку веде гепер влада; для того привозиться з заграниці чимало машин.

Частка ґалянтерії і мануфактури упала теж надзвичайно: з довоєнних 4,6% на зникаючу цифру 0,1%. Частка хемікатів майже без змін.

Це головні пересунення в імпорті; з них видко тенденцію монополіста заграничної торгівлі, «Внешторгу» до заступлення імпорту «люксусових» річей в роді кави, чаю, селедців, ґалянтерії і перкалів — головню імпортом металевих виробів (трактори і інші предмети подібні для промислу).

Та мимо усіх тих пересунень Україна і досі є «перлиною в короні» Росії (перелицьованої зараз на СРСР). Вона давала за останні роки понад $\frac{1}{6}$ всього вивозу, і $\frac{1}{9}$ всього довозу СРСР. (Пам'ятаймо, що Україна — це всього $\frac{1}{50}$ цілого Союзу!).

Та цього ще мало. Ця одна п'ятидесятина своєю перевагою експорту над імпортом рятує активний характер торг. білянсу СРСР. Союзний вивіз в р. 1926/27 був 558 міл. карб., довіз 497,4 міл. карб., сальдо. + 60,6 і це є якраз сальдо України (вивіз 137 міл. карб., довіз 80,5 міл. карб., сальдо: 57 м. карб.). Це признає виразно Сухов (Економ. географія СРСР та УСРР. стор. 226) і додає:

«Отже Україна брала активну участь у нагромадженні в Союзі чужоземної валюти, потрібної щоби закуповувати зарордоне устаткування та сировину, та для того, щоб підтримувати на належному рівні курс нашого червінця».

Чи-ж цього мало для ствердження кольтосальної ваги України як економічного чинника міжнароднього значіння? Ця обстаина стає ще вимовнішою, коли зважити, що економічно Україна нині ще більше визискувана Ро-

сією, як була до революції — і mimo всього одинока з усіх територій совіцької імперії удержується як активний господарський район.

Що до напрямку експорту та імпорту України, то стан зараз такий:

Вивіз іде головно до Англії (29,8%), відтак до Німеччини (17%). З їхніх країн на кожну припадає від $\frac{1}{2}$ до 2-3%, тільки на Італію паде 7,1% і на Бельгію 4,0%.

Довіз має подібний уклад: 23,5% Англія, 22,2% Німеччина, 11,5% Спол. Держ. Америки, 9% Італія. З Польщі довозять всього 4,2%, а вивозять туди ще менше (1,5%). Вже більше довозять з ЧСР (5,1%) і тільки-ж з Китаю (4%).

д) «Пятирічка» на Вел. Україні.

Зараз вся увага большевицької влади сконцентрована на питанні індустріялізації держави. Перебувши роки реконструкції господарства після його знищення війною, революцією і воєнним комунізмом, влада ця рішила вступити на шлях нового великого експерименту: за 5 літ перемінити переважно аграрну державу в країну самовистарчальну також в промисловому напрямкові. Як-не як, а розмах кольосальний, почин прямо нечуваний, можливий до здійснення тільки для влади наділеною безцеремонністю учнів Леніна, безцеремонністю спеціально що до селянства, бо ж усякому ясно, що намірене діло може бути здійснене тільки шляхом насильного переміщення в короткім часі величезних вартостей з села у місто, отже коштом надмірних страждань селянства.

Проти самої індустріялізації України не можна сказати ні одного слова. Навпаки, Україні індустріялізація потрібна; навіть можна більше сказати, що піднесення агрокультури сильно узалежене від розвитку індустрії, раз тому, що тоді село повинно діставати по дешевих цінах потрібні йому знаряддя, погної то-що, друге тому, що до промислу тоді повинна відплисти частина робочих рук з перелюдненого нині села. Ці два моменти: 1) здешевлення промислових виробів і 2) уділення праці місцевому українському населенню вирішують одночасно взагалі питання про доцільність переведеної зараз «пятирічки», себто пятирічного плану індустріялізації 1929.—1933). Під тими двома кутами погляду належить оцінювати пятирічку на Україні; коли вона здійснить ці два головні завдання, тоді оцінка її повинна бути позитивною, коли ні — то негативною.

Який-же зміст «пятирічки» на Україні?

Роля України в пятирічному плані цілого СРСР величезна, прямо підставова. Річ в тім, що Україна, будучи головним посідачем вугілля і заліза, мусіла дати від себе Росії пере-

довсім ці дві річи і то в кількостях без міру перевищуючих те, що для п'ятирічки дають зі своєї сторони другі частини СРСР. з виїмком хіба Кавказу з його нафтою. З цифр виходить, що тягар розбудови промислу в цілім «Союзі» впав головно на Україну, в меншій мірі на Кавказ. Її коштом розбудовується м. ін. в останніх роках промисловість Уралського і Сибірського районів. Для будови нових заводів, з яких лише незначна частина припадає на саму Україну, а більшість будується в Росії, дає залізо і вугіль головно Україна (бо уральська продукція ще не розбудована). Замість подавати тут цифри плянів п'ятирічки, з яких може і не все буде здійснене, ми подамо числа про те, що вже сталося, вже досягнуто на Україні. Отже по двох роках п'ятирічки, (під кінець 1930. р., ми мали такий стан продукції важкого промислу на Україні (дані за «Большевик України» ч. 1. за 1931. р.):

	міліонів тонн:		
	1927/28	1928/29	1929/30
добуття вугілля	24,8	30,7	36,2
витоплення чавуну	2,3	2,8	3,4

На третій рік п'ятирічки (1930/31) плянується збільшити добуття вугілля до величезної, як на дотеперішні відносини, цифри 44 міл. тонн, витопку заліза до 5,1 міл. тонн. В п'ятому році 1932/33 маєтсья добувати фантастичні кількості: 52,5 міл. тонн вугілля, 6,6 міл. тонн заліза. Якби Україна відступила це своє добро Росії за відповідною винагородою, це ще булоб зрозуміле, хоч і тоді можна-б сумніватися, чи така поспішна експлоатація земних скарбів не є прямо деваस्ताцією, рівною тій, яку ведуть на Зах. Україні прим. власники лісів? Але на ділі «Донвугілля» та «Південсталь» — це російські експозитури на Україні, які виконують тут ролю тих що їх послали, доставляючи вугіль та залізо за оплатою одної роботизни і коштів виробу, без оплати за самий сирівець. Україна роздаровує широкою рукою свої скарби — одержуючи за це дуже й дуже мало сирівців (одну нафту й бензину, дещо дерева). Такого, справжнього товаро-вимінного розрахунку п'ятирічки ми ніде не знаходимо, і очевидно, поки Росія володіє Україною, і не знайдемо ніколи, бо це виявило б її справжній характер.

Позиція вугілля та заліза, це покищо головні досягнення п'ятирічки на Україні.

На скільки мала б збільшитися промислова продукція України в наслідок «п'ятирічки», це видно зі слідуючої таблиці, в якій показано вартість продукції (в міліонах сов. рублів) в рр 1928/29 і проєктовану на рік 1932/33.

Г р у п а :		1928/29	1932/33.	проектовано збільшення	Який % продукції СРСР припадає на УСРР 1928/29 1932/33.	
засоби виробництва	Паливна	411,0	731,0	78%	37,5	35,3
	Металева	832,0	2076,0	143 „	35,7	35,8
	Електротехнічна	34,0	137,0	300 „	13,4	15,3
	Будів. матеріалів	140,0	315,0	266 „	13,0	10,9
	Хемічна А.	95,0	348,0	266 „	27,9	29,9
засоби споживання:	Текстильна	54,0	132,0	144 „	1,4	1,9
	Кравецька	73,0	280,0	283 „	17,0	17,5
	Шкіряно-обувна	116,0	193,0	66 „	12,8	12,9
	Паперова	15,5	22,0	42 „	8,2	8,4
	Поліграфічна	14,5	26,0	79 „	14,5	17,4
	Порцеляно-фаянсова	15,8	33,0	103 „	33,4	38,1
	Хемічна Б.	16,8	69,0	310 „	3,4	6,9
	Цукрова	497,0	911,0	83 „	78,0	79,5
	Олійна	22,5	72,0	217 „	14,0	17,3
	Тютюнова	28,6	39,0	36 „	17,3	17,3
	Махоркова	20,8	29,0	39 „	76,4	49,0
	Гуральняна	12,7	19,0	50 „	15,0	15,4
	Соляна	6,7	9,1	36 „	35,4	39,0

Разом згл. середньо 2516,0 5678,0 125% 19,0 19,6

(Табличка взята з «Економ. Політики ВКП, Хрестоматія», ч. V.).

З цієї таблички (яка може бути здійсненою, а може й ні), бачимо не лише проєктований зріст промисловости на Україні, але також, що цікавіше, яке місце займатиме Україна в Рад. Союзі по закінченні п'ятирічки. Отже виходить, що відношення України до Росії має остати незмінним: 19% було в р. 1928/29 і 19,6% має бути в р. 1932/33. Україна, котра дає на п'ятирічку найбільше, бо майже все залізо і вугіль — не поступить ані на крок вперед в порівнанні з Росією. Самі большевики не раз підкреслюють, що механічна «рівність» в трактованні неросійських народів б. Росії — рівняється задержанню їх на позиції присталих народів. Щоби вирівняти історичну кривду, заподіянну їм Росією, належало б тепер вкладати в їх культуру значно більше (релятивно), як в російську. Але, як бачимо на прикладі п'ятирічки, цього не робиться — і то мимо того, що Україна дає власне найбільше на ту п'ятирічку свого добра.³²

Виразно свідчить про тенденцію удержати Україну на ролі доставця сирівців: вугілля, заліза, соди і цукру — табличка грошових вкладів в п'ятилітню розбудову:

³²) Хоч наші цифри й дані відносяться до часу з перед 3 літ, то й сьогодні (1933 р.) у тій справі на Україні не зайшли ніякі основні зміни, раз тому, що тенденція влади стала ще більше протиукраїнською, а друге — через загальну затримку індустріалізації в СРСР з причини господарських труднощів.

Г р у п и :

	пал.	мет.	хем.	дер.	буд.	текст.	шкір.	харчева
РСФСР (Росія)	37,5	66,4	59,3	27,5	75,5	87,1	79,1	50,7
УСРР	31,6	32,3	32,0	3,4	16,0	2,3	8,1	43,6
Інші	30,6	7,3	8,7	69,1	8,5	10,6	12,8	5,7
Разом СРСР	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Спеціально болючу прогалину в промислі України: повний брак текстильного промислу — п'ятирічка оставляє без змін, лишаючи Україну і далі на ласці Росії. Що на «харчевий» промисл поставлено на Україні досить багато — це теж тільки з конечности, бо буряк цукровий вдається тільки у нас, а так само соняшник, як головна олійноносна рослина.

На Україні чимало говориться спеціально про електрифікацію. Центром уваги тут «Дніпрельстан» і кілька інших електростанцій, що є в будові. Через побудовання (нижче Дніпрових порогів) поперечної греблі буде піднесений на 35 метрів рівень води Дніпра так, що вона стане озером, закриє пороги і ріка стане сплавною для суден; сама-ж енергія падаючої води, пущена на турбіни, витворятиме (від 1932. р.) електричну енергію в силі до 300 тис. коней (220 тис. кіловатів). З промови Петровського на «Всеукр. Зїзді Рад» (25/II — 5/III. 1931) довідуємося, що «потужність усіх електростанцій 1927/28. р. на Україні була 446 тис. кіловатів. На 1. січня 1932. р. самі нові станції Штерівка, Дніпрельстан і Зуївка, мають дати 420 тис. кв. Головне однак, на що має бути вжита ця електрична енергія?

Отже тут стрічаємо знову цікаву річ. Всі електр. станції, що є в будові (Штерівка, Зуївська і т. д.) є в Донбасі, Дніпрельстан має служити також в першій мірі виплавці заліза. Виходить, що і тут та сама мета: індустріялізація головно в міру того, як вона може прискорити експлоатацію природніх скарбів України. З загальної суми вкладань в електробудівництво на рік 1931, що виносить на Україні 263 міл. карб. припадає на Дніпробуд 57 міл., на Зуївку 52 міл., на будівництво лінії передачі ел. струї аж 104 міл. карб.

Кругом Дніпрельстану, який, коли буде справді доведений до кінця, буде одною з найбільших гідроелектрівень світа, має повстати цілий ряд фабричних заводів. Відомо, що самий «Дніпрельстан» виторгували українські комуністи в Москві в рекомпензату за грандіозні пляни індустріялізації Росії; та вже вони вимагали будови біля «Дніпрельстану» таких заводів, яких потрібно Україні, в першій мірі фабрики штучних погноїв. Зате Москва веде справу до того, щоби «Дніпрельстан» став на послуги металургії і Донбасу, себто, щоби прискорив експлоатацію природніх багатств України в користь Москви. Що справді буде побудовано біля Дніпрельстану, про це ще не час нині писати. Після інформацій поміщених в згаданій вже публікації

про 5-тирічний плян на Дніпрельстані зачато будівлі таких заводів: сталевого («Дніпросталь») коштом 40 міл. карб., металевовиробничого 17,5 міл. карб., алюмініювого 34 міл., «тукового комбінату» 93 міл., смолошерегонного заводу 2 міл., білодеревної фабрики 2,2 міл. Як бачимо — головна ціль все-ж таки: скріпити продукцію заліза і металів взагалі, сирівця потрібного для російської промисловости. Плян Госплану є між іншим: урухонити при помочі Дніпрельстану нові електричні залізниці — для вивозу з України заліза і вугілля — значить та сама експлоатаційна мета. «Дніпрельстан» повстає (покищо) тому, бо його потрібно Росії, крім того він потрібний для агітації. Першу мету, як не можна краще, висвітлює Баранській в своїй названій вище книжці, яка є викладом властивих поглядів московського «Госплана». На стор. 176 там читаємо:

»В державному пляні електрифікації потребам Донбаса відводиться центральне місце. Транспортна проблема Донбаса знаходить в тім пляні розрішення через побудування двох електрично-залізничних ліній:

поперечної — від Кривого Рогу до Сталінграду (над Волгою б. Царицин) через Запоріжжя і Донбас, і меридіональної (з півдня на північ) від Маріуполя до Москви через Донбас, Купянск і Білгород.

»Перша лінія різко скоротить транспортні видатки при перевозі руди і вугля, що тепер лягають важким тягарем на коштовність чавуна; вона дасть теж вихід донецькому вугіллю на Волгу і сполучить його з уральською рудою, забезпечивши в той-же час одержання з Волги транспортів нафти і дерева, котрих потребує Донбас (!не вся Україна, тільки Донбас! — К. К.)

»Друга лінія дасть вихід донецькому вуглю в московську промислову область, котра буде того вугля потребувати ще довго і крім того, обнижить кошти транспорту при вивозі збіжжя.

»Другим завданням електрифікації Донбаса є механізація добичі вугля та залізної руди... На кінці згадується пару словами також про сільське господарство, якому електрифікація має допомогти «в механізації обробки землі» і через зрошування землі.»

»Пятирічка» на Україні тягне за собою теж суспільні і національні пересування. Збільшується процент промислового робітництва, в Харкові будується біля «Тракторобуду» нове робітниче місто; такеж саме робітниче місто вже виросло біля Дніпрельстану і в місті Запоріжжі (б. Олександровськ). Біля Дніпрельстану працює тепер 17 тисяч робітників, а має їх бути згодом до 30 тисяч. Хоч «Большевик України» (ч. 1/31) офіційний орган комуніст. партії, намагається твердити, що половина робітництва це Українці, то самий признає, що по українськи розмовляє з них всього 73%; отже з загального числа ро-

бітників по українськи »говорить« лише 38% і то не знати, коли і де? Сам Б. У. признає, що загальний погляд такий, що робітництво Дніпробуду — російське. Напевно правдивий цей »загальний погляд« — бо й трудно, щоби було інакше, коли вся верхівка, управителі і більшість робітництва і т. д. говорять лише по російськи. Фактично отже біля Дніпрових порогів виростає нова російська колонія, так само як на »новім робітничім місті« в Харкові.

Друге основне питання: чи принесе теперішня індустріялізація Україні ту користь, що подешевшає промисловий товар — частинно вже відповідне хім, що індустріялізація ведеться головню в інтересі самої Росії. Крім того, як досі, то промисловий товар не тільки не дешевіє, але противно, відносно до продуктів сіль. госп-ва, навіть дорожче. »Ножиці« цін є постійним явищем большевицької економіки. Може бути, що хоч щось зміниться в цім напрямі з хвилиною закінчення п'ятирічки — та покищо руїнується сільське господарство ради розбудови і упривілеєння промислу і не знати, чи буде кому вже набувати ту збільшену продукцію промислу, коли нарешті вибе година кінця п'ятирічки. Чи не станеться тоді так, що фабрики стоятимуть а робітництво піде в безробітні? За примірами не треба ходити далеко. Ми бачимо, що нині стоїть майже без праці велика польська хемічна фабрика »Мосціце« коло Тарнова, яка не має куди дівати своїх штучних погноїв, бо село їх не в силі купувати при нинішніх цінах збіжжя. Сучасна Англія має широко розбудовану промисловість, але притім велике безробіття, через брак збуту на її вироби. Така евентуальність стоїть і перед штучно розбудованим промислом СРСР та України, коли буде підорвана основа кожної індустріялізації, якою є і повинна бути закупочна сила сільського населення. Тимчасом п'ятирічка, зіс воім додатком — примусовою колективізацією селянських господарств і »контрактацією« підкопують добробут цього населення в самій основі.

6. Зовнішній товарообмін Кубані.

З так званої Північно-Кавказької Области маємо найкраще оброблені дані про її південну частину — Кубань.

Кубанська Область, найдалі на Схід висунена частина, компактної укр. території, обіймаюча 103.246 кв. км., отже майже четвертину УСРР (ця має 451.000 кв. км.), це, як з любов'ю каже про неї один з її свідомих синів-Українців, І. Івасюк »країна розкішна, прекрасна Кубань«. Це одна з країн »нової колонізації«, буйна своїми природними силами, не перенаселена і, головне, що майже не знала великої земельної власности, того струпа, що точить тіло прим. Західної України. Земля у біль-

шості знаходиться у власності козацьких громад (станцій), нащадків козаків-Запорожців, обробляють її індивідуально козакі і селяни-господарі. Господарства переважно великі та сильні, американсько-фармерського типу, обчислені на продукцію для ринку-зближаючись під цим оглядом теж до степової України. Країна, сильно активна під господарським оглядом, зокрема в ділянці сільського господарства. Дякуючи муравлиній праці І. Івасюка,³¹⁾ котрий позбирав дані з російської залізничної статистики, маємо майже повний образ товарообміну Кубані з рештою Росії і через її кордони (Чорним Морем та на південь і Схід) — на жаль тільки у кількостних одиницях (пудах), без грошової оцінки окремих позицій. Але і це дасть нам змогу зорієнтуватися зовсім добре в торговельнім білянсі цієї «третьої» України (після Зах. Земель).

Дані І. Івасюка відносяться переважно до рр. 1909-13, деякі є оперті на теоретичних обчисленнях переведених урядом Кубанської Народної Республіки в часі її урядування.

Вивіз Кубані		(в тис. пуд.)	Довіз Кубані	
1. Пшениця	57.193		деревні мат. біля	18.000
ячмінь	29.807		вугіль (кальк.) біля	12.000
жито	1.870		сіль	1.750
інші прод. зем.	1.400	90.270,0	металі біля	2.000
2. Тютюн біля		1.000,0	обр. металі і маш.	2.800
3. Вишні і др. овочі		280,0	риба	1.000
4. Рогат. худоби, овець, свиней ³⁴⁾		1.500,0	цукор	760
5. М'ясо і товщі (свинина і сало)		10,8	коні (по 20 пд. за год.)	164
6. Яйця		16,8	мінер. і овочеві води	113
7. Птиця		20,5	горіхи, родзинки	124
8. Мід, віск		211,0	яблука, помаран. і цит.	284
9. Сон. олій		4.368,0	крохмаль	57
10. Макухи		5.000,0	мішки, шпагат і п.	336
11. Мило		1.000,0	чай	48
12. Поташ		854,0	папір і паперові вир.	150
13. Вовна овеча		230,0	шкло	392
14. Роги і щетина, футра		28,0	Мануфактура біля	550
15. Нафта і ропа		200,0		

Один погляд на повище зіставлення, зроблене нами на підставі праці І. Івасюка, упевнює нас про засадничу подібність

³¹⁾ І. Івасюк, Кубань, Економічний нарис. Прага 1925. вид. Укр. Громадського Видавн. Фонду і Укр. Інституту Громадознавства.

³⁴⁾ Переводимо зі штук на пуди, числячи по 15 пуд. за рогату штуку, 6 пуд. за свиню, 2 пуда за вівцю і додаємо, згідно з І. Івасюком 100% на перетон пішки.

Кубані зі степовою Україною: та сама домінуюча роль пшениці і ячменю в економіці країни, та сама недостача власної промисловости; замість вугля, якого тут брак, є нафта, яка покриває місцеву потребу і ще дає надвишку на вивіз. Більша, чим на В. Україні, частка скотарства у вивозі; визначна роль тютюну і олійних рослин (соняшника і др.). Повна недостача цукру відрізняє цю частину України від Наддніпрянщини, зате довіз дерева нагадує її живо.

Величезне значіння (і вартість) для російської імперії такої багатой з природи області як Кубань впливає хочби з таких чисел:

Соняшника засівала Кубань в 1916 р. 350 тис. га, при 730 тис. га цілої Европ. Росії, збір. насіння був 4,1 міл. сотн., отже 40% всеросійського збору.

Тютюну засівала Кубань в 1917 р. 22 тис. га зі збором 250 тис. сотн. що давало більше половини сирівця всіх тютюневих фабрик Росії.

Збіж і муки Кубань зужитковувала для себе самої всього біля 50%, вся решта йшла на вивіз. Прим. річний збір пшениці в рр. 1911—1915 був 116,6 міл. пудів (1,94 міл. тони), а на вивіз пішло 57 міл. пудів. Збір ячменю був 57 міл. пуд., вивезено 29,8 міл. пуд.

Взагалі у довоєннім вивозі Кубанської області (за Баранским) припадало:

На зернові продукти і муку	58,6%
На продукти олійного і поташевого виробництва	20,7%
На тютюн	15,5%
На інші	5,2%
	100%

7. Зовнішній товарообмін Галичини.

Основний корпус Західних Земель України це Галичина, Волинь, Підляшя, Холмщина, територія занята Польщею.

По суті-ж нам прийдеться зайнятися тут тільки Галичиною, бо Волинь з Поліссям були узгляднені в межах 9-ти губерній довоєнної України, про які вже була мова.

Загально кажеться, що Галичина — край селян і обшарників, країна хліборобська. Це одначе ще не значить, що Галичина мусить експортувати збіжжя. Про це вже постаралися ті, яким весь час залежало на утримованню країни в дрібноземеллі і на низькім ступні рільничої культури та загальної освіти. Далі, хто тільки з вікон заліз. поїзду мав нагоду оглядати Галичину, той напевно побачив велику різницю, вже на перший погляд, між галицькою та Наддніпрянською Україною. Там

широки простори, більше — менше незлі будинки, більші села. Тут рілля порізана на вузьенькі нивки, низькі, напів розвалені вбогі соломою криті хатки, нужда. Тайна цього явища криється вже не в самім стані рільничої культури (бо й на Вел. Україні агрокультура зовсім не вища, а то й нижча!), а в середньовічнім аграрнім устрою, котрий тримає більше половини сільського населення на позиції парцельних господарств, не продукуючих на збут, а головно консумуючих продукти власного виробництва; решта землі служить не культурному піднесенню краю, тільки є матеріальною основою для того шляхоцького режиму, що довів край до такого упадку.

До цього-ж іще надмірна густота населення, брак промислу, брак можливостей зарібку на стороні обтяжують село надмірною кількістю робочих рук, для яких не було і нема досі належного використання (поверх 1 міл. душ).

Галичина мала вже в 1910 р. 96 душ населення на 1 км² тоді як Вел. Україна, там де вона найгустіше заселена (Правобережжя) мала лише 75 душ. Самоїж сільської людности в Галичині припадало на 1 км² 78 душ, тоді як на Правобережжю 45, у Франції 31, Німеччині 33, Данії 34 на 1 км².

Отже хоч збіжжя засівається інтенсивно в укр. Галичині, вивозити його звичайно не було і нема що, бо місцева потреба його зїдає. Ще в 90-х роках Галичина вивозила (нетто) досить збіжжя, але вже перед вибухом війни довів перевищав вивіз (Бігел, ст. 276). Це свідчить про те, як низько стоїть управа збіж, а крім того ще й про те, як швидко країна переходить від збіжевої до звіринної продукції. Довіз ішов головно з Мадярщини. На жаль статистичних даних, опертих на дійснім довозі, не маємо. Є лише теорет. підрахунки. Бігеляйзен (стор. 33—34) підраховує весь імпорт збіжжя до Галичини (з Краковом) в довоєнний час на 3½ міл. сотнарів річно, з того на саму укр. Галичину призначає 2½ міл. сотн. (біля 16 міл. пуд.; пригадуємо, що Вел. Україна без Кубані до війни вивозила річно кругло 360 міл. пуд. або 60 міл. сотнарів зернових продуктів).

Цей стан не підляг ніякій зміні на краще і після війни, хіба можливо, що ще погіршився. В кожному разі площа засіву під 4 головними збіжжями в Галичині, що в рр. 1900—1913 обіймала річно 1,737.000 га, зменшилася в рр. 1925—1929. до 1,669.000 га.

Наглий спад цін збіжжя на весні 1929. р., що відтак протягом 1930. р. ще загострився і прибрав характер катастрофи (кризи) сільського господарства, треба пояснити не так сезонним (можливо) надміром жита і не виключно тільки впливом заграничних ринків, де ціни теж впали, але крім того ще упадком внутрішнього його споживання в наслідок зубожіння цілого селянського населення в Польщі, а на українських збідованих землях особливо; до того довела край фінансова господарка

держави, котра майже шоловину своїх доходів видає на не-продуктивні військові та бюрократичні цілі, не дбаючи про господарське піднесення населення; друга велика причина, це надміру вишрубовані (картелями) ціни всіх промислових виробів, ославлені «ножиці». Вони дійшли в останніх літах до нігде, навіть в Рад. Союзі небувалих розмірів.

Якщо прийняти навіть рік 1927, коли вже й так «ножиці» давили хліборобів, за «нормальний», то від того часу зайшли надзвичайні зміни в цінах продуктів промислу і села. Це покажуть ось такі цифри, оперті на публікаціях варшавського Статистичного Уряду:

(Ціни 1927. р. приймаємо за 100;

	1927	1930 грудень
Індекси цін плачених хліборобам за їх продукти	100	47,6
Індекси цін промислових виробів в роздрібі (детайлю)	100	111,3

Значить: від 1927. р. ціни, що їх одержує хлібороб за свою працю, впали більше як на половину, але ціни промислових виробів по деталічних склепах не тільки що не впали, але ще й підскочили на цілих 11,3%! Це наслідок митної охорони промислу, яку веде польська держава від свого повстання, і грабіжницької цінової політики промислових кругів, зорганізованих в останніх роках в сильні картелі.

Впали ціни спершу збіжжя, але потім також мяса і товців і то в більшій мірі як на збіжжя. Тепер, у 1932. р. не тільки збіжжя господарка є під сильною загрозою але й звіринна.³⁵⁾

Свої браки в зерновій продукції Галичина виправляє інтенсивною управою картоплі, цього властивого «хліба» укр. селянина Галичини. Урожаї картоплі в Галичині рахуються до кращих в світовій продукції взагалі.

З цілої Польщі вивозили в рр. 1927—1929 пересічно по 117 тис. тонн окопових ростин (головно картопля і червоні буряки) і городовини, у вартости кругло 7 міл. зол.; з того можна числити кругло 15% на Галичину, отже біля 17,5 тис. тонн, вартости понад 1 міл. зол. Крім того вивозять багато на Шлеськ (Катовиці), куди ще до війни, в 90-х роках, як подає Рutowські, вивозилося річно кругло 2.500 тонн, вартости 170 тис. австр. кор. Можна прийняти таку кількість і на нинішній час, це винесе на нинішні гроші до 200 тис. зол.

Разом отже вивіз окопових ростин дасть річно кругло 20.000 тонн, вартости 1¼ міл. зол.

Значно більшу експортову здібність виявляє Галичина в ділянці бобових (стручкових) ростин, і то не так

³⁵⁾ Сучасна величезна господарська криза, яка ще не закінчилася (1933 р.), надала ще більшої гостроти ножицям аграрних і промислових цін.

гороху, як фасолі. Властиво Галичина, точніше Поділля з Покуттям, це головний бобовий район в межах нинішньої Польщі.

Вона дає 42% засівної площі фасолі з бобом і сочевицею (в р. 1928/29 13.159 га на всіх 31.046 га) і 57% збору (21.066 тонн на всіх 37.065). Значить, урожай на фасолю тут найкращий. Дещо галицької фасолі йде в Польщу, багато експортується за її межі, в останніх часах головню до Чехії, Італії, Еспанії, також до півд. Америки і на острів Кубу. Коли взяти ключ продукції за підставу обчислення участі в експорті, то на Галичину припадає з цілого експорту Польщі (в р. 1928-29), котрий виносив 30.472 тони, вартости 21,1 міл. зол., яких 17.000 тонн вартости 12 міл. зол.

Гороху засівала Галичина в згаданім році 19.852 га, зібрала з них 16.241 тонн; це робить 10% засівної площі і 7,7% збору. Участь в експорті після ключа збору дасть 3.180 тони, вартости 2 міл. зол.

Разом вивіз бобових: кругло 20.000 тонн, вартости 14 міл. зол. (Дані за Kw. Statyst. i Rolnictwo.).

Дуже активною була Галичина завжди в області експорту продуктів скотарства. Відома річ, що управа зернових плодів не виплачується на середнього і карловатого розміру с. г. підприємствах, які й в цілій Європі переходять до інтенсифікації в області годівельній. Дуже виразно це видно на примірі Галичини. Доходом із скотарства гал. селянин латав досі (не знати як буде далі — при знижці цін мяса!) всі свої фінансові недобори Дослід Бігеляйзена дав слідуючі цифри (що правда для краківського району, котрий пішов в тому напрямкові ще далі, чим Галичина, але в кожному разі подібність є велика):

Дохід селянських господарств:

(в коронах на 1 морґ посілости)

Грошевий прихід в коронах на 1 морґ.

господарства розміру зем. площі	зі скотарства	зі землеробства
до 5 морґів	127,—	4,87
5—10 м.	89,96	30,61
10—15 м.	69,99	23,99
15—20 м.	68,91	35,01
20—25 м.	40,83	23,27
над 25 морґ.	42,65	13,18

Новіший дослід варшавського (Пулавського) Інституту Економіки Дрібних Селянських Господарств, в якому обнято теж 154 господарств (малих і середніх) з укр. воєвідств (на всіх 432), показує такі дані (на 1 гектар ужиткової площі):

Грубий прихід зі звіринної продукції

307 зл. (60% всіх прих.) 323 зл.(58%)

(гл. Rolnictwo 1930.XII. стаття Русінек-а).

Яке значіння для дрібноселянського господарства має скотарство, про це свідчить порівняння числа дом. звірят на одиницю площі в господарствах селян і дідичів:

В р. 1929. припадало на 100 га ужиткової площі штук:

	Рогатої худ.		Свиней		Овець і кіз		Коней	
	вел. власн.	мала власн.	вел. власн.	мала власн.	вел. власн.	мала власн.	вел. власн.	мала власн.
Львів	16,7	54,6	3,9	19,5	1,5	3,2	9,8	22,6
Станиславів	12,1	47,1	2,9	17,2	11,6	14,7	5,8	17,6
Тернопіль	8,7	45,6	3,7	28,1	1,7	7,7	8,8	26,4

(Kwartalnik statyst. 1930. т. VII. з 3). (див. також табличка в додатку).

До питання про господарську самовистарчальність українських земель під Польщею.

Недавно опубліковано деякі обчислення, зроблені на основі статистики залізничних транспортів по окремих воєвідствах Польщі. Нище подаємо зіставлення залядувань і вилядувань головних продуктів хліборобства в рр. 1928 і 1929. для українських воєвідств (знаком »+« означено перевагу залядувань, знаком »—« перевагу вилядувань.)

Понища табличка потверджує відомий факт, що експортгозо активними є західно-українські землі лише у звіринній продукції, тобто головно у вивозі цілих штук; що до звіринних товщів, то мимо поважного експорту масла, довіз сала, смальцю і лою є такий великий, що переважає експорт і дає в результаті відємне сальдо цієї галузі господарства.

З ростинних продуктів в оці бє сумний факт, що помимо на загал зрівноваженого збіжевого білянсу маємо поважний довіз готової муки ріжних родів. Це знак, що наше млинарство не задовольняє ще всіх місцевих потреб, отже є рація налягти на його розвиток (поважно представляється тільки волинське млинарство).

Поважну цифру вивозу ячменю дає мабуть поміщицьке господарство, на яке ми не маємо впливу, колиб ішла мова про його кооперативне охоплення.

В ділянці пшениці одиноким дійсним експортером є лише Поділля, але й воно дає мало, дещо більше понад те, скільки виносять недобори інших українських воєвідств.

Для організаторів кооперації повищі цифри дають виразні вказівки, де треба найскоріше налягти; тою ділянкою, що вимагає найшвидшої кооп. організації є передовсім збут свиней і худоби (понад 1/2 мільона річної надвишки безріг і пересічно 100.000 штук худоби).

Наскільки зрослоб у нас скотарство, якщо вся велика посілість булаб розділена між селян!

Розвиток скотарства не йшов в парі зі зростом населення і збільшенням потреби м'ясних продуктів, відси й постійний ріст їх цін, значно швидший, як в області зернових культур (явище всесвітнє). В Галичині було помітне навіть падіння тану худоби (за час 1900—1910 в зах. Галичині на 5,5%, в укр. Галичині навіть 9.2%). Причиною було — випродування з konieczности, з нужди і браку паші, молодняка, а особливо телят.³⁶⁾

Галичина вивозила:

рогату худобу: по рівні (прибл.) до Відня і до Чехії, трохи до Німеччини.

безроги: 3/4 до Відня, 1/4 до Чехії, м'ясо бите: головно до Відня.

Галичина була до війни м'ясним шпихліром для зах. країн б. Австро-угорської монархії; головним її конкурентом на цьому ринку, особливо що до безрог, була Мадяріцина.

³⁶⁾ Від р. 1890 населенн Галичини зросло до 1910 р. на 21,1%, а худоба рогата лише на 2,3%. Світова війна страшенно підкосила стан худоби. Коли в 1927 р. переведено новий спис худоби, вивилося, що стан рогатої худ. аж по 9 літах нарешті досяг довоєнної цифри (безроги ще й досі ні!). Одначе міжтим населення зросло, отже тим більше очевидне наше в тій ділянці недомогання.

Можливости для розвитку скотодарства були би великі, якби ціни не падали. На жаль в останніх 3 літах вони знизилися в українських воевідствах пересічно на половину, а то й більше. Коли криза потреває ще довго то вигляди скотодарсства невеселі.

(„Polnisko“ серпень 1931. Остання рубрика дороблена нами).

Продукт + надвишка — недобір	В О Є В І Д С Т В А										ЗАХІДНІ ЗЕМЛІ В ЦІЛОСТІ	
	Полісся		Волинь		Львів		Станіславів		Тернопіль		1928	1929
Пшениця (тонн)	735	195	3.059	4.543	12.867	7.088	11.637	17.416	42.376	34.695	14.278	5.453
Жито (тонн)	186	948	11.849	15.102	13.903	12.201	6.017	14.271	32.797	17.932	24.540	7.510
Ячмінь (тонн)	20	601	18.409	25.674	9.949	4.894	1.019	2.018	22.680	29.450	30.141	48.813
Овес (тонн)	3.587	4.038	15.115	8.486	2.814	4.573	1.726	3.299	14.004	7.741	20.404	4.327
Мука (тонн)	22.266	21.168	55.749	63.738	42.532	60.250	2.156	11.824	24.816	20.496	13.621	50.000
Товщі звір. (тонн)	76	379	94	276	506	3.500	233	865	160	186	57	5.206
Худоба (штук)	11.107	12.840	12.430	25.384	25.700	35.864	16.521	19.587	16.607	32.856	82.365	126.527
Безроги (штук)	10.325	18.853	24.901	61.804	194.665	182.828	115.615	83.522	239.040	219.055	584.546	556.062

В 1912. р. до Відня зігнано звірят (взагалі)

		%
з дол. Австрії	19.455	8,7
з Галичини	15.933	7,1
з решти Австрії	28.673	12,9
з Малярщини	148.590	66,8
з Боснії	10.005	4,5

В області-ж імпорту до Відня свиней участь Галичини була (і є) значно більша:

1911 р. привезено до Відня з Галичини 87,67% всіх м'ясних штук (товщеві довозить туди Малярщина). Але м'ясний довіз значно більший товщевого:

заг. довіз до Відня м'ясних штук	602.613
заг. довіз до Відня товщевих штук	215.378

У повоевній добі Галичина намагається удержати свій стан скотарства і експортову здібність в цій ділянці. Зруйнований комплетно війною скотостан (особливо свиней і коней) потребував добрих 10 літ, щоби нарешті дійти до довоєнного стану. Повоевні відношення показують цифри з трьох списів (1921, 1927, 1929):

Стан у трьох галицьких воєвідствах

	1921	1927	1929 (червень)
рогатої худоби	1.626.758	1.740.129	1.807.910
свиней	697.677	1.135.629	759.121 (!)
коней	694.054	852.355	827.729

Наглий спад числа безріг в 1929. р. (нище навіть довоєнного стану) пояснюють офіційально кількома причинами: знижкою цін свиней (в Галичині на 15%) в 1928. і 1929. р., гострою зимою 1928/29. р., котра виморозила поросята. Треба виждати пару літ, щоби показалося, як є на ділі.

Річну продукцію м'яса можна обчислити, беручи за підставу цифру зарізу звірят в краю і експорту живих штук за границю. Перевівши таке обчислення за рік 1929. (за який маємо дані про заріз) приходимо до висновку, що з річного стану худоби йде на заріз і вивіз 33%, а з безріг 70%.³⁷⁾

Свою роль як експортера м'яса Галичина старається зтримати і сьогодні. Її участь в експорті живих штук і м'яса була ще до недавна дуже поважна. Ми можемо тільки приблизно орієнтуватися в цій справі, беручи за основу кількості худоби і свиней після перепису і відчислюючи на часть Галичини від-

³⁷⁾ Подрібно (за 1929 р.): Заріз свиней 363.988 шт. вивіз (18% польського) 169.968 шт. разом 533.956 шт., отже 70% стану; заріз худоби 610.141., вивіз 5.846 (20%), разом 615.987 отже 33% скотостану.

повідну частину із заг. польського експорту. Помилку можна через те зробити хіба „in minus“, бо відомо, що спожиття мяса населенням в Галичині значно менше, як у Познанщині або на Шлеську, отже тим більше воно йде на експорт.

Річний пересічний експорт рогатої худоби за в рр. 1926—28 з цілої Польщі був 44.660 штук. З того 20% (Галичина має 20% всієї худоби) дає 8932 штук (са 1780 тонн) у вартості 1,86 міл. зл. Це мінімальний галицький експорт поза межі Польщі. До війни він був більший і ще нині виносить на певно більше, як припадає після Ключа поголів'я. Коли прияти, що нині відходить на експорт, як до війни, кругло 2% поголів'я (після Рутовського 57.000 шт. при поголів'ю цілої Галичини в р. 1900 2,71 міл. шт.) — то прийдемо до цифри біле 34.000 шт. в р. 1929 (поголів'я 1,8 міл. шт. в укр. Галичині). Приймім з того для певности тільки половину, 20 тис. шт., то це дає біле 4000 тонн, вартости понад 4 міл. зол.

Віденський, а почасти що й празький ринок мяса і досі кормиться в значній мірі довозом з Галичини. Митна війна Польщі утруднює нам доступ до Німеччини; через неї прим. наступив катастрофічний спад вивозу худоби (не свиней) до Німеччини у 1926. р., а в 1931. р. знову до Чехословаччини і до Відня.³⁸⁾ Розвиваючийся беконярський промисл (покищо 2 беконні різні), повинен відтягти частину експорту на англійський ринок, значно певніший, чим німецький.

Річний експорт свиней за 1925—28, обчислений нами подібним способом (18% всього експорту з Польщі), давав 161.514 штук (са 16.150 тонн) у вартості 23,7 міл. зол.; після довоєнного експорту (28% поголів'я) 212 тис. штук, вага 21.200 тонн, вартости 31 міл. зол.

Експорт битого мяса — 5.294 тонн у вартості 11,4 міл. зол.

Сума експорту звіринної продукції буде таким чином кругло 47 міл. зол. До того ще приходять:

Вивіз живої птиці: після ключа числа дробу (перепис 1921 р.) (хоч треба-б брати більше, бо місцеве споживання менше) — 20% всього вивозу з Польщі — дає найменше 320.000 штук у варт. 1,5 міл. зол.

Яєць вивезено з Польщі в рр. 1927—1929 пересічно за рік 57.881 тонн (тонна числить 16.000 шт. яєць). Якби числити після кількості птиці, то виходило б, що Галичина дає на вивіз кругло

³⁸⁾ З днем 1. лютого 1931 Чехословаччина піднесла мито на худобу і свині з Мадярщини і Польщі; це спиноло зовсім майже довіз товару з Польщі і спричинило катастрофічний спад і так низьких цін в Польщі. В березні 1931 р. платили за 1 кг. живої ваги свиней (Львів) 86 грошів, тоді як перед роком платили до 200 грошів.

11.570 тонн річно, у вартості біля 30 мільйонів зол.; на ділі однак Галичина сама дала 58.50% всього вивозу яєць з Польщі (1929 р.), отже 31.298 тонн, у вартості 83 мільйонів зол. або понад 9 мільйонів доларів (*Polnictwo* 1930/1). В 1930. р. вивезено з Галичини ще більше, бо аж 67% вивозу з цілої Польщі (37.076 тонн яєць вартості 10 мільйонів зол.; дані за статтею І. Маргюка в Кооп. Республіці 1931/XI.). Ця річ пояснюється лише тим (сумним) явищем що спожиття яєць в Галичині значно менше, як у Польщі, бо селянин жалує яйця собі і навіть дитині. (Познанщина прим. дає всього 4,18% вивозу, Келецьке воєв. 1,97%, варшавське 0,25% і т. д.).

Масла та ін. набілу треба числити в пересічі за рр. 1927—1929 теж 20% із загального експорту Польщі (в саму Польщу ледви чи йшло що небудь). Це дає 2.700 тонн річно. В 1929. р. з того експортував сам «Маслосоюз» (Союз української молочарської селянської кооперації з осідком у Львові) 400 тонн, а в 1930 р. вже 810 тонн; вартість всього експорту з Галичини була кругло 15,0 мільйонів зол.

Волос, щетина і под. — 132 тонн у вартості 0.7 мільйонів зол.

Піря, пух — 428 тонн, 1,5 мільйонів зол.

Спірту з Галичини не вивозять, майже вся продукція (кругло 6 мільйонів літрів) споживається в самій Галичині (до війни вивозили досить багато до Австрії, Чехії, Німеччини; зате довозили готові лікери і горілки).

Меду вивозить з Галич. доволі; коли прийняти, що на вивіз йде $\frac{1}{3}$ продукції, 340 тонн, то це дає біля 6 мільйонів зол.

Окреме місце займають нафта, дерево і потасова сіль. Це найповажніші активи в експорті Галичини.

Нафта і нафтові продукти. Продукція нафтової роппи (головно дрогобицький басейн) досягла свого вершка у р. 1909, з того часу падала; зараз удержується на висоті 700—800 тисяч тонн річно. Це становить нині, при майже 4-кратно збільшеній світовій продукції, всього нецілих $\frac{1}{2}$ % світової продукції.

За австрійських часів галицька нафта заспокоювала потребу цілої австро-уг. держави і давала ще надвишку на експорт (найбільше до Німеччини і Франції, але доходила і до півд. Америки і навіть до Китаю).

Нафтовий промисл має і сьогодні, мимо конкуренції двох світових великанів: **Standard Oil i Royal Dutch**, всі вигляди на розвиток і значіння як міжнародній господарський чинник.

Пересічна річна продукція (очищених) нафтових виробів в рр. 1923—29 була 639.000 тонн (роппи 750.900). З того йшло в рр. 1926—1928 на експорт поза межі Польщі річно **201,960** тонн очищених продуктів, решта, а саме кругло 440.000 була зужита в Польщі; спожиття нафтових продуктів в р. 1926. після урядових звідомлень (*Рочнік* 1930) було в Галичині понад 40

тисяч тонн, але мало зростаючу тенденцію; прийнявши, що спожиття Галичини може дійти навіть до 75.000 тонн, приходимо до цифри за **365.000** тонн вивозу з Галичини в корінну Польщу.

Таким чином одержуємо загальний експорт нафтових продуктів поза межі Галичини у висоті кругло **567.000** тонн річно.

(Півн. зах. землі виключаємо з обрахунку з методологічних оглядів, зазначених на початку).

Крім Польщі нашу нафту споживають: Ч. С. Р. (40% закордонного вивозу), Австрія, далі Бельгія, Англія, Франція, Німеччина і др.

Побіч нафти Борислав продукує ще земний віск, далі добувають в різних місцях газ земний. На експорт ідуть виробни з воску (парафіна, вазеліна). Ці останні вчислені у повищі обрахунки продуктів нафти. Що до продукції парафіни, то Галичина є майже монополістом цього товару на світовім ринку.

Грошева вартість експорту нафтових продуктів: за 201.960 тонн, вивезених за кордон, одержувано після «Рочніка» 82,85 міл. зол. річно. Коли в цій пропорції обчислити і вартість вивозу до корінної Польщі, то одержано як загальну вартість вивозу з нафтового басейну — кругло **235** міл. зол. річно.³⁹⁾

Весь нафтовий промисл організований чужими Україні елементами, в тому тільки в незначній мірі польським капіталом. Головні підприємства є в руках французьких фірм. Тому й з нашої нафти побирають зиски заграничні підприємці, трактуючи наш край як свою колонію. Рафінерії нафти об'єднані тепер у синдикат (картель), котрий диктує ціни, використовуючи своє безконкурентне, монополне становище на шкоду краю.⁴⁰⁾

Сіль. Власна продукція Галичини стачила якраз на власну потребу (річно 48.000 тонн).

Живий був і є експорт дерева і перших продуктів грубої його обробки.

Дерево. Галичина вивозила дерево то залізницями в Німеччину (Берлін), то сплавляла в низ Прутом і Дністром в Одесу і Чорне море: бальки, дошки, необроблені кругляки. Докладних цифрових даних на жаль привести годі; по Буяку Галичина з Краковом консумувала з 8-ми міл. м³ своєї річної продукції са 5 міл., а 3 міл. експортувала (це буде приблизно 1 міл. тонн). На українську Галичину з того припадає біля 2½ міл. м³.

На Схід йшло виключно необроблене дерево, на Захід оброблене, а це з огляду на високий фрахт, який примушував опаджувати на вазі.

³⁹⁾ Приблизно така сума, на яку Галичина довозить текстильних виробів.

⁴⁰⁾ Гл. „Кооп. Республика“ 1931/III.

Вивіз вниз Дністром ішов через Одесу над Рейн до Роттердаму, при чому цей транспорт мимо 5-ти кратної віддалі, був дешевший як по суші через Польщу. Йшли теж транспорти до Італії і Франції.

В останній час зростав вивіз дерева на Україну, головню для копалень. Торгівля була в руках головню віденських або німецьких фірм, які й ставили тут свої тартаки.

Деревооброблюючий промисл Галичини був на стільки мізерний, що не заспокоював навіть місцевих потреб, не говорячи про вивіз. Привозили папір, сірники, меблі і кошкарські вироби (!).

Вивозили корки і копита до обуви.

За польських часів пішла така нагальна експлуатація, а властиво девастація лісів на непольських (українській і білоруській) територіях, що коли так піде далі, а до того йде, то в скорім часі тут останеться небагато з давньої лісової слави. Урядові джерела не подають точних цифр про вируби лісів; як продукцію подають — цифри про природній приріст лісів, хоч відомо, що вируб лісів перевищує далеко природній приріст, що вже не раз публично констатовано, навіть у соймі.

Як цифри продукції (приросту) за рік 1926. подано:

воєв. Львів	2.184.660 м³
Станиславів	2.143.738 „
Тернопіль	855.342 „
разом	5.183.740 м³

(Полісся: 2.319.186 м³, Волинь 1.496.588 м³). Отже річний природній приріст на 1 гектар виносив 3,4 м³ (на Вел. Україні всього 2,9 м³).

Вивіз дерева і виробів з нього з Польщі в рр. 1927—1929 держався пересічно біля 5 міл. тонн річно; тому, що Галичина посідаючи 15.250 га ліса (на всіх в Польщі 80250 га), має 19% всього ліса в Польщі, то з повищої цифри експорту припадає якраз біля 1 міліона тонн або коло 3 міл. м³ на Галичину; вартість цього експорту в названих роках була біля 93 міл. зол. (ціни дерева між-тим упали; експорт в ост. роках падає і то сильно). Крім того безумовно дещо галицького дерева йде в саму Польщу. А де ще місцеве спожиття?

Виходить, що лише поза межі Польщі вивозять тепер з Галичини таку кількість дерева, яку до війни вивозила ціла тодішня Галичина, отже разом з західньою польською частиною. Враз з вивозом в корінну Польщу можна числити цілий експорт дерева з Галичини на біля 1 1/3 міліона тонн річно, у вартості 124 міл. зол.

З повищих чисел виходить, що дійсний вируб лісів в Галичині мусить далеко перевищати природній приріст дерева у лісах.

Знижка конюнктури в останнім часі припинила дещо вируб лісів. В кожному разі треба дбати про те, щоби вирублені ліси

відновлювати, бо в противному разі вони помалу зникатимуть з нашого краю, а з ними і велике національне багатство та одинокє джерело зарібків населення в лісових, особливо гірських районах.

Потасова сіль (калій), необхідна тепер як цінне мінеральне угноєння, добувається з цілої Польщі і України лише на галицькому Підкарпатті (Калущ, Стебник).⁴¹⁾ Її добування зросло від 1913. р. кольосально (з 2.350 тонн на 358.600 тонн, у 1920. р., себго більше як 150 разів!). Це величезне багатство укр. землі є безпосередно в руках польської держави (монополь).

В р. 1927. добуто калія в Німеччині понад 11 міл. тонн, у Франції 2,3 міл. тон. Галичина зі своєю $\frac{1}{3}$ міл. тонн займає третє місце у світовій продукції калія.

Продукція галицького калія покриває зараз цілу потребу Польщі; Галичина разом з Краковом спотребувала в рр. 1928—1929. пересічно 31.880 тонн річно, коли числити після орної площі, яку має Галичина, то прийдемо до висновку, що з Галичини вивозиться до корінної Польщі понад **325.000** тонн. Очевидно, цей стан може депо змінитися, наколиб уживання мінеральних угноєнь поширилося більше; відомо, що воно в Познанщині є яких 10—20 разів більше, як в Галичині (на Волині і Поліссі ще й досі майже не відоме).

Грошева вартість цього експорту після гуртових цін з р. 1930. (уряд, який є власником копалень калія, підвишив ціну від р. 1927. з 790 зол. за вагон 10-тоновий до 1.375 зол.!) буде отже **44** міл. зол. Таким чином експорт калія висувається на четвєрте місце в активі торг. білянсу Галичини (після нафти, дерева і яєць).

*

Це є головні позиції експорту Галичини. Далеко складніша справа з дослідженням імпорту, коли не зовсім неможлива. Не маємо майже ніяких зачіпних, на основі яких можнаби встановити хоч приблизно точну цифру довозу навіть дуже важних предметів.

Галичина як до війни, так і зараз вивозить, крім нафти, майже самі сирівці, а довозить готові продукти. Найбільшим дивоглядом є прим. факт, що Галичина вивозить живу худобу, а довозить шкіри (сирі і виправлені), довозить навіть лій для продукції мила, довозить свічки і мило — вироблені з її власної парафіни та лою, привозить сукно, зроблене з її вовни і под., привозить навіть тяжкий цемент, вивозить дерево а привозить папір і т. д.

Галичина довозить:

вугілля, залізо, машини, шкіри, текстильні вироби, хемічні й медичні товари, азотові й фосфорові угноєння, папір, фарби,

⁴¹⁾ Стебницька сіль є мішанкою кам'яної соли, каїніту, та главберської соли. (Главберську сіль добувають теж на Кубані).

Електротехнічні прилади, приймаємо 10% ціло-польського довозу, це дає 1.200 тонн, вартости 17 міл. зол. колоніальні товари, галантерію. Що до продукції цукру і солі, то вона є приблизно самовистарчальною.

Можна заризикувати обчислення імпорту Галичини, беручи за основу цифри загально-польського споживання окремих груп товарів і узглядаючи дані білянсу Рutowського з 90-х років, очевидно з поправкою з огляду на територію, зріст населення і зміну обставин. Ми свідомі того, що це будуть приблизні обрахунки, та, не маючи іншого виходу, ми це зробимо.

Візьмім прим. вугілля. Пересічне спожиття в цілій Польщі в рр. 1924—1928 було 790 кг. на голову. Але індустріальний захід очевидно спотребовує вугілля без порівняння більше, як Галичина, скажім найменше в двоє. Отже норму спожиття для Галичини слід би прийняти яких 400 кг.⁴²⁾ На кругло 5 міл. населення Галичини це дає 2 міл. тонн, у грошах (по 37 зол. тонна в гурті) **74** міл. зол.

Текстильні товари (мануфактура). Пересічне спожиття на голову бавовняних тканин в Польщі є 1,8 кг. На Галичину припадалоби **9.000** тонн у вартості **225** міл. зол. (коли прийняти ціну одної тонни так як її числить поль. стат. уряд, а саме 25.000 зол.). З цієї цифри можна би дещо відчислити на рахунок краєвої продукції бавовняних тканин, та цього не буде багато. Приблизно 200 міл. зол. все таки осталося б на рахунок імпорту.

Вовняних тканин довозиться до Польщі приблизно $\frac{1}{3}$ того, що бавовняних; коли відчислити дещо на краєву продукцію вовни і виробів з неї (очевидно більше як при бавовні), то остане яких **30** міл. чистого імпорту у грошах (у Рutowського Гал. довозила 1.100 тонн вовни).

Заліза і др. металів Галичина не має зовсім. Річне спожиття 22 кг. на голову, з корективою на промисл 15 кг.; на Галичину отже припадалоб **75.000** тонн (у виді заліза і готових виробів з нього). Вартість після норми стат. уряду **28,5** міл. зол. (у Рutowського було 21.000 тонн, вартости 14,5 міл. кор.).

Промислових машин і залізничного матеріалу Галичина (з Краковом) довозила в 90-х роках 3.500 тонн; з огляду на зміну обставин і на те, що Краків має свої фабрики машин і вагонів, треба прийняти на нинішній час приблизно в двоє більше, отже **7.000** тонн, вартість після нинішніх норм **35** міл. зол.

Рільничих машин довозила Гал. з Краковом за Рutowського 1.350 тонн, з огляду на довіз з Польщі треба прийняти кругло **3.000** тонн, вартости **10** міл. зол.

⁴²⁾ Після Rocznik-a stat. залізниця, рільництво, копальні, уряди, військо і домашні господарства спотребовують разом приб. 10 міл. тонн на всіх 23 міл. тонн. До того додавши дещо на промисл, прийдемо до половини заг. спожиття в галицьких умовах.

Шкіра і вироби з неї: 17% заг. польського імпорту (ключ числа населення) дає за 1928.р. **4.160** тонн, вартости кругло **40** міл. зол. (у Рутовского 2.800 т., вартости са 10 міл. кор.).

Ри́ж: спожиття в Польщі 2,08 кг. на голову, на 5 міл. населення дає **10.000** тонн, вартости **14** міл. зол. (ціни з 1928. року).

Кава, чай, какао, частка загально-польського імпорту після ключа населення, з поправкою за рахунок більшої незможности Галичини, буде 10% всього пол. імпорту = **1.400** тонн у вартості 6,5 міл. зол. (ціни 1928. р.).

Ри́ба (селедці, тощо), 17% всього імпорту дає са **13.500** тонн, вартости **8,5** міл. зол.

Смалець, маргарина і т. д., 10% всього імпорту (з огляду на більше спожиття амер. смальцю в корінній Польщі), дає са **1.600** тонн, вартости са **6,5** міл. зол.

Гальянтерія, довіз головно з самої Польщі; коли за підставу взяти дані Рутовского з поправкою на приріст населення, то дійдемо до цифри біля **700** тонн, вартости кругло **13** міл. зол.

Тютю́н, довіз са **2000** тонн (узгляднюючи власну продукцію) у вартості са **6,7** міл. зол.

Гумові вироби, 10% всього імпорту, са **500** тонн, вартости біля **5,5** міл. зол.

Папі́р, річна позісталість на спожиття в р. 1926—28 5 кг. на душу, на 5 міл. дає 25.000 тонн, вартости біля 32 міл. зол. з коректурою на наші відносини яких **13.000** тонн, вартости **16** міл. зол. (у Рутовского багато менше).

Помі́чні погно́ї (відсоток площі, зменшений для певности на третину, отже са 10% всього імпорту) — **24.000** тонн, у вартості **4,6** міл. зол.

Це є головні предмети галицького імпорту.

Остає ще ряд позицій, які в своїй сумі все таки дають поважні квоти. З ними ще тяжча справа; для їх обчислення вже не вистарчають прийняті нами в горі критерії. Тільки «інстинктом» керуючись, ми приймаємо для їх усіх 10% загально-польського імпорту, хоч на ділі його може бути й менше.

Це є такі позиції:

овочі	2.400,00 тонн	2,8 міл. зол.	*) (з поправкою на довіз з Польщі). **) (у Рутовского 3700 т.).
вина	6.000,00 „	8,0 „ „	
футра	360,00 „	1,9 „ „	
хе́мікалії	5.000,00 „	5,3 „ „*)	
шкло, порцеляна, фаянс	1.300,00 „	6,0 „ „	
шлях. метали	0,48 „	1,9 „ „	
цемент	6.000,00 „	0,5 „ „**)	
прециз. апарати	105,00 „	2,6 „ „	
авта	900,00 „	6,3 „ „	
годинники	112,00 „	5,1 „ „	
книжки	— ,00 „	1,0 „ „	
муз. інстр., меблі	250,00 „	1,6 „ „	

Торговельний білянс Галичини.

Хоч які застереження ми були приневолені робити, спеціально при імпорті, то все таки поспробуємо звести до купи повищі цифри, бо помилки, хоч і є, то мабуть не такі знова великі, щоб могли затемнити основну тенденцію. Зіставлення обчислених нами позицій експорту та імпорту дає такі висліди:⁴³⁾

Експорт	(мільонів пол. золотих) (1 зол. = 11 ам. центів)	Імпорт	
нафта і її перетвори	235	текстильні вироби з бавовни	200
дерево	124	вовна і вироби з неї	30
яйця і птиця	85	вугілля	74
худоба, свині, м'ясо	47	шкіра і вироби з неї	40
масло	15	промисл машини	35
потасові (калієві) соли	44	залізо і вироби з нього	28,5
бобові (фасоля, горох, біб і окопові	15	ріллянічі машини	10
щетина, волос, піря, пух	2	електротехнічні прилади	17
мід	6	папір	16
		риж	14
		ґальянтерія	13
	573	кава, риба, смалець, тютюн	28
		ґумові вироби	5,5
		погної	4,5
		інші	42,5
			558

Як бачимо, білянс на загал рівноважиться, даючи малу надвишку вивозу, хоч ми в позиціях імпорту з обережності ставили досить поважні цифри. В 90-х роках, як обчислює Рутівскі, білянс мав незначну перевагу довозу над вивозом, але з того часу зросли кольтосально основні позиції вивозу: нафти, дерева, потасових солей, врешті яець та масла. Перші — в наслідок прискереної експлоатації природних богацтв Галичини, останні — в наслідок поступаючої пролетаризації села, якого нуджа приневолює збувати цінний товщ і білок, з кривдою для власної відживи. — Все таки — Галичина край богацій і активний під господарським оглядом та мігби добре проґоудувати своє населення, якби не те, що доходи з його копалень і лісів забирають чужинецькі їх власники, доходи з торгівлі — армія торговельних паразитів-посередників, а до того якби держава не забирала для себе аж такої частини народно-господарського доходу, як це тепер діється.

Торговельний білянс Галичини, так як справи стоять сьогодні, стоїть на 4-ох стовпах: на експорті нафтових продуктів, продуктів скотарства, дерева і пота-

⁴³⁾ Див. рисунок ч. 7.

сової соли. (Лише, що грошові впливи за потасову сіль і в значній мірі за нафту, не приходять до краю; їх інкасує державна каса у Варшаві згл. нафтові барони. Це ще більше погіршує фінансовий стан населення зменшуючи його доходи). Свідчить про це зіставлення цифр експорту:

Нафтові продукти	235,0	міл. зол.	= 41%	всього вивозу.
Продукти скотарства				
і птахівництва	147,0	„ „	= 26%	„ „
Дерево	124,0	„ „	= 21%	„ „
Потасова сіль	44,0	„ „	= 8%	„ „

Серед імпорту Галичини «царює» — на жаль — мануфактура, продукт, що його можна б у краю самому виробляти, як би знаття та організаційний хист. Друге місце займає вугіль, на що нема ради; третє шкіра, якої є досить в краю, лише треба вміти зорганізувати її обрібку.

З напружености сучасного торговельного білянсу Галичини не виходить, що він таким все мусить бути. Що-ж би тоді треба сказати прим. про корінну Польщу (т. зв. Королівство)? Навпаки, при умові політичної еманципації, ліквідації великої зем. власности та націоналізації (удержавленню) земних скарбів (нафти, соли) і при економічній (спеціально кооперативній) активності населення Галичина зацвила б добробутом і легко могла б переступити мертву точку торг. білянсу, на якій стоїть зараз і стати навіть дуже інтенсивним експортером, як сировин, так фабрикатів (на Схід).

Галичина була до війни (як би не штучні перепони, то була би і сьогодні) також визначним експортером живої робочої сили (емігрантів). По війні еміграція припинена як за море, так і до Німеччини; малі партії йдуть до Німеччини, в міру того, як на це дозволить польська влада, що зарібки ці резервує головно для польського населення.

8. Закарпаття, Буковина, Бесарабія.

Обломки української території — Закарпаття (під владою Чехословаччини, 14.700 км² площі, 800.000 населення), Буковина (5.300 км², 460.000 населення) і Бесарабія (11.988 км² самої української території, кругло 800.000 населення) обі під румунською окупацією — займають разом поважну територію 31.937 км², з кругло 2.000.000 населення. Вони становлять західно-південну охорону укр. етнографічної території, простягаючись повздовж валу Карпат, переходячи через їх найвищі (Чорногорсько-мармарошські) верхи і вступаючи в Буковинський та Бесарабський височині в область українського степу. Це наш південно-західний авангард, тим цінніший, що має мимо всього здорове в своїй основі населення, яке може і мусить стати

цінним співробітником у соборній економічно-суспільній роботі, де твориться вже тепер і творитися буде в майбутньому все-українська економіка і цивілізація.

На жаль про економічні відносини цих областей маємо дуже скупі конкретні відомості. Ці загальні дані, які маємо, відносяться переважно до довоєнних часів; післявоєнні відносини склалися так, що годі добути спеціальні дані про економіку цих частин (головно-ж румунської окупації) хочби через те, що адміністративно ані українська частина Буковини ані Бесарабії не є виділені з решти румунської території і якоїсь окремої для них статистики мабуть і не ведеться. Те, що знаємо на підставі давніших даних (за проф. Рудницьким,⁴⁴) а що торкається Закарпаття то на основі даних чеського статистичного уряду в Празі) каже нам, що своєю економікою Закарпаття нагадує цю частину галицької території, що обнята тепер в Польщі назвою Станіславівського воєвідства; теж саме можна сказати і про Буковину (живо нагадує Покуття); Бесарабія-ж по своїй економічній структурі належить до українського степу. Спеціальністю Закарпаття є ліси і сіль, теж виноградарство, Буковини — ліси, почасти безроги і кукурудза, Бесарабії — кукурудза, пшениця.

Не маючи можливості подрібно обчислити торговельний білянс кожної з названих трьох земель, ми звернемо тут увагу лише на їх безсумнівні надвишки згл. недостатки.

Дерево. Закарпатська Україна має 633.000 га, кругло половину території під лісом (48,3% по відрахуванні полонин). Ліс гарний і цінний (66% бучини, 10% дубини, 24% шпилькових). Він у 56% в державних руках і якраз ця частина вирубу йде переважно на експорт. Коли прийняти ту саму норму приросту і експлоатації ліса, що є по цей бік Карпат. в станіславівському воєвідстві, а саме: приріст 3,41 м³ з 1 га, то одержимо річної продукції дерева, при кругло 7.000 км² або 700.000 га лісової площі, — 2,38 міл. м³ дерева. Можемо сміливо прийняти що біля половини цієї продукції, а в кожному разі 1 міл. м³, йде на експорт поза межі Закарпаття. (Продукція Гал. Вол. земель в 1926 р. була кругло 9 міл. м³ або 3 міл. тонн; з того пішло на експорт близько 5 міл. м³⁴⁵) але треба пам'ятати, що запотребування дерева для будівель промислу в Польщі дещо більше, як на Закарпатті).

Українська Буковина займаючи дещо понад половину адміністративної (австр.) Буковини (5.276 км² на всіх 10.441 км²), мала теж приблизно понад половину дісової площі, а саме кругло 225.000 га. Це дуже великий відсоток, і відповідно до того країна ця давала багато дерева на експорт, який ішов головно вниз Прутом до портів Чорного Моря. Приймаючи подібний ключ про-

⁴⁴) Ст. Рудницький, Основи землезнання України, том 2. Ужгород 1926.

⁴⁵) З самої Галичини біля 1¹/₃ міл. тон (= са 4 міл. м³, гл. вище).

дукції, як для Закарпаття, ми одержимо цифру 855.000 м³ річної продукції, з чого найменше $\frac{2}{3}$ мусіло йти на експорт. В кожному-ж разі яких $\frac{1}{2}$ міл. м³.

Сіль. Закарпаття-це одинокє нині для цілої Чехословаччини джерело добування соли. Її добуто прим. — в р. 1929 — 174.000 тонн у вартості 56 міл. чеськ. корон (1 Кч = $\frac{1}{33}$ дол.). З того спотребовано на Закарпатті всього 7.000 тонн, решта отже 167.000 т. пішла на експорт до Чехії. Для порівняння приведемо, що ціле Галицьке Підкарпаття виварило в 1926. р. всього 48.000 тонн; славна Величка з Вохнею дала в цім році соли на-навіть менше, як наше Закарпаття, бо всього 168.000 тонн.

Худоба. На вивіз давала досить безріг Буковина, дещо худоби Бесарабія; свиней і худоби Закарпаття.

Хлібові збіжжя. Їх давала на вивіз одна тільки Бесарабія. Річна продукція пшениці виносила кругло 2 міл. с., жита 0,7 міл. с., кукурудзи (яка тут, як і на Буковині заступає по часті хліб, по часті бараболю) — 2,7 міл. с., разом всіх трьох родів 5.4 міл. с. Річне спожиття пшениці і жита в сусідуючій з Бесарабією Херсонщині було до війни 234 кг.⁴⁶⁾ для Бесарабії це давало-б біля 2,3 міл., з поправкою на більше спожиття кукурудзи як сурогату бараболі — біля 3 міл. с. Остає отже на експорт кругло $2\frac{1}{2}$ міл. с., переважно пшениці.

Закарпаття збирало в р. 1928. такі кількості збіж: пшениці 341 тис. сотн., жита 208 т. с., ячменю 44 т. с., вівса 336 т. с., кукурудзи 600 тис. сотнарів.

9. Місце України як етнографічної цілості у світовій продукції і товарообміні.⁴⁷⁾

Попробуємо зробити синтезу наших даних про зовнішній товарообмін України, трактуючи її як одну господарську цілість, і зясувати собі її місце у всесвітньому міжнародньому обороті. Очевидно, не маємо ні місця ні змоги дати подрібне зіставлення, та це й не є потрібне, бо міжнародна торговельна позиція України вирішується кількома основними позиціями. Ми про ті основні позиції товарообміну й будемо говорити; з інших виберемо тільки найважніші. — Для кращої ілюстрації подаємо при головних продуктах також дані про продукцію (виробництво).

Зіставлення робитимемо очевидно тільки в одиницях ваги, без узгляднення грошової вартости. Це друге й не є конче потрібне. — Дані про Вел. Україну беремо головно від Кривченка,⁴⁸⁾ про Кубань за І. Івасюком, про інші окраїни використовуємо цифри зібрані Др. І. Федевим, про Галичину наші повищі об-

⁴⁶⁾ Воблий, назв. твір стор. 69.

⁴⁷⁾ Див. рисунок ч. 8 і 9.

⁴⁸⁾ „Збірник стат. відомостей по нар. госп. України“, Київ 1919.

числення; інші, як вище. Дані про В. Україну і Кубань відносяться переважно до часу 1909—13, як »нормальних часів»; дані про Галичину до р. 1926—28. (Скорочення: В. У. — Велика Україна, Кб. — Кубань, О. — окраїни (Курщина, Воропінщина, Донщина, Ставропільщина і т. д.), Гал. — Галичина, Бк. — Буковина, Бес. — Бесарабія, Зак. — Закарпаття). — Що до В. У., Кб., Бес. і Бук. подаємо переважно передвоєнні дані; про Гал. пересіч. за 1927—1929. р.

Важніші предмети всеукраїнського експорту.⁴⁹⁾

Пшениця.

Продукція. Місце України як цілости в світовій продукції пшениці визначають слідуючі цифри.

Продукують її річно (міл. тонн): В. У. (довоєнні дані) 5,71, О. (довоєнні д.) 1,5, Кб. 1,94, Бес. 0,2, Бук. 0,01, Гал. 0,4; Зак. 0,03, разом етнографічна Україна **9,8** міл. тонн. Пересічний річний світовий збір до війни 102,8 міл. тонн, по війні (рр. 1922—1927) 107 міл. тонн. Участь України у світовій продукції — **9,5%**.

Вивіз. Україна, як цілість, експортує пшеницю у таких кількостях: В. У. 186.650 т. пуд., Кб. 57.190 — О (оцінка) 40.000 тис. пуд. = 4,1 міл. тонн. Бесарабія 0,25 міл. т., разом **4,5** міл. тонн.

Сума річного експорту пшениці усіх країн в р. 1909—13 була⁵⁰⁾ 17,6 міл. тонн; з додатком експорту України до Росії⁵¹⁾ 0,8 міл. тонн буде **18,4** міл. тонн. Отже частка України у всесвітньому довоєнному експорті пшениці була **29%**, себто більше як одна четверта частина! Це була величезна цифра. За рр. 1923—26 пересічний світовий експорт був 19,8 міл. тонн (як вище 0,8 міл. тонн (вивіз України в Росію, не узглядений у цифрі 19,8 міл. тонн), дає 20,6 міл. тонн світового експорту. Коли б і нині Україна була в стані довоєнної продуктивності, могла б давати $4,4:20,6 = 21\%$, отже все таки поверх $\frac{1}{5}$ світового експорту пшениці!

Від того часу чимало дечого змінилося як на світових ринках, так і на самій Україні. Безприкладна руїна с. господарства приголомшила експортну здібність »пшеничниці Європи« — не дивлячись на усі поліцейські заходи влади біля витискування хліба зі села, на всі хлібозаготівельні кампанії. За той час було всіляко і на світових ринках пшениці: був »ударний час« офензиви Амер. Спол. Держав, потім — по світовій війні

⁴⁹⁾ Сучасна економічна криза закріпила в цілому світі тенденції до господарської самовистарчальності і це підриває вигляди на більший розмах українського експорту в майбутнім.

⁵⁰⁾ Всі дані про світовий ринок за В. Тимошенком.

⁵¹⁾ Це конечно з огляду на математичну правильність обчислення.

прийшло там зменшення продукції (після спаду цін в роках 1921—22), зате появилася експортна офензива Канади і Аргентини.⁵²⁾ Зараз, уже від двох літ переживаємо нову знижку цін, за якою прийде очевидно нове переохолодження за океаном, а Україна мовчить. Її пшенична продукція в останніх 2 роках різко паде, очевидно не лише через неврожай 1928. р., як подають офіційно, але і з тих самих причин, які приневолюють Американців перекидатися на інші галузі продукції; тільки що на Україні нема куди дуже перекидатися, бо всюди чуває око »заготівельних органів« і селянство просто не обсіває піль при тих смішно низьких цінах, які йому монополюю шляхом т. зв. контрактації диктує уряд.⁵³⁾ (Уряд тут виконує ту роль, яку грає ринок і біржа в Америці).

В 1930. р., з осені починаючи, почався на ново експорт збіж, пшениці і жита, з Рад. Союзу, треба думати, що головню українського походження. Це т. зв. радянський демпінг, що наробив стільки шуму в Європі й Америці, а саме через те, що прийшов в пору страшеної і без того знижки цін рільних продуктів на світових ринках, а прийшов з цінами ще нижчими. Заходили довго в голову, як селянство в Радянщині може продавати свою працю аж по таких низьких цінах? Хіба воно навчилося таких нових методів господарювання, що їх ще не знають у світі і збільшило в трое-четверо урожаї з гектара? Або може так подешевіли в Рад. Союзі промислові вироби, що купна вартість селянського товару надзвичайно піднеслася? Виявилося скоро, що нічого подібного там не зайшло. Навпаки, врожаї з гектара як були так і є найнижчі в Європі, а вироби промислу без порівняння дорожчі, як поза Рад. Союзом. Секрет тільки в новім, ще більше загостренім способі витискування збіжжя з села при помочі »контрактації« і колективізації», котрі видають селянина зовсім в руки держави, єдиного майже закупщика і експортера зерна. Рад. уряд не скриває вже того, що приносить хліборобство в жертву справі індустріалізації (»пятирічки«); потребуючи для цього безміри машин і апаратур із заграниці, мусить здобувати закордонну валюту за всяку ціну — отже збуваючи єдине, що посідає Рад. Союз — зерно — по цінах, як на світовім ринку. Село притім голодує — але це все оправдують великою метою — пятирічки.

Та очевидно, що так вічно не буде і мусять прийти часи, коли зерно продаватиметься на підставі розцінки коштів продукції, — бо хіба прийшлося би втратити віру у силу здорового розуму. Прийде час, коли ціна праці хлібороба встановлятиметься не без його участі і очевидно перед Україною стане знова питання про вихід зі своєю пшеницею, своїм основним

⁵²⁾ Обширно і ясно представлено у згаданій вище праці інж. М. Храпка.

⁵³⁾ Про контрактацію чит. в „Кооп. Республіці“ за квітень 1931 р. (стаття др. Володимирова п. в. „Боротьба за хліб“).

майном, на світові ринки. Чи зможе вона і тоді їх удержати?

Це велике і складне питання. Ставить його М. Храпко і вирішує доволі песимістично. Тут справді переплітаються найріжніші моменти: своєкоштовність продукції, висота фрахтів, митні тарифи, стандартизація, елеватори, організація збутового апарату. Проблем — без числа. Та все таки ми не (дивимосся так чорно на справу, як М. Храпко. Основне, на чому він базує свої висновки, це відношення між цінами пшениці на Україні й на світових ринках, скажім в Бельгії чи Італії або Франції (старі місця збуту укр. хліба). Та М. Х. не узгляднув обмеження (зменшення реальної купної сили) рад. карбованця, він порівнює ціни на Україні (в копійках) з цінами на світових ринках, беручи карб. по офіційному курсу; виходить, що коли таку ціну заплатити на Україні за хліб та ще дочислити фрахт і накладні видатки, то експорт не виплатиться. — Коли би автор переводив свої обрахунки не в номінальній рад. валюті, а після її дійсної купної сили на Україні, то вийшло би, що пшениця тут найменше двічі менше платиться, як виглядає на позір і експорт напевно виплатився би. — Але і без того — новіці вже відомості свідчать про рентовність експорту з України. На доказ приведено зіставлення українських закордонних цін, надрукованих у офіц. рад. виданні («Україна» статист. збірник за 1929. р.):

Рік 1927/28. Ціни закордонні у % до заготівельних цін УСРР.

Ціни УСРР = 100.

Англія	жовтень	грудень	червень
пшениця	124,4	132,9	154,9
ячмінь	269,8	176,9	195,5
яйця	240,3	240,0	192,0
Німеччина	жовтень	грудень	червень.
пшениця	167,8	157,2	178,5
жито	242,3	238,9	281,3
ячмінь	215,7	—	липень 173,1

Навіть, як би не було знецінення рубля, то і при повищій ситуації на німецьких (не англійських!) ринках пшениці експорт був можливий, приймаючи за М. Шрагом, що накладні видатки з України за границю виносять біля 50 коп. за пуд. (або 3 крб. за 100 кг), а ціна вагалася біля 130 коп. за пуд, або 7,80 крб. за 100 кг. При тих умовах укр. пшениця коштувала в Німеччині 7,80 крб. + 3 крб. = 10,80 крб., а ціна в Німеччині стояла (1927-28 р.) са 160% української заготівельної ціни, цеб-то біля 12,5 крб.; значить, експорт оплачувався і навіть добре, коби лише було що експортувати.

Сучасна знижка цін постигла головню жито, пшеницю де-що менше і то не в такій мірі, щоби ця знижка могла цілком захитати повищою калькуляцією. Україна, як країна відносно молоді колонізації (степ, Кубань) країна, що досі при дуже примітивній агрокультурі все таки держалася на ринках, не має чого боятися за майбутнє своєї пшеничної культури. Річ тільки в тім, щоби населенню була дана більша свобода в організації збуту своїх продуктів та в свідомім стремлінні до заінтересування селянства взагалі плеканням пшениці. Зараз він — що за куріоз в країні створений для пшеничної сійби! — втікає від пшениці, бо на неї найшвидше накидається влада.

Ж и т о

не грало більшої ролі як предмет укр. експорту і то ні над Дністром ні на других двох займанщинах. (Випадок з радянським демпінговим вивозом жита не є доказом надміру того збіжжя на Україні). Місце України в світовій продукції визначають слідуєчі числа (в міл. тонн):

Продукція жита на В. У. (до війни 4.12, Кб. 0.11, О. (до війни) 0.9, Бес. 0.07, Бук. 0.01, Зак. 0.02, Гал. 0.58; разом 5.8 міл. тонн. Світова продукція до війни 45.0 міл. тонн, в рр. 1924—1928 пересічно 43.6 міл. тонн. Участь України: понад 13% світової продукції.

Ячмінь.

Продукція: В. У. (до війни) 4.4 міл. тонн, Кб. (до війни) 0.96, О. (до війни) 0.78, Гал. 0.31, Бк. 0.02, Зак. 0.004; разом 6.5 міл. тонн. — Світовий збір до війни 38 м. т., по війни (1924—1928) 35.1 м. т. Участь України 17% до війни, понад 18% по війні.

Вивіз України: В. У. 135.700 + Кб. 29.800 + О. (оцінка) 27.500 = 193.000 тис. пуд. = 3.0 міл. тонн.

Світовий пересічний експорт ячменю в рр. 1909—13 був са 5 міл. тонн отже частка України була 60%, зн. навіть більша, як в експорті пшениці. Україна сама давала більше половини світового експорту!

(В рр. 1923-26 світовий експорт 2.8 міл. тонн, в тім числі Рад. України 0.16 міл. тонн).

З розбудовою годівлі тварин на самій Україні, яка мусить прийти, коли Україна хоче розвиватися, а може і пивоварства, для укр. ячменю стеляться великі перспективи. Зараз ролі України, як експортера ячменю ще не заступив ніхто.

Т ю т ю н .

Вивіз. В. У. + Кб. = 6.350 тонн, від того довіз Галичини — 2.000 тонн, остає чистого експорту 4.350 тонн.

Не маючи дат про світовий експорт чи імпорт тютюну, не даємо порівняння.

Культура тютюну (з доз. пол. уряду) сильно росте в Галичині (за час 1924—28 з 631 тонн на 6.000 тонн!), отже цифра укр. експорту сьогодні вже повинна бути більша, як показано вище.

Певне світло на ролю укр. тютюну кине порівняння продукції. За роки 1911—15 на В. Україні зібрано пересічно 48.000 тонн (40—50% продукції цілої Росії), до того збір Кубані са 17.000 т. і Галичини 6.000 тонн, разом на Україні 71.000 тонн. Ціла СРСР випродукувала в р. 1927. 158 тис. тонн, все-світня продукція в цих роках була 1,350.000 тонн. Частка України в продукції кругло 5%.

Олійні насіння.

Продукція насіння. Олійних насінь різного роду зібрано: УСРР (1925 13,7 міл. сотн., до того збір Кубані (дов.) 4,2 м. с., Галичини (1929) 0,24 м. с., інших земель прибіл. 0,5 м.с., разом вся Україна 18,5 міл. сотн. річно.

Світова продукція льянного і конопляного насіння 1927-28 р. була 4,8 міл. тонн. (ріпак грає незначну ролю). Україна дає значну частину світової продукції олійних насінь. Це свідчить про те, які на Україні величезні можливості для розвитку миловарства а разом з тим скотарства (макуха як корма).

Продукція олію (соняшникового): УСРР (1927-28) 46.900 тонн, Кубань (1914) 97.600 тонн, разом 144.500 тонн. Для ілюстрації: в р. 1925. виносила світова продукція пальмового олію 437.000 тонн.

Вивіз: Кубань вивозить соняшн. олію 70 тис. тонн, від того довіз В. У. 28,5 тис. тонн, остає чистий вивіз 42,5 тис. тонн.

Макухи.

Вивіз: В. З. 4.700 тис. пуд., Кб. 5.000 тис. пд., разом 167.700 тонн.

Мід.

Вивіз: Кубань 3.517 тонн, Галичина (1/3 продукції) около 340 тонн. Разом 3.850 тонн.

Худоба, безроги, мясо.

Продукція. Стан рогатої худоби на укр. землях до війни був після Рудницького: 13,5 міл. штук. Перед Україною тоді стояли: Брит. Індія 112 міл., Спол. Держави 56 міл., Росія (без України) 40 міл., Бразилія 27 міл., Німеччина 20 міл., Франція 14 міл. Стан по війні: Бр. Індія 145 міл., Спол. Держави 57, СРСР без укр. терит. 57, Аргентина 37, Бразилія 34,

Німеччина 17, Україна етногр. 14,3⁵⁴), Франція 14,3, Польща (без укр. території, на якій є 3 міл. шт.) 6 міл. і т. д. Україна на 7. місці. Світовий стан біля 544 міл., Україна 2,6%.

Стан свиней: довоєнний стан на цілій етногр. Україні 7,1 міл. (Спол. Держави 61, Німеччина 22, Росія без України 9). По війні: Спол. Держави 52, СРСР без укр. терит. 18, Бразилія 16, Німеччина 19, Україна етногр. 9,⁵⁵) Франція 5,8, Польща без укр. територій 3,4. Україна на 5. місці. Світовий стан 213 міл. шт., Україна 4,3%.

Знаючи стан поголів'я скоту і безрог можемо обчислити річну продукцію мяса, приймаючи на основі досвіду Галичини, що з річного стану рогатої худоби йде на заріз кругло 33%, з безріг 70%. Для цілої України це робить: 4,7 міл. штук рог. худоби, 6,3 міл. штук свиней річного убою цих звірят.

Підрахунок вивозу виглядає так:

Худоба: В. У. 42.670 тонн + Кб. 25.000 тонн + Гал. 4.000 тонн, разом 71.670 тонн, з Буковиною, Закарпаттям і Окраїнами понад 75.000 тонн.

Свині: В. У. 11.000 тонн + Гал. 21.000 т. = 32.150 тонн, з Окраїнами, Буковиною, Бесарабією і Закарпаттям понад 33.000

Мясо: В. У. 10.200 т. + Гал. 5.300 т. = 15.500 тонн.

Загальна сума кругло 124 тис. тонн експорту.

Світовий експорт в часі 1915—1916 перес. 2,6 міл. тонн. Частка України 4,8%. Відносно найінтенсивніші в цій ділянці частини України, це Кубань (що до худоби) і Галичина (що до безріг).

Масло.

Вивіз Галичини 2.700 тонн. Дещо меншу кількість масла довозила В. Україна до війни, зараз уже В. У. має досить великих фабрик масла (головно кооперативних). Для дальшого розвитку маслярства є на цілій Україні, з виїмком хіба степової, величезні можливості і колись Україна може стати експортером масла світової міри. Уже й тепер з України вивозять перші партії масла. Значить, нинішній вивіз Галичини є вже ефективним вивозом з укр. земель і є міжнароднім чинником.

З огляду на надзвичайну вагу експорту масла для економіки зах. укр. селянства вже днесь, а ще більшу в майбутньому, подаємо тут для інформації (за проф. К. Рітгером)⁵⁶) перегляд світового ринку масла за 1917. рік:

⁵⁴) Подрібно: УСРР 8,2 міл., Окраїни з Кубанню з 5% приростом 2,5, Гал. 1,83, Півн. Зах. Землі 1,17, Бес. 0,29, Зак. 0,22, Бук. 0,11.

⁵⁵) Подрібно: УСРР 5,8, Окраїни з 25% приростом 1,4, Гал.-вол. Земля 1,4, Бес. 0,12, Бук. 0,11, Зак. 0,07.

⁵⁶) „Rolnictwo“, серпень 1930.

Т И С Я Ч Т О Н Н .

В И В Е З Л И

Д О В Е З Л И

Данія	143,0	В. Британія	294,0
Н. Зеландія	74,0	Німеччина	97,0
Голяндія	48,0	Швайцарія	8,5
Австралія	34,0	Канада	3,5
СРСР	30,0	Інші	49,8
Ірландія	23,0		
Аргентина	21,0		
Швеція	18,5		
Фінляндія	15,5		
Франція	10,7		
Польща (1928)	10,9		
(в тім укр. землі	2,7)		
Латвія	10,1		
Естонія	8,7		
Італія	3,5		
	<u>450,9</u>		<u>452,8⁵⁷⁾</u>

Які ще величезні перед нами можливості що до експорту масла, свідчить один погляд на великі позиції вивозу таких маленьких країн, як Данія, Ірландія, Латвія, Естонія і т. д. Відносно спожиття масла на голову населення зростає, отже зростає і світове запотребовання масла, про що свідчать цифри спожиття масла на душу населення прим. в Німеччині. Тут спожиття на душу зросло за час від 1913 р. до 1928 р. на 21,5%⁵⁸⁾.

Яйця.

Це один з найбільших скарбів нашої землі. Один погляд на світову статистику експорту яєць переконує нас про це. Загальна сума світового експорту яєць в р. 1927 була біля 501 тис. тонн; з того припадало на:

Т И С Я Ч Т О Н Н ⁵⁹⁾

В И В І З

Китай	83,2	Данію	52,6
Польщу (1929)	48,1	Ірландію	36,3
(в тім Галичина сама	28,1)	Бельгію	29,1
(Волинь)	3,1)	Югославію	26,4
Голяндію	62,0	Злуч. Держави	14,7
СРСР	69,9	Угорщину	14,0
(в тім УСРР біля 38%,		Болгарію	12,4
	отже 26,51)	і т. д.	

⁵⁷⁾ Пригадуємо те, що сказано на вступі про статистичну надвишку світового імпорту над експортом.

⁵⁸⁾ „Кооперативна Республіка“ Львів, червень 1930 р.

⁵⁹⁾ Цифри за „Яйцарством“ Е. Томашевського, Львів 1930. Як же вище було сказано, Галичина дала в 1930 р, ще більше, бо 37.076 тонн.

Д О В І З

Англію	213,1	Австрію	15,6
Німеччину	176,0	Японію	14,6
Еспанію	23,9	Швайцарію	10,9

і т. д.

Пригляньмося повищим цифрам. Основну масу яєць для потреб світового ринку (який становлять головно ринки Англії й Німеччини, подібно як при маслі) достарчують: Китай, Польща, СРСР, Голандія, Данія., Пригадаймо, що сказано вище, що до війни В. Україна давала 63,7 тис. тонн, отже тільки, що ціла нинішня Польща. Коли взяти на увагу величезну територію Китаю і самої Росії, то бачимо, що найбільше інтенсивними що до яйчарства в цілому світі є: Голандія, Данія, Польща, Україна. Коли прийняти, що нинішній ненормальний стан сіль. господарства на Україні є тільки переходовий, то прийдемо до висновку, що Україна може нині давати світовому ринку такі кількості яєць:

УСРР (без окраїн) до війни	63.660 тонн
(і то без вивозу в саму Росію!)	
Гал. пересічно за 1927—1929	31.300 тонн
Волинь	3.126 тонн
Кубань	270 тонн
інші землі	500 тонн
разом кругло	98.800 тонн

Колиб узгляднити ще окраїни УСРР, тоді повища цифра повиннаб збільшитися ще на яких (мінімально) 5.000 тонн.

Отже Україна стоїть в дійсності що до вивозу яєць на першій місці в світі (перед Китаєм). Вона сама може дати 22% нинішнього світового вивозу і то при відомій невисокій у нас культурі птахівництва. Вже той один факт повинен переконати всякого про величезну вагу піднесення у нас птахівництва та кооперативного збуту яєць. Величезний відсоток вивозу яєць з нашого краю пояснюється головно надмірним зубожінням селянства, котре жалує собі і дитині яйця (так як тепер вже й молока), віддаючи все на ринок. Яйця — фактична українська роздрібна монета.

При сумі світового експорту яєць до війни (за Суховим 7 мільярдів штук, числимо по 66 гр штука) в висоті 462.000 тонн частка соборної України була 23%. Нині значно менша, через упадок селянського господарства в наслідок політичного й економічного утиску і виносить: В. У. 26,5 тис. тонн, Гал. з Волиню 31,2, інші землі кругло 0,8, разом 58,5 тис. тонн, значить 11,7%.

Цукор.

Продукція цукру, сирого, нерафінованого, на укр. землях: В. У. (до війни) 1,17 міл. тонн, Гал. (в рр. 1928—1930) біля 0,03, разом 1,2 міл. тонн. Світова продукція (бурякового й трощевого) до війни була 17,6 міл. тонн; частка України кругло 7%. По війні світова продукція зросла до пересічно 23 міл. тонн, отже частка України, якщо продукція стоялаб тут на довоєнному рівні, булаб 5,2%.

Вивіз: В. У. до війни: 55.000 тис. пудів, від того Кб 760 (довозить!) = 54.240 тис. пуд. = 904 тис. тонн. Всесвітний експорт цукру складаємо так: для європейських держав беремо довоєнні дані (не маючи в руках свіжіших), для Куби (Спол. Держав) і Яви дані з після війни:

Європа (за десятиліття 1903—1913)	2,161.000 тонн
Спол. Держави (за 1920 р. — 1921 р.)	390.000 тонн
Ява (за 1921 р. — 1922 р.)	1,738.000 тонн
	4,289.000 тонн

Додавши (коректив!) неузгладнений експорт України в Росію (750.000 тонн), одержимо суму світового експорту **5,04** міл. тонн.

Частка України: 17,9%. Це свідчить про могутність України як продуцента цукру у всесвітньому розмірі, та її потенціяльне значіння як міжнароднього господарського чинника.

Спирт.

Що до продукції чистого алькоголю (100°), то довоєнна Росія стояла на першому місці в світі (на жаль головно для консумпційних цілей), продукуючи в р. 1913 442,8 міл. літрів. На Україну з того припадало аж 30%, а саме 132,8 міл. л. Інші держави тоді продукували: Німеччина 370 м. л., Спол. Держави 350, Франція 300, Австро-Угорщина 270, Англія 110.

Повоєнні відносини дещо інші: Продукція сильно зменшилася, як рівнож спожиття. На першій місці 'Спол. Держави 259 м. л. (в 1925 р.), Німеччина 223 м. л., Франція 202 м. л., СРСР 172 м. л., в тім УСРР 54 м. л. (1927-28 р.), Англія 94 м. л., Польща 63 м. л., ЧСР 63 м. л., і т. д.

Продукція українських земель: УСРР 54 міл. л., Галичина 6 міл. л. (решта земель — невідомо, в кожному разі не дуже багато), разом кругло 60 міл. літрів річно, що робить (при світовій продукції по війні 1200 міл. л.) кругло 5% світової продукції.

Вивіз: В. У. 4.180 тонн.

Вугілля.

Довоєнна продукція України 25,3 міл. тонн, повоєнна відбудовується щойно від пару літ, як показують цифри:

в госп. роках

	1924/25	1925/26	1926/27	1927/28
добуто камян. вугілля тонн	9,028.420	14,193.270	17,511.110	19,187.930
антрациту „	2,216.800	3,670.670	4,811.540	5,617.940
	11,245.220	17,863.940	22,322.650	24,805.870

при світовій продукції вугілля в р. 1928 в кількості 1.240 міл. тонн українська продукція представляла собою рівно 2% (до війни біля 2,2%).

Експорт України представлявся так: В. У. давала (до війни) біля 10 міл. тонн; від того відняти імпорт Куб. са 2 міл. тонн і Гал. теж тільки — дає на експорт 6 міл. тонн. В майбутньому Росія буде очевидно приневолена таки почати серйозну експлоатацію своїх сибірських покладів вугля (Кузнєцький басейн) і Україні прийдеться звернутися на інші ринки: Італії, Півд. Франції, Єгипту і т. д., куди зрештою і зараз відходять, невеликі, правда, партії вугля (біля 1/2 міл. тонн річно).

Експорт головних держав-експортерів в р. 1928. був: Англія 50,8, Німеччина 23,9, Спол. Держ. 17,7 міл. тонн, Польща 12,5 міл. т., разом кругло 107 міл. тонн. Україна зі своїм (довоєнним) експортом 6 міл. тонн має все таки досить поважне місце, майже 6% світового експорту.

Руда залізна і манганова, сире залізо (чавун).

Продукція. Залізної руди добували в рр. 1911—13 5,9 міл. тонн (вся Росія 8,2 міл. тонн, отже процент України 71,5%). Манганової 202 тис. тонн (Грузія 650 тис. тонн). В р. 1927—28 4,4 міл. тонн руди зал. і 1,0 міл. тонн мангану (Нікополь, Херсонщина). Продукція має тенденцію зростаючу з року на рік, особливо в наслідок здійснювання «пятирічки», головню коштом українського вугля і заліза.

Разом залізоплавних руд до війни 6,7 міл. тонн, зараз 5,4 міл. тонн. З того виробляли: в 1911—13 рр. 2,8 міл. тонн чавуну (сирого заліза), а з нього 2,4 міл. тонн сталі. Решту руд вивозили. По війні (1927-28): 2,3 міл. тонн чавуну, 2,0 міл. тонн сталі.

Порівняння. Світове добування зал. руд. у 1926 р. — 155,0 міл. тонн (Prof. Hickmann's Geogr. Stat. Univ. Atlas 1929), частка України (довоєнний стан!) 4,3%. Світова виплавка чавуну 1927 р. була 82,6 міл. тонн (1913 р. було 76,3 міл. тонн, в 1929 р. вже 93,8 міл. тонн). При українській продукції в 1927 р. 2,3 міл. тонн, це робило 2,7%.

Нерівномірність ролі України в продукції руд і плавленню заліза пояснюється тим, що з України вивозиться досить не-виплавленої руди. Це є взагалі ненормальне явище; крім України зал. руду вивозять ще тільки ті країни, що не мають на місци доволі потрібного топливного матеріалу і коксу (Франція,

Швеція, Еспанія). Правда, вивіз залізн. руд з України був зникаючий в порівнянні з вивозом прим. Франції (в 1927 р. вивозила 16 міл. тонн, з України в р. 1909—11 вивозили $\frac{1}{2}$ міл. тонн річно).

Вивіз. Міжнародне значіння України в ділянці заліза виявляється покищо в тім, що Україна є головним (і примусово дешевим) доставцем заліза для Росії. Коли прийняти норму спожиття сирого заліза для України ту саму, що була в цілому Рад. Союзу (в р. 1927 пересічно 21 кг на душу), го виходило б, що Україна спотребовує біля 630.000 тонн свого заліза, решту себто в 1927. р. понад 1,6 міл. тонн вивозить до СРСР, не одержуючи нічого за самий матеріял, бо він рахується державною власністю, як усі гірнини. Коли взяти на увагу довіз Галичини і Окраїн, то остане на чистий вивіз до $1\frac{1}{2}$ міл. тонн.

Нафта.

Продукція. Гал. 751.000 тонн, Кб. (1912 р.) 148.000 т., разом **899.000** тонн. Світова 1923—1929 перес. 168 міл. тонн; Україна понад $\frac{1}{2}\%$.

Вивіз нафтових продуктів. Гал. 567.000 тонн + Кб. 3.300, від того довіз В. У. 290.700 тонн, остає чистий експорт 290.000 тонн. Довоєнний світовий експорт нафти був (за Тимошенком) 13 міл. тонн, нині найменше 50 міл. тонн; участь України нині яких понад $\frac{1}{2}\%$.

Дерево.

Продукція (річний приріст): В. У. після обчислень Госплану 10,3 міл. м³, Окраїни з Кубаню (числячи таку саму норму приросту, отже 2,9 м³ на 1 га) 2,8 м. м³, Гал. 5,2, Зак. 2,4, Бук. 0,9, разом **22.6** міл. м³.

Вивіз. Гал. 4 міл. м³, Зак. 1 м., Бук. $\frac{1}{2}$ м., Кб., Чорноморя разом найменше $1\frac{1}{2}$ міл. (за Сулятицьким сама Кб. вивезла 1911. р. дерева за 6,6 міл. карб., отже рахуючи по 17 карб. за тонну (норма Кривченка) приходимо до цифри кругло 400 т. тонн або 1 міл. м³), разом 7 міл. м³; довіз В. У. за Кривченком біля 3 м. м³ (понад 60 тис. пудів), отже в результаті має Україна поважну надвишку, біля 4 міл. м³.

Світовий вивіз оцінює Сухов на 40 міл. тонн, себто, яких 120 міл. м³, вивіз України становить отже 3,3%.

Нині головними доставцями на світових ринках є: Фінляндія 14 міл. тонн, Польща 10,7 м. т., в тім українські землі близько 2 міл. тонн, Швеція 9 міл. тонн, СРСР 5,5 м. т.

Потасова сіль.

Продукція: Гал. $\frac{1}{3}$ міл. тонн. Світова 14 міл. тонн. Україна 2,4%.

Вивіз. При сучасному стані дає Галичина 325.000 тонн на експорт. все таки так все не буде, бо мусить і на Україні

прийти до інтисифікації управи ріллі, а тоді В. Україна і Кубань спотребують очевидно всю надвишку Галичини.

Сіль (їдома).

Продукція: В. У.: (1927/28) кругло 946 тис. тонн, Гал. 48 тис. тонн, Зак. 174 тис. тонн, Кб. (наше власне обчислення на підставі квоти спожиття соли на душу і цифри про довіз соли) 17 тис. т., разом 1,18 міл. тонн.

При світовій продукції соли (1925.р.) 23,6 міл. тонн це становить дуже поважну цифру 5%. Продукція самої УСРР проти продукції цілого СРСР становить 40%.

Вивіз: В. У. біля 150 тис. тонн, Зак. 167 тис. т., разом 317 тис. т., від того довіз Кб. 28 тис. тонн, остає на вивіз 289 тис. тонн, отже поважна кількість, котра перевищує прим. річну продукцію соли в Канаді.

Хліборобські машини.

Вивіз із України: В. У. 26.533 тонн, від того Гал. 3.000, Кубань біля 32.000 тонн, в результаті маємо дефіцит біля 10.000 тонн. Однак при індустріялізації України він може бути легко покритий і перевищити потребу.

*

Переходимо до найважливіших предметів всеукраїнського імпорту.

Мануфактура.

Довіз: В. У. 3.700 т. пуд. + Кб. 550 т. пуд. разом 70.800 + Галичина 10.000 т. + інші землі, разом са 80.000 тонн.

Це величезна (відносно) цифра. Україна, як ринок текстильних виробів може бути і є предметом великого зацікавлення таких країн, як Росія, ЧСР, Німеччина, Польща.

Бавовна.

Довозить головню В. У. для своїх текстильних заводів, яких все таки дещо має. Довіз 1909—11 був 970.000 пудів = 16.000 тонн. До того бавовняної пряжі В. У. 13.600 тонн.

Машини (не рільничі).

Довіз: В. У. 1.534 т. пуд., Кб. біля 800 т. пуд., разом 68.900 тонн + Гал. 7.000 тонн — 76.000 тонн. Ринок для Німеччини, ЧСР, Спол. Держ., Англії, Франції, Бельгії.

В міру розбудови важкого промислу України, головню кругом Донбасу і Дніпрельстану є можлива самовистарчальність України в цій ділянці.

Цемент.

Довіз: В. У. + дещо Галичина = са 180.000 тонн. Ринок для Росії і Німеччини.

Р и б а.

Довіз: В. У. 10.800 т. пд. + Кб. 1.000 т. пд. + Гал. 13.500 тонн = 203.800 тонн. Ринок для півн. країн (прибалтійських).

Папір і целюльоза.

Довіз: В. У. 1.510 т. пд., Кб. 150 т. пд., Гал. 13.000 тонн, разом біля 40.000 тонн. Ринок для Росії, Німеччини, Франції і др. Україна має всі дані для розвитку власної паперової промисловости.

Краски і хемікалії.

Довіз: В. У. 7.000 тонн, Гал. 5.000 тонн, Кб. напевне тільки-ж. Разом біля 15.000 тонн. Ринок головно для Німеччини, хоч розвиток хемічної продукції на Україні йде швидко вперед.

Фосфорити та інші шт. угноєння (крім калія).

Довіз: В. У. 40.600 тонн, Гал. 12.000 тонн, разом са 50.000 тонн.

Кольоніяльні товари, галянтерію, апарати і т. д. лишаємо на боці.

На тім закінчуємо наш, може надто сміливий, та все таки не дуже неправдоподібний підрахунок господарських взаємин України, понятої як одна економічна цілість, із зовнішнім світом. Таке поставлення справи — річ необхідна, хоч би спершу в теоретичних обчисленнях; необхідне воно не тільки як як виховуючий чинник, але й як практичний провідник для тих громадян України, що думкою сягають поза існуюче і думають серйозно про плянове будівництво власної економіки, себто опертої в першій мірі на тих засобах, які посідає сама українська земля, без огляду на нинішні кордони.

10. Закінчення.

Місце України в світовому господарстві впливає само собою з приведених даних і цифр. Памятати треба лише одне: »все пливе«. Усе життя особливо ж господарське, знаходиться в постійному русі. Що було учора, може не бути завтра; двигуном же цього руху є в першу чергу сама людина, людина, як маса, як величезний збірник енергії, іноді лише потенціональної, де інде високо активної. Активність десятків мільйонів мас населення творить поступ і приводить іноді навіть за час пару літ до основних змін у господарській структурі країни (яскрі приміри: зміни в сільсько-госп. продукції Спол. Держав по війні, блискуча офензива молочарства в Латвії та Естонії, поступ молочарства в Польщі, в тім числі особливо на Захід. Україні і под.).

Вся річ у вихованні мас до госп. активності. Нехай про це тямлять усі, в кого є змога впливати на це виховання, давати йому напрям.

Україна — багатий з природи, багатий здібностями своєї людності край. Це одна з найпродуктивніших закутин земної кулі; це один з тих басейнів, за які все в історії світа йшла, йде, і буде йти »боротьба велитнів«. Як цілість — це є Країна, що має всі дані для того, щоби стати самовистарчальною в господарстві, що є ідеалом сучасної національної економічної політики.

Нехай же свідомість величезного господарського значіння українського басейну на земному гльобусі стане тим чинником, який буде вічно нагадувати українським людям повищу істину; про потребу виховання мас до господарської активності. Нехай знання економіки своєї країни тим глибше переконає їх про те, що для того, щоби цю земну закутину все таки, навіть проти волі всіх велитнів, удержати у своїх руках, а навіть »стати господарем на ній« — буде потрібно велитенських змагань, величезної дисциплінованості всього укр. населення, колюсального здвигу його активності.

Вплинути на скріплення тієї свідомості — така була м. і. мета цієї нашої роботи.

Джерела:

Ст. Рудницький, Основи землезнання України, II. том. Ужгород 1926.

А. Сухов, Економічна географія УСРР та СРСР, Харків 1929.

Н. Баранский, Экономическая география СРСР, обзор по областям Госплана, Москва, 1927.

К. Воблий, член ВУАН, Економічна географія УСРР, Харків 1929. (4. вид.).

В. Тимошенко, проф., Вчення про світовий ринок, Подєбради 1923.

К. Коберський, Економіка українських земель під Польщею, Львів 1928.

І. Івасюк, Кубань, економічний нарис, Прага 1925.

П. Сулятицький, Нариси з історії революції на Кубані, Прага 1926.

О. Кіцера, Закарпатська Україна, Подєбради 1923. (праця студента Укр. Госп. Академії.).

М. Храпко, Відбудова укр. хлібного експорту в звязку з конюнктурою на світовому ринку (дипльомна праця абсольвента Укр. Господ. Академії), Подєбради 1927.

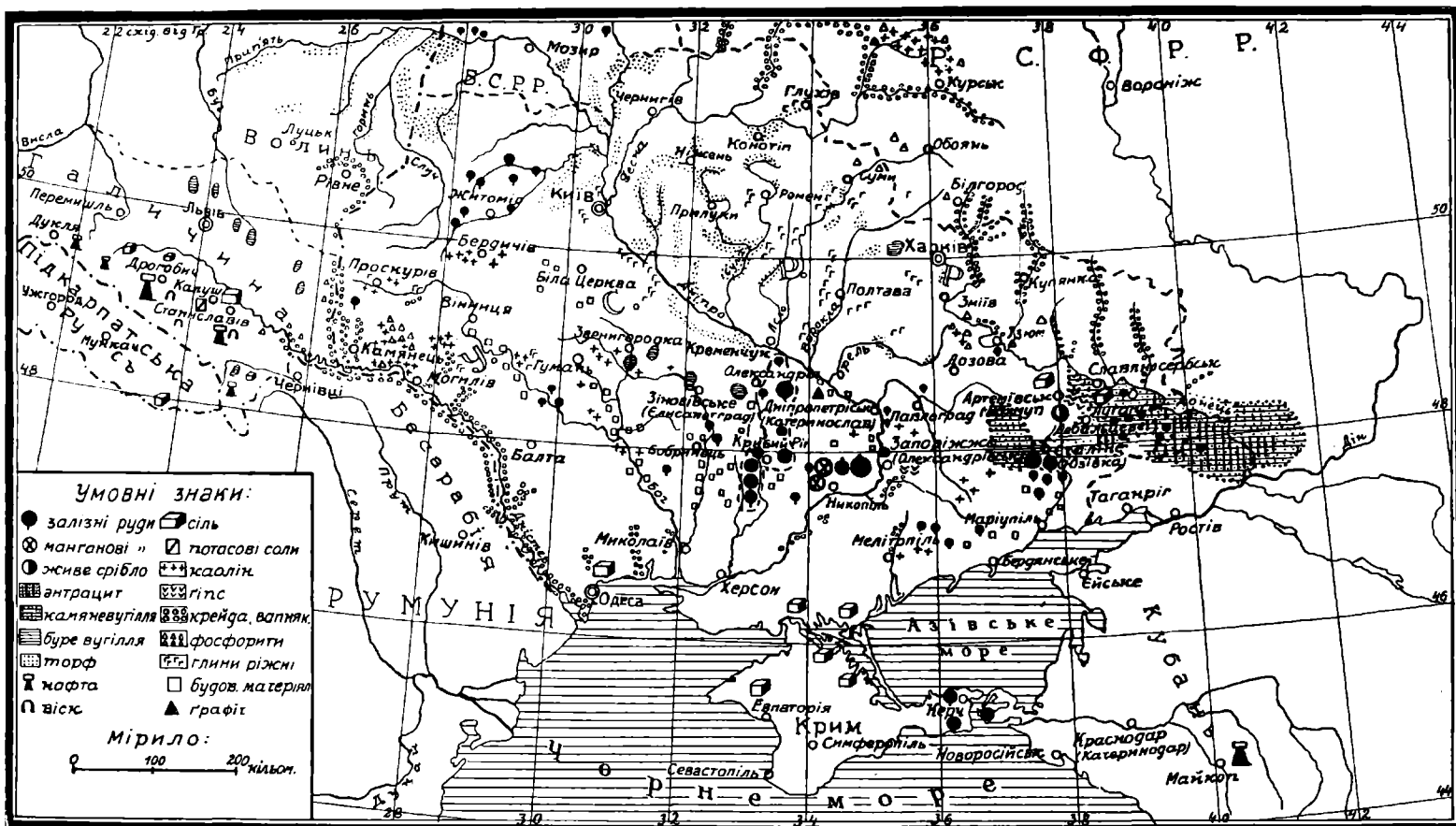
L. Bigeleisen, Stan ekonomiczny Małopolski, Kraków 1920.

O. Frieber, Der Handelshafen Odessa, Breslau 1912.

Энциклопедія русского експорта, Берлин 1924.
М. Шраг, Зовнішня торгівля України, Харків 1924.
Kurt Ritter, Статті передані в „Roľnictwo“ за 1930. р.
О. Мицюк, проф., Селянство й економіка большевизму, Львів 1930.
Економічна політика ВКП(б), Хрестоматія, V. част., вид. Інституту Марксизму-Ленінізму, Харків 1930.

Статистичні збірники та інші джерела:

Г. Кривченко, Збірник статистичних відомостей по народньому господарству України, Київ 1919 р.
»Україна«, статистичний збірник, видання держ. Стат. Уряду УСРР, Харків. Річники 1926—1929.
„Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej“, річники 1925—1930.
Prof. Hickmanns Geographisch-statistischer Universalatlas, Wien 1929.
Видання чехословацького статист. уряду в Празі. Статті в »Кооперативній Республіці« (укр. економічно-суспільний місячник, Львів, вид.є Ревіз. Союзу Укр. Кооператив). 1928—1931.
Біжуча преса й журнали.



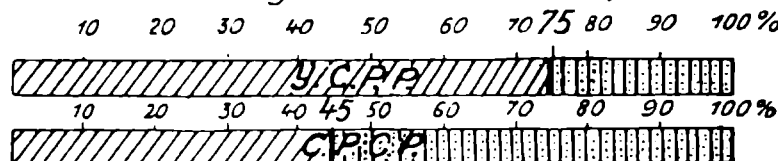
Величина територій деяких більших держав.



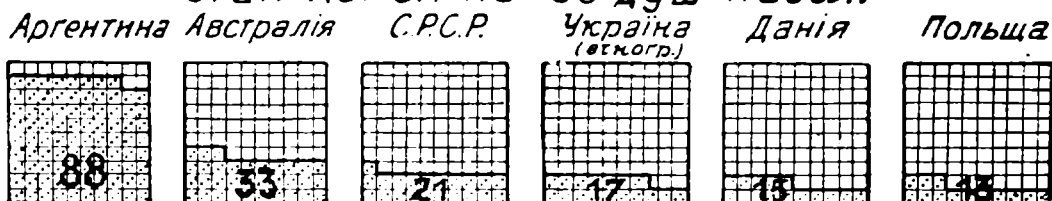
Орна площа (в %)



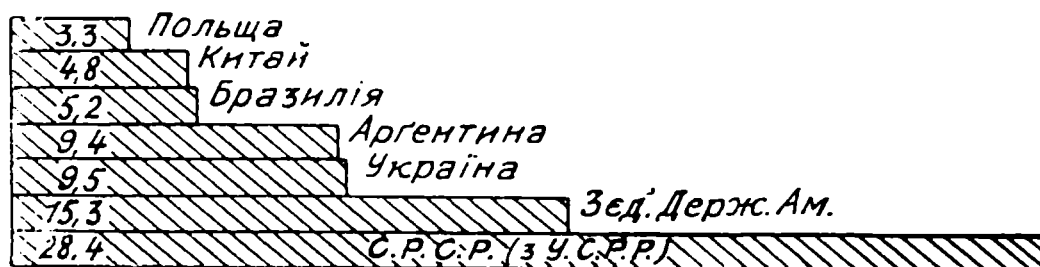
(▨) Ужиткова і (▩) неужиткова площа У.С.Р.Р. і С.Р.С.Р.



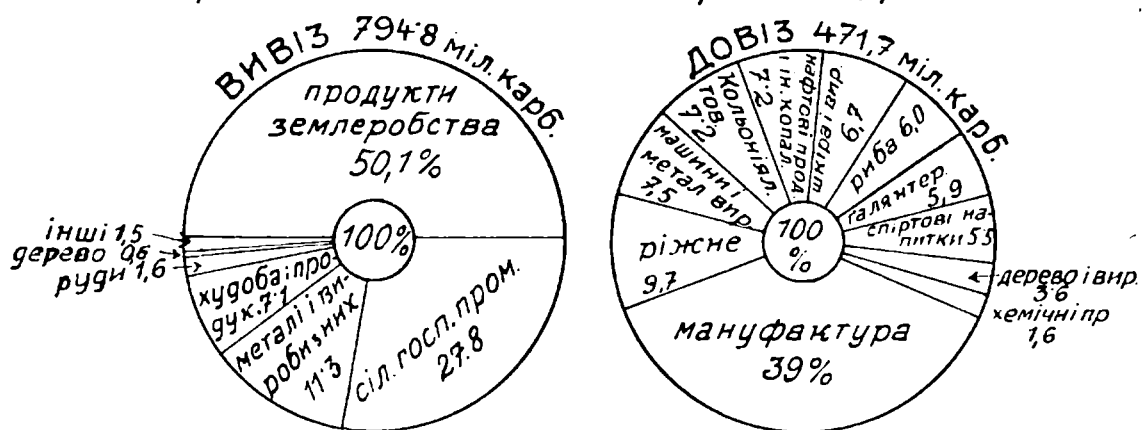
Стан коней на 100 душ насел.



Кількість коней (в міл. штук)



Торговельний білянс В. України в рр. 1909-1911.



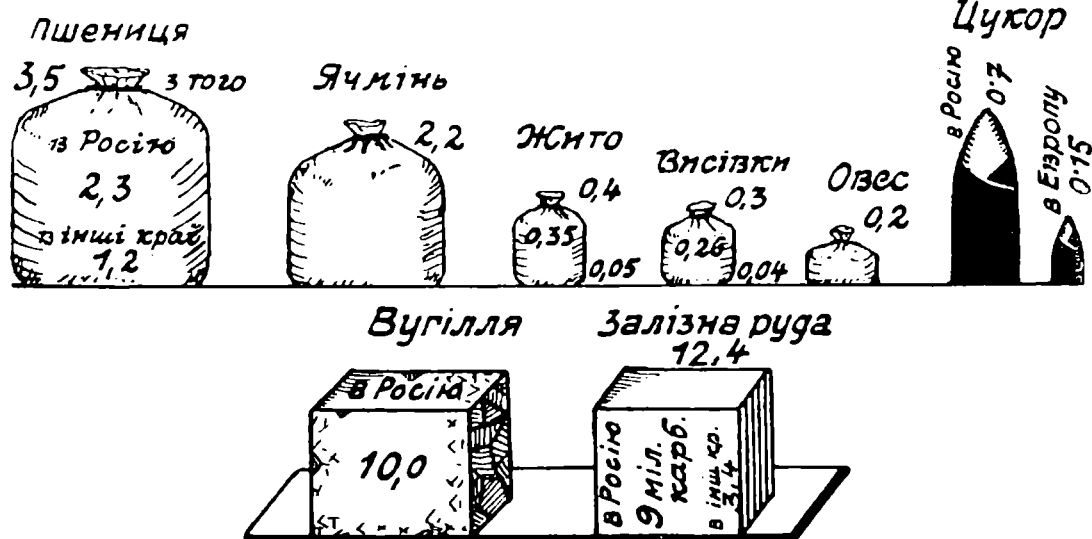
Зносини В. України з б. Росією до війни (в міл. карб.)



Участь В. України в довоєнному вивозі б. Росії (в %)



Вивіз збіж з Вел. України (в міл. тон)



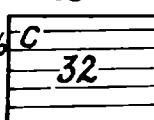
Участь У.С.Р.Р.(У) в продукції С.Р.С.Р.(С)

в мільйонах і %

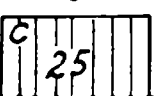
Рогата худ.



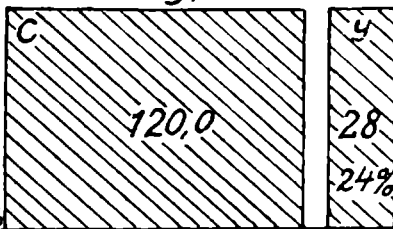
Коні



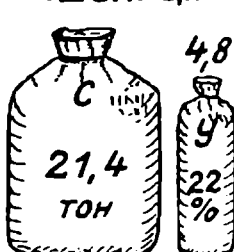
Свинні



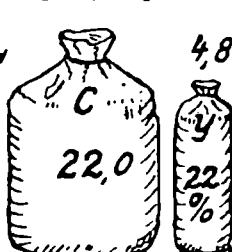
Кури



Пшениця



Жито



Ячмінь



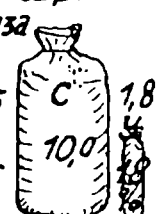
Овес



Кукурудза

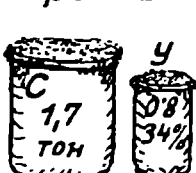


Картопля

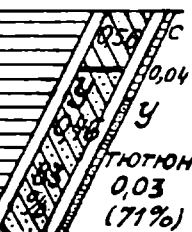
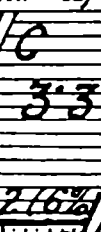
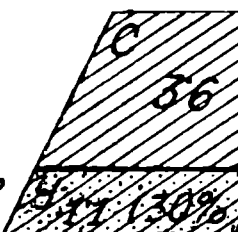
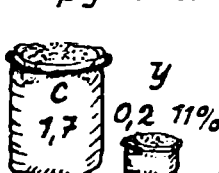


Соняшник Леніконоп. буряк цукр. (в мільй. га)

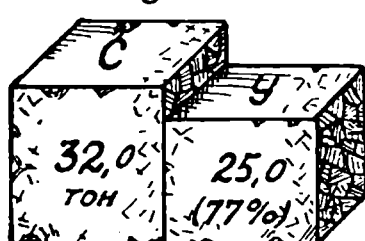
Гречка



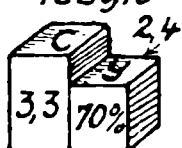
Стручкові



Вугілля



Чавук



Сіль



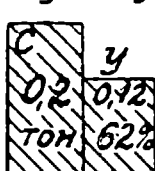
Цукор



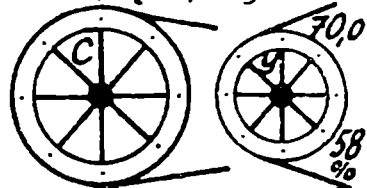
Спирт 100°



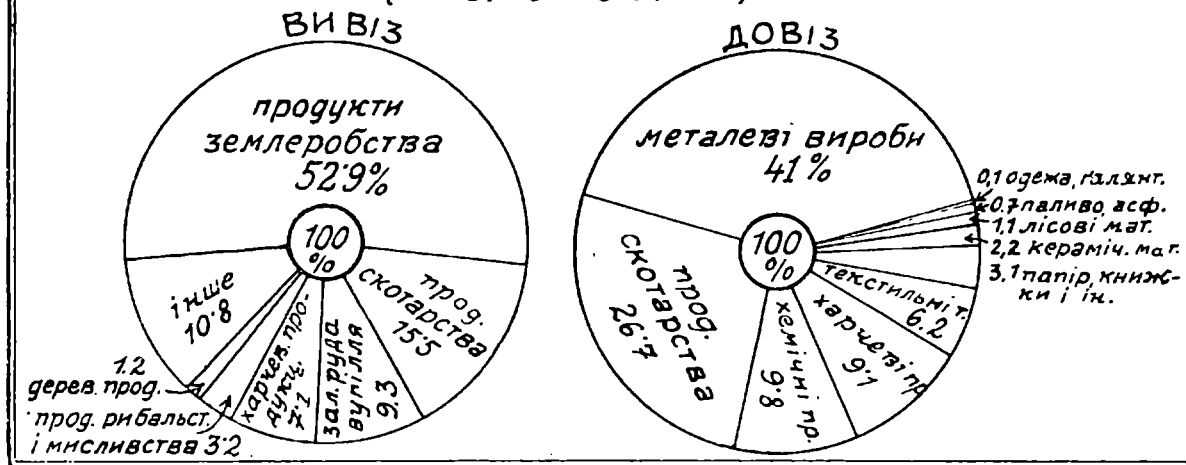
Сода і луги



Сіл. господ. машини 120,0 (карбов)



Структура вивозу і довозу У.С.Р.Р. 1926/27 в % (без зносин з С.Р.С.Р.)

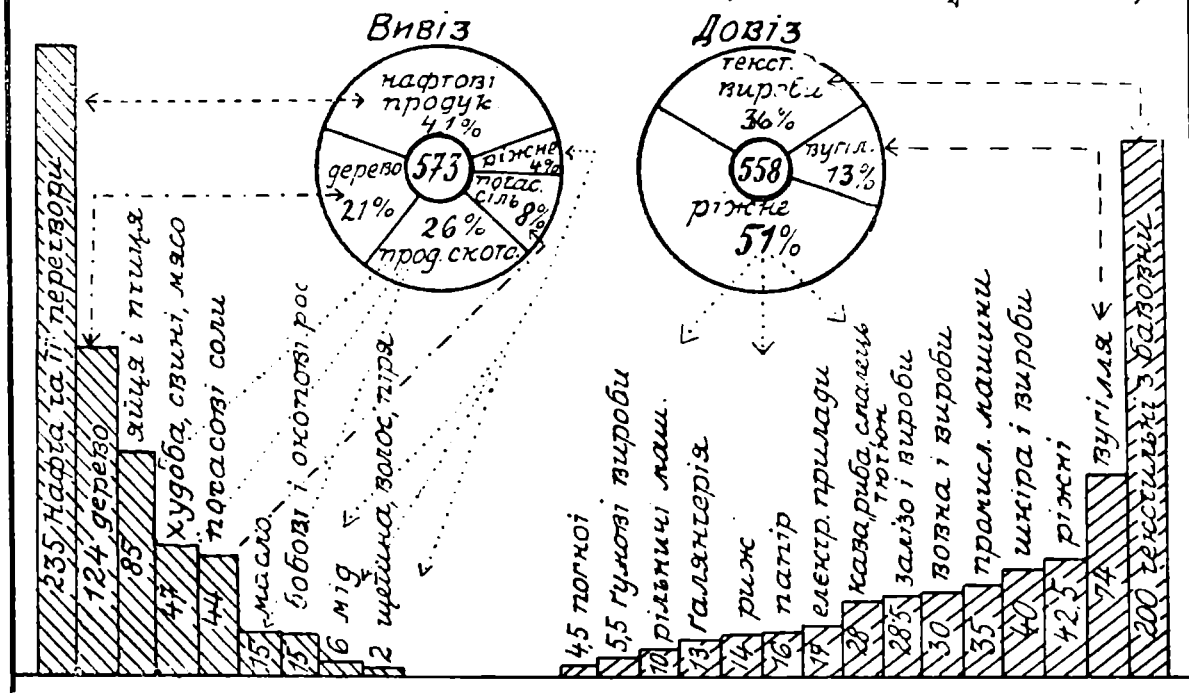


Ч. 6, до стор. 37—38.

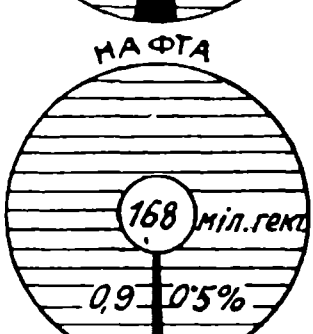
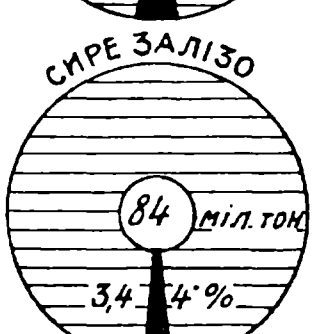
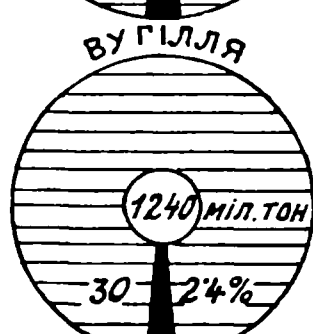
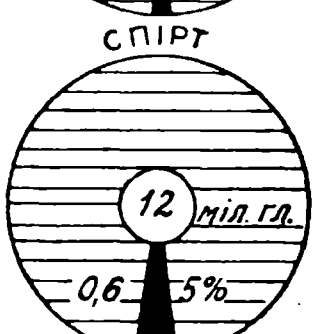
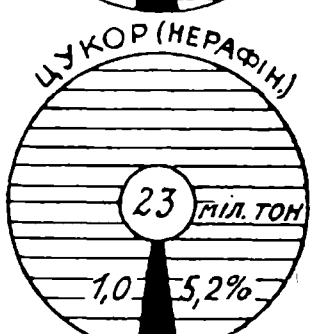
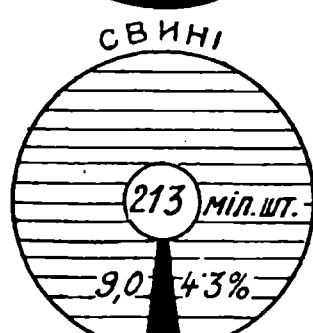
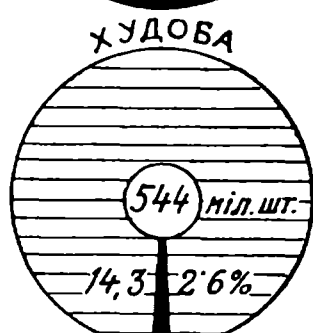
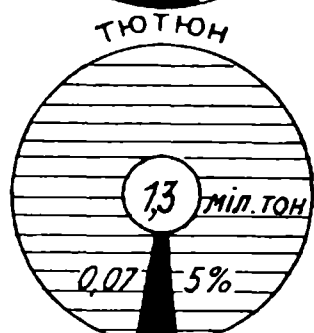
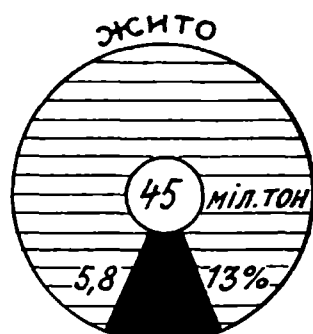
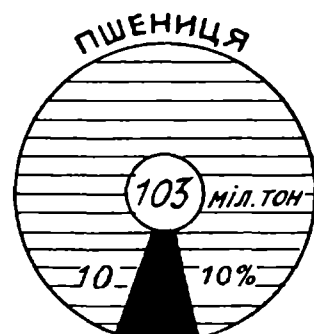
Торговельний білянс Галичини

(в міл. пол. золотих)

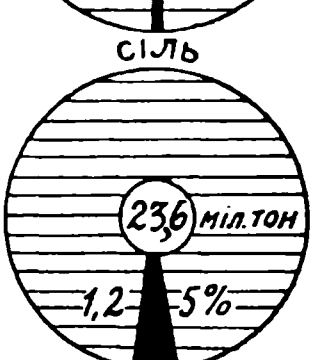
(до 1 тис. злот.)



Ч. 7, до стор. 61.



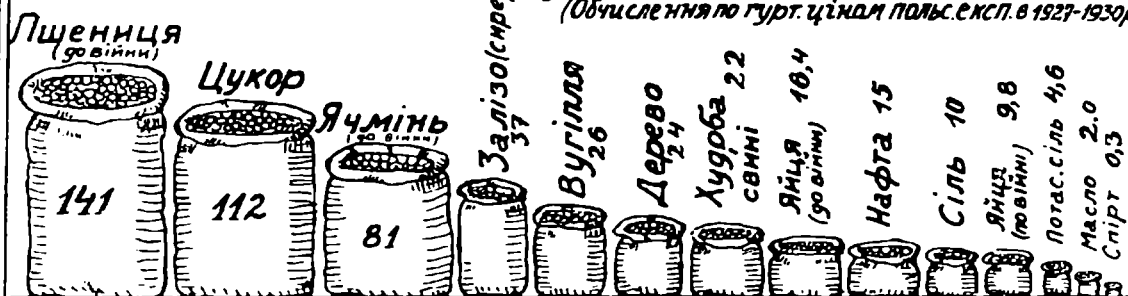
**ВІДНОШЕННЯ
ПРОДУКЦІЇ
УКРАЇНИ
(В ЕТНОГР. МЕЖАХ)
ДО
СВІТОВОЇ
ПРОДУКЦІЇ**



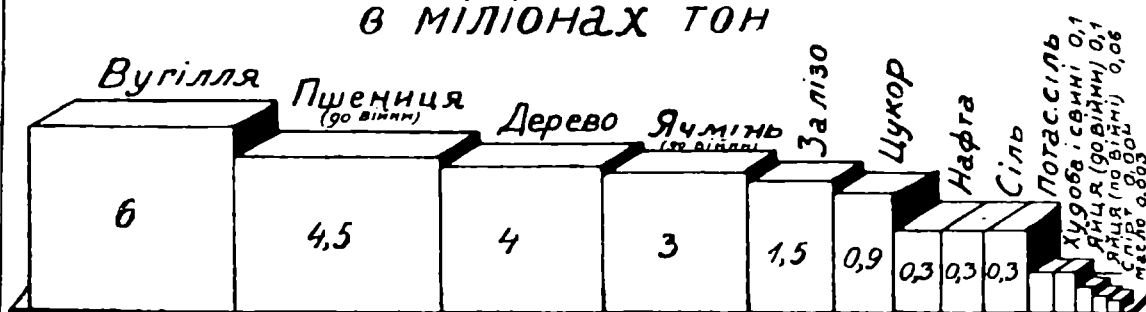
Числа в середині
подають світову про-
дукцію; числа ліво-
руч чорного вирізка
величину продукції
України; числа прав-
воруч процен. відно-
шення до світ. продук.

Експорт головніших товарів етн.України в міл. долярів

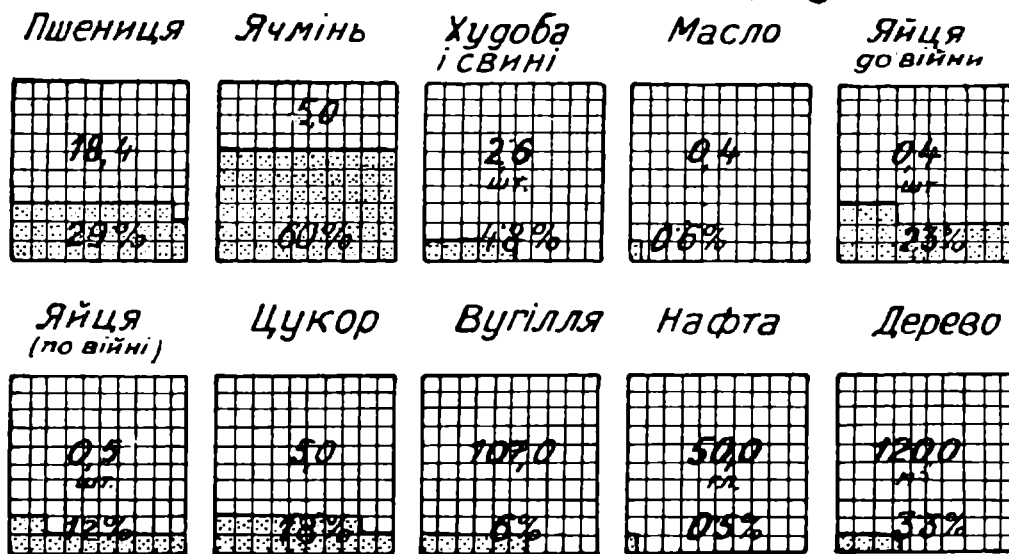
(Обчислення по гурт. цінам польс. експ. в 1927-1930 р.)



в міліонах тон



Відношення експорту України (в етногр. меж.) до світового експорту.



Процентне відношення експ. України до світ. експ.
 Світовий експорт в міл. тон. (шт., гл., м³)

Річевий показчик.

Австралія	8, 10, 22, 71	Воблий	10/1, 28/9, 33, 36, 64
Австрія	9, 33, 53, 55/6, 72	вовна	25, 28, 38/9, 46, 58/9, 61
Австро-Угорщина	12, 26, 55, 73	водна енергія	9
авта	25/6, 60	воли	10
Александрія	17	Волинь	8, 14, 22, 47, 52, 57/8, 63, 71/2
Америка південна	50, 55	Володимирів	35, 66
„ північна	11, 17, 19, 20, 22	волос	55, 61
Амурський край	6, 7	Вороніжчина	7, 14, 22, 65
Англія	5, 7/11, 19/23, 26, 33, 40, 54, 56, 71/4, 76	вугіль	8, 23-27, 29-32, 37-9, 41-6, 58/9, 73/4
антрацит — вугіль		„ білий	9
Аргентина	10, 18/9, 22, 65, 69, 71	Галичина	7-10, 12, 22, 26, 47-62, 63-5, 68-77
Астраханські землі	7	Галицький	15
асфальт	38	Гікман	10, 74
Бавовна	25/6, 59, 61, 76	глина	12
Баранський	15, 31, 44, 48	годинники	60
Бегачель	11	Голяндія	19, 20-22, 33, 71/2
безроги — свині		горальництво	21, 42
бекони	54	горіхи	26, 46
Бельгія	9, 20/1, 40, 56, 67, 71, 76	городовина	15, 49
бензина	41	горох	20, 50, 61
Берлін	56	гречка	29, 30
Бесарабія	7, 18, 20, 62-4, 65, 68, 70	Греція	17, 26
біб	20, 50, 61	грошовий дохід с. г.	50
Бігеляйзен	12, 48, 50	Грузія	74
Білгород	44	Гази земні	9, 56
Близький Схід	17, 21	галантерія	14, 24/5, 38/9, 59-61, 77
бляха	26	Геологічний конгрес	8
бобові рослини	20, 29, 49, 61	глявберька сіль	58
Болгарія	19, 71	гумові вироби	60/1
„Большевик України“	43, 44	Далекий Схід	6, 10
Боріт	13	Данія	10, 21, 33, 48, 71/2
Борислав	56	демнінг	66, 68
борошно — мука		дерево	12, 14, 22, 26, 32, 37/38, 41, 44-7
Боснія	53		55-8, 61, 63, 75
Бохнія	64	Дніпрельстан	43/4, 76
Бразилія	69, 70	Дніпро	9, 43, 45
Брошновський	18	Дніпробуд	43, 45
будів. матеріали	42	Дніпросталь	44
Буковина	7, 8, 62-4, 65, 68, 75	Дністер	56/7
буряк	22, 29, 30, 43, 49	довіз — торгов. білянс	
Буяк.	56	Домбровський басейн	23
Вагони	30, 59	Донбас	23, 43/4, 76
вазеліна	56	Донвугілля	24, 39
Варшава	22, 62	Донеччина	7, 19, 27, 65
Варшавський статист. уряд	49	Донецький Кряж	8
Велика Британія — Англія		дріб — птахівництво	
Величка	64	Дрогобицький басейн	55
вивіз — торгов. білянс		дрогі	26
вино	26, 60	Дунай	26
виноград	63	Експорт — торгов. білянс	
висівки	15, 19	„Економ. географ. СРСР	29, 31
вівці	28, 46, 51	„Економ. політика ВКП	42
відбудова УСРР	27-31	електрифікація	43, 45
Відень	52-4		
віск (земний)	46 (56)		

електротехнічні прилади 42, 59, 61
 Еспанія 7, 9, 50, 72, 75
 Естонія 33, 71, 78
 Єгипет 17, 74
 Жук 7
 Закарпаття 7-9, 62-64, 65/6, 68, 70, 75/6
 залізна руда 11, 23/4, 29, 30, 32, 44, 74/5
 залізнодорожна статистика 12, 13
 залізо 11, 25-30, 40-2, 44, 58/9, 61, 74/5
 Запоріжжя 11, 44
 зах. укр. землі 13, 52
 збіжжя 16-21, 23/4, 27-30, 32, 34/5, 37,
 46-9, 51/2, 64-8
 звіринні продукти — тваринництво
 Зелений Клин 6, 7
 Зеляндія 71
 зернові продукти — збіжжя
 Зуївка 43
 Івасюк 24, 45/6, 64
 імпорт — торговельний білянс
 Індія, Бритійська 8, 9, 69
 індустріялізація 40-5, 66
 Інститут, міжнарод. сіль. госп. 17
 " , пулавський " " 50
 Ірляндія 71
 Італія 7, 9, 22, 26, 33, 40, 50, 57, 67, 71,
 74
 Кава 26, 39, 60, 61
 Кавказ 7, 21, 26, 27, 41
 каїніг 58
 какао 60
 калій — поташ
 Калуш 58
 Кам'янець 12
 Канада 8, 9, 18, 65, 71, 76
 Карпати 62/3
 картопля 29, 30, 49, 64
 Катеринославщина 21
 Катовиці 49
 Квартальнік статист. 50
 Келецьке воевідство 55
 кераміка 12, 38
 Керч(енський край) 11
 Київщина 22
 Китай 8, 9, 35, 40, 55, 71/2
 книжки 60
 кози 51
 кокс 15
 колонії (укр.) 6
 колон. товари 14, 26, 38/9, 52
 коні 10, 28, 46, 51, 53
 коноплі 15, 22, 29
 Кооперативна Республіка 7, 55/6, 66,
 71
 копита 57

Копорський 15, 26
 корки 57
 кошикарство 57
 кравецтво 42
 Краків 12, 48, 56, 58/9
 Кривий Ріг 11, 44
 Кривченко 14-6, 22, 26, 29, 64, 75
 Крим 7, 11, 32
 крохмаль 46
 Куба 50, 73
 Кубань 5-10, 18, 45-47, 48, 58, 64/5,
 68-70, 73-7
 Кузнецький басейн 8, 74
 Купянськ 44
 кури — птахівництво
 Курщина 7, 14, 22, 65
 Латвія 71, 78
 лен 15, 22, 25, 29
 Леванта — Мала Азія
 Лібава 17, 22
 Ліверпуль 17
 лій 58
 лікери 26, 55
 ліси 8, 15, 37/8, 57, 63
 Лодзь 25
 Лондон 17, 18
 Лященко 34, 35
 Львів 51/2, 54/5, 57
 Мадярщина 48, 52-4, 71
 макухи 24, 34, 37, 46, 69
 Мала Азія 17
 Малопольща 22
 манган 11, 20, 74
 Манджурія 7
 мануфактура 14, 32, 38, 46, 59, 62, 76
 маргарина 60
 Маріупіль 44
 Марсей 17
 Мартюк 55
 масло 26, 28, 32, 37, 55, 61, 70-1
 Маслосоюз 55
 машини 14/5, 23-6, 29/30, 38/9, 46,
 58-61, 76
 махорка — тютюн
 меблі 57, 60
 медичні вироби 58
 Мексик 9
 Мелітополь 9
 метали (і вироби) 14/5, 23, 26, 38/9 43,
 46, 59, 60
 Миколаїв 17, 23
 мило 45, 58, 69
 мисливство 37, 39
 Мицюк 35
 мід 55, 61, 69
 мінерали 15
 " льні води 46
 мішки 46

молоко 28
 Московськ. промисловий район 25, 27, 44
 Мосціце 45
 мотори 26
 музичні інструменти 60
 мука 14-18, 23, 47, 51, 52
 м'ясо 28, 37, 46, 49, 53/4, 61, 70

 Населення 6, 7, 28, 48, 62
 насіння 15, 22, 37, 38
 нафта 9, 14/5, 25/6, 32, 41, 44, 46/7, 55/6, 58, 61/2, 75
 Нікополь 11, 74
 Німеччина 7, 11, 17-22, 26, 32, 40, 43, 45, 48, 52-6, 58, 61/2, 67-74, 76
 ножиці 34, 49
 ножі 26
 Норвегія 9
 Нью-Йорк 17, 19

 Овочі 26, 46, 60
 Одеса 17-20, 22/3, 56/7
 одіж 25, 38
 окопові рослини 49, 61
 окраїни 7, 8, 65, 68, 70, 72, 75
 С лександрівськ — Запоріжжя
 олїї 24, 26, 30, 37, 42, 46/7, 69
 олійні насіння 22, 24, 69
 Опоков 9
 Орієнт 17, 21

 Паливо 38
 папір 38, 42, 46, 57/8, 60/1, 77
 парафіна 56, 58
 паровози 30
 перкалі — текстилії
 Персія 17, 21
 Петроград 17
 пивоварство 68
 Південсталь 41
 Північно-зах. землі 7, 10, 56, 70
 Півн. кавказька область 7, 45
 Підкарпаття 9, 58, 64
 Підляшшя 14, 47
 піря, пух 55, 61
 платничий білянс 5
 плуги 26
 погної 43, 58, 60/1, 77
 Поділля 9, 12, 20, 22, 50, 51
 Подніпров'я 9
 Подністров'я 10, 12
 Подоння — Донеччина
 Познанщина 22, 55, 58
 Покуття 50, 63
 поліграфія 42
 Полісся 8, 9, 47, 57/8
 Полтавщина 14, 22
 Польща 7, 9, 17, 22-7, 33, 40, 47, 50, 54-63, 70-6
 порцеляна 30, 43, 60

поташ 11, 47, 55, 58, 61/2, 75
 Правобережжя 21, 22, 48
 Празький ринок 54
 " статист. уряд 63
 прибори, прилади 26
 Прибалтійський край 17, 77
 Приморський край 6, 7
 промисловість с. г. 15
 " оброблюча 23
 просо 29, 30
 Прут 56, 63
 пряжа, прядиво 15, 26
 Пряшів 7
 птахівництво 22, 28, 30, 46, 54, 61/2, 72
 п'ятирічка 30, 40-45

 Рейн 57
 риба(льство) 14, 26, 28, 32, 37, 39, 46
 Рига 17
 риж 60/1
 Ріттер 70
 роги 46
 родзинки 46
 "Рольніцтво" 50-2, 55, 70
 Ромунія 7, 19, 22, 63
 Роттердам 57
 Рочнік статистист. 8, 55/6, 59
 Роел Деч 55
 руди 11, 14/5, 23, 27, 38
 Рудницький 6-8, 10, 63, 69
 Русінек 51
 Рутовські 12, 49, 54, 59-61

 Садовина 15
 сало 28, 46, 60/1
 Сахалінський край 6, 7
 свині 22, 28, 30, 46, 51-4, 61-4, 70
 свічки 56
 селідці — риба
 Сибір 8, 10, 21, 41
 сіль 11, 24, 29-32, 42, 46, 56-9, 62-4, 76
 сірники 57
 сірчана кислота 24
 скотарство — худоба, тваринництво
 Слобожанщина 22
 смалець — сало
 смола 38
 сода 24, 29, 30, 42
 соняшник 22, 29, 30, 43
 сочевиця 20, 50
 спирт 14, 21, 29, 37, 40, 55, 73
 Сполуч. Держави 5, 8-10, 19, 22, 26-40, 65/6, 69/74, 76
 Ставропольщина 7, 65
 Сталінград 44
 Стандарт Ойль 55
 Станіславів 51/2, 57, 63
 Стебник(-цька сіль) 58
 струкові рослини-бобові
 сукно 58

Сулятицький	75	Щетина	46, 56, 61
Сухов	9, 11, 21, 24, 28/9, 37-9, 72, 75	Царицин	44
Таврія	21	Цезак	9
тваринництво	6, 14/5, 22, 27/8, 37/8, 50-4, 61/2	Цейлон	26
текстилії	25, 38/9, 43, 58/9, 61	Целюльоза	77
територія	6, 7, 2в, 28, 45, 62	цемент	26, 30, 58, 60, 76
Тернопіль	51, 52, 57	ціни с. г. продуктів	34/5, 48-50, 67
Терщина	7	цукор	14/5, 21, 23-5, 27, 29, 30, 32, 37/8, 42, 46/7, 59 73
Тимошенко	8, 11, 18, 23, 65, 75	Фарби	26, 28, 78
товщі	30, 49, 52/3	фасоля	20, 48, 50, 61
Томашівський	71	фаянс	60
торговельний білянс	5, 12-4, 31-3, 36-40 51/2, 61/2, 65-77	Федів	64
торфовища	9	Фінляндія	8, 17, 21, 71, 75
трактор(-обуд)	39, 44	фосфорити	11, 78
Туреччина	17, 26, 33	Франція	5, 7-11, 21/2, 26, 33, 48, 55-8, 67, 69-77
тютюн	22, 29, 30, 46/7, 60/1, 68/9	фрахит морськ.	17, 18
Угноєння — погної		Фрібель	17
Угорщина-Мадярщина		футра	46, 60
„Україна“	10, 28, 29, 33, 36, 37	Харків(щина)	12, 22, 44, 45
управна площа	7, 48	харчеві вироби	15, 37-9 43
Ураль	41	хемікалії	14/5, 38/9, 42, 58, 60, 77
В. Ушица	12	Херсонщина	12, 20, 24, 64, 74
Швайцарія	9, 21, 71/2	Холмщина	14, 47
Швеція	8/9, 11, 71, 75	Храпко	36, 66, 67
шерсть	25, 32	худоба	14/5, 28, 32, 46, 51-4, 58, 61-64, 69, 70
шкіра	15, 23, 25, 28, 38/9, 42, 58/9, 61/2	Ява	73
шкло	30, 46, 60	яйці	22, 24, 28, 30, 37/8, 46, 54, 58, 61, 71/2
Шлеськ	49, 53	Японія	9, 72
шпагат	46	Юголавія	71
Шраг	26, 31-4, 36, 61	Україна. етнографічна, Велика (-Надніпрянщина перед війною), радянська (-УСРР - Надніпрянщина в повоєнних межах) — див. зміст. Росія, РСФСР, СССР — див, там, де мова про Надніпрянщину і Кубань, почасти також в розділах про етнографічну Україну.	
Штерівка	43		
Чавун — залізо			
чай	26, 39, 46, 60		
Чернигівщина	12		
Чернов	36		
Чехія	50, 52, 55, 64		
Чехословаччина	9, 21, 25, 33, 40, 54, 56, 62, 64, 73, 76		
Чорне море	56, 63		
Чорноморя	7, 75		

